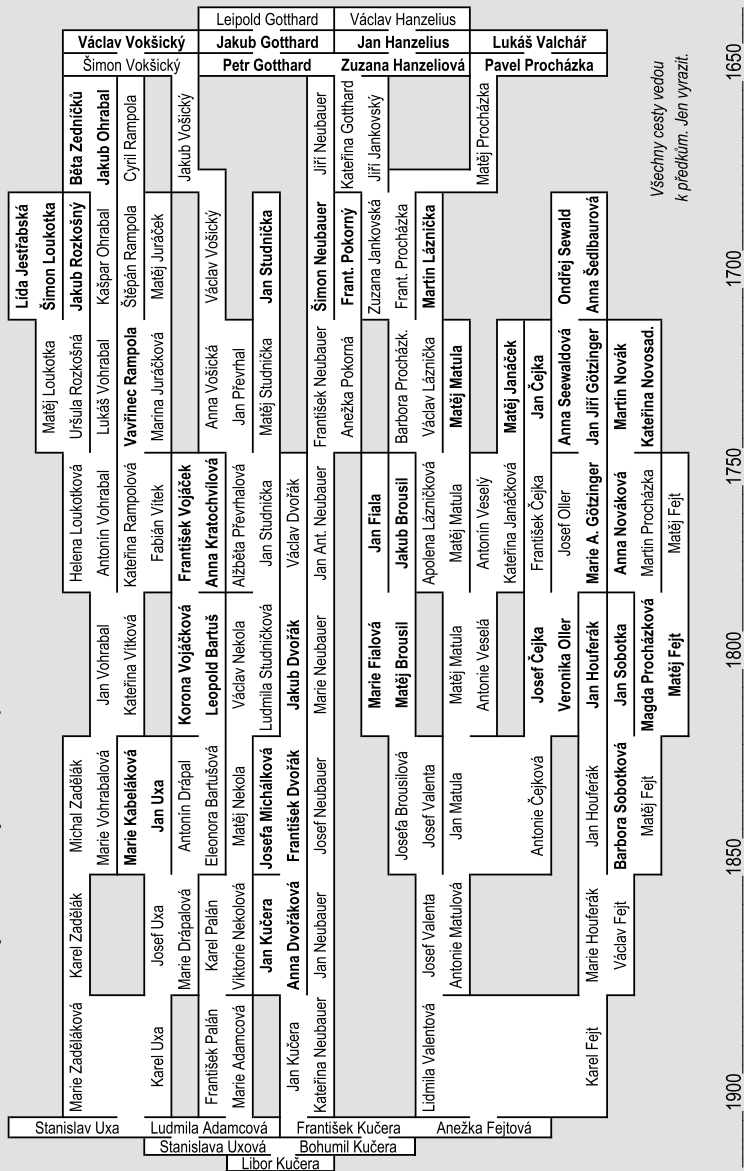

OBRAZY SVÁZANÉ PAVUČINOU

Libor Kučera

Hrdinové následujících obrazů jsou v tomto pavučinovém bludišti tučně.

Všechny cesty vedou k předtům. Jen vyrazí.

1900

1850

1800

1750

1700

1650

**OBRAZY
SVÁZANÉ
PAVUČINOU**

Libor Kučera

KILIDŽ A DUHA

1595

Zkusili jste někdy posvítit do temna dávnověku? Zdá se nekonečné a neproniknutelné. Životy našich dávných předků jsou jako obraz mozaiky o tisících dílů, které čas rozmetal do všech stran. Jen málo z nich lze najít. V archivech, knihách, v terénu, v horoskopech nahlížených osob. Strípky větší, menší, jasné i téměř vybledlé. Útržky činností, zvyků a okolností. Po stovkách hodin urputného hledání vložíte nalezené čtverečky na správné místo v rámu, ale většina obrazu stále zeje prázdnotou. Naštěstí lze, s nemenším obětováním času a úsilí, najít i dílky z jiných, podobných obrazů, podobných životů jiných lidí. A doplníme-li rám i těmito úlomky, získáme už jistou představu o celkovém obrazu a lze ho s trochou představivosti dokreslit do podoby pravdě podobné.

Klam, blud a blábol, říkáte? Ale vždyť i ten svět, který prožíváme právě v téhle minutě, vidíme každý jinak. Vůbec netušíme, jak nás a náš život vnímají jiní. Jejich pohled je také pravděpodobně pravdě podobný, ale nic víc. A víme všechno o našich nejbližších? Vědí vaše děti a kamarádi, co děláte v práci, a vaši kolegové, jak žijete doma? A ty opravdu důležité věci uvnitř nás už neví vůbec nikdo. Rodinné historky, které se tradují o našich předcích, jsou s každým dalším předáním více a více zkreslené a už nemají se skutečností nic společného. Každý vypravěč si je přizpůsobil svému naturelu, tak jako tu dokreslovanou mozaiku.

A není krásné a snad i důležité si vzpomenout na ty, bez jejichž genetického vkladu bychom nebyli takoví, jací jsme? Chtěli byste být zcela zapomenuti, nebo vzpomínáni, byť nepřesně? Nechtěli byste žít znovu, v myslích Vašich následovníků, byť trochu odlišný, jakoby paralelní život? Jako herec, co hraje jinou roli, ale je to stále on?

A v době, kdy se odehrává náš první skládaný obraz, nebylo nic jisté a život jedince se mohl odehrát jakkoliv. Byl to čas, kdy lidé namlsaní rychlým vývojem vzdělanosti najednou věřili, že je možné všechno. Rtuť obrátit ve zlato, vyrobit živou vodu, elixír mládí, perpetuum mobile, kámen mudrců i umělého člověka. Čas, kdy katolík měl ve stejné chvíli jiné datum než protestant a kdy vše bylo ve hvězdách. Tak se na něj podívejme. Bylo, nebylo, dávno tomu.

Václav Vokšický sedí na převétu a hlavou mu víří starosti. Brzy přijede pan Mikuláš a on musí mít všechno v pořádku. Na stoličce nastolovat pořádek nelze, ale vysvětluje to myšlenkám. Nevěří a víří.

Jistě nebyl svatý, Václav, ale jeho pán, Mikuláš Trčka z Lípy na Želivě, Herálců a Větrném Jeníkově, který ho, tehdy mladého jičínského písaře, v roce 1587 pověřil správou jeníkovského panství, mu plně důvěřoval. A on jeho důvěru po celých těch osm let nezklamal. A nezklame!

Jako hejtman řídil na panství úplně všechno. Zodpovídal panu Trčkovici za hospodárny a bezchybný provoz jeho majetku, pořádek a morálku poddaných. Vysoký úřad přinášel vysoký plat, vysoký plat umožňoval převahu masité stravy, ta přinášela zácpu, ta hodně času k promýšlení problémů, a jejich vyřešení mu udržovalo vysoký úřad.

Zisky jeníkovského dominia nebyly velké. Bohatý, ale již vyčerpaný stříbrný důl v Pavlově zavřel před lety ještě pan Jaroslav, tak zbýval k tvrzi přilehlý panský dvůr s pivovarem a selské úroky. Leč co bylo staré, to bylo dobré, práva otců se ctily, a tak původní poplatky od sedláků za užívání držených gruntů se od 13. století nezměnily. A jelikož skutečná hodnota peněz za uplynulá století klesla zhruba na pětinu, dnes tyto dávno domluvené částky velké příjmy vrchnosti nepřinášely. Drobní zemané a vladykové tak byli na mizině a větší šlechta začínala hledat cesty, jak vydělat jinak. Už v následujícím století ty cesty najde v podnikání ve vlastní režii na mnoha panských dvorech,

velkých výrobních podnicích a obřím navýšení robot, ale zatím stačí na správu dominia Václav a jemu podřízený purkmistr.

Zatímco mozková kůra šumí, svaly dna pánevního se opakovaně svírají. Poslední chvíle soustředění a strávené kvíčaly, zajíc a koroptev padají úzkou vyzděnou šachtou podél stěny tvrze do jímký. Ještě tak vyprázdnit tu hlavu.

Vrátil se k masivnímu lipovému stolu dopsat dopis na krajské hejtmanství. Skřípající seříznutý husí brk doklouzal k poslední větě. Přidal podpis, zavřel nádobku s inkoustem, aby se oxidací nekazil. Už dochází. Snad pan Mikuláš doveze z Prahy, kde pobýval ve svém honosném domě, novou dávku skalice. Přitom nevědomky stočil oči k míse, v níž kvasila uvařená hlohová a dubová kůra, a trpělivě čekala, až do ní přidají med, pivo a modrou skalici od alchymistů, nebo jen železnatou sůl vytaženou kyselinou ze starých hřebíků, a zase bude čím psát.

Řádky zasypal směsí mouky a nadrcených vaječných skořápek, která odsála přebytečný inkoust, sfoukl ji, vtiskl pečetidlo do kapky včelího vosku obarveného měděnkou a předal list purkmistrovi, aby udělal jeho kopii.

Václav byl dnes v Jihlavě požádat městské radní, aby přiměli některé jihlavské sousedy k zaplacení dluhů, a pokusit se urovnat spor o údajnou krádež trávy na hranicích pozemků jihlavského a jeníkovského dominia. Jednání s radou nebyl zrovna milostný taneček. Zvláště od té doby, co dlouhý spor o užívání jezu na řece Jihlavě vyvrcholil tím, že Mikuláš Trčka zakázal všem poddaným města Jihlavy přístup na pozemky všech jeho panství a v následujících měsících i jeho bratři, Jaroslav a Burian, vstup na ta svá. Dnes už zákaz neplatil, ale napětí zcela nevytizelo.

Cestou zpět se zastavil ve Freyově papírně ve Starých Horách pro svazek archů. Ten nechal purkmistrovi na stole i s potvrzením platby. Zbylé mince vrátil do okované truhly v koutě kanceláře, kde odpočívala stará schválení a nařízení vrchnosti, dokumenty správy majetku sirotků, účetní registra, urbáře, kopiáře korespondence, a jiné starší písemnosti, všechny úhledně svázané jihlavským mistrem knihařem.

Teď už měl purkmistr koupi papíru zanesenou a předložil Václavovi ke kontrole dnešní zápisy v týdenní ceduli příjmů a vydání. Nad záznamem sumy za papír byly včera vydané a přijaté částky

zapsané purkmistrem při dnešních kontrolních návštěvách pivovaru a poplužního dvora. Pak mu schválil nutné výdaje na potraviny a údržbu tvrze, včetně navržené odměny tesaři, prošel purkmistrem ráno zjištěné změny stavu naturálií a navržené problémy k řešení na jejich nejbližší týdenní poradě s rychtáři, šafářem a sládkem.

Vše bylo psáno úhledně a v poklidu. Ale s počínajícím jarem se blíží svátek svatého Jiří, kdy, stejně jako o svatém Havlu v půli října, poddaní odevzdávají povinný úrok z užívaného gruntu, purkmistr posuzuje plnění v urbáři předepsaných robotních povinností a musí z týdenních účetních register sestavit pololetní finanční výkazy pro vrchnost. To nebude v poklidu, to bude po klidu.

Václav vyhlédl spájenými skříčky velkého okna na prostornou náves, kde od husitských válek nahradila dřevěný katolický kostelík volně se potulující prasata a husy. Dnes dochází jeníkovští sedláci přijímat krev a tělo Páně pod obojí způsobou na mše až do Branišova. Od jedné ze tří bran křížil, jinak dřevěnými statky zcela uzavřenou, náves selský povoz. Jeníkovská tvrz s přilehlým pivovarem a uzavřeným hospodářským dvorem stály na nejvyšším místě návsi, a tak i z přízemní kanceláře měl Václav dobrý výhled. Všude byl klid a pořádek. Vrátil se ke svému stolu a jal se kontrolovat svatební smlouvu sepsanou především na zbilidské rychtě.

Po špičkách vstupoval do místnosti soumrak. Dost již bylo práce. Purkmistr přiložil do kachlových kamen, Václav rozložil na stůl kombinovanou hrací desku vykládanou intarzií kontrastních dřev, na níž bylo lze hrát dámu, ovčinec i vrhcáby, a zapálil svíci. Víno bylo nalito, kostky vrženy, kameny taženy, srdce odevzdána boji. Kůže napnutá mezi zkříženými nohama skládacích křesílek občas zavržala pod hýžděmi sveřepých soupeřů. Odešlo denní světlo a pomaličku přicházela ospalost. Smluvili se, že tahle hra je už pro dnešek poslední a než se dobrali vítěze, slyšeli za okny lomoz.

Železnými pásy kované mohutné vyřezávané dveře tvrze se chvěly pod údery pěstí. Chlapi vyšli otevřít. Stál tam dudínský rychtář, v ruce zapálenou louč. Přes jeho supící herku bylo přehozeno kroutící se tělo. Ruce i nohy mělo svázané tlustým provazem, delší vlasy visely dolů. Byl to Michal, dudínský sedlák. Rychtář se uklonil před panem hejtmánem a vyložil mu, jak Michal napadl v krčmě svého souseda, se kterým se už dlouho přel o hranice pozemků, a když ostatní povolali do šenku

jeho, rychtáře, Michal nejenže nepřestal, ale ohnal se i po něm a spílal mu do šelem zemských. A urážka úřadu už je věc pro vrchnostenský soud.

Všichni tři dověkli zlotřilce přes síň do sklepa vysekaného v pískovci, který byl i podzemním východem z tvrze v případě napadení. Tam rozhodně vychladne. Do doby, než vyslechnou svědky a bude vynesena rozsudek. Rychtář musí zůstat nedotknutelný, tak opovážlivce výprask na jeníkovském pranýři a největší možná pokuta, která ještě neohrozí přežití gruntu a Michalovy rodiny, nemine.

Rychtář odjel, partie dámy zůstala nedohraná a úředníci se rozešli do svých komnat. Horní patro, kdysi celé obývané rodinou Jaroslava Trčky, dnes bylo rozděleno chodbou a točitým schodištěm na reprezentační místnosti, které obýval při svých častých návštěvách na Želivě žijící pan Mikuláš, a na dvě menší světnice, purkmistrovu a hejtmanovu, doplněnou komorou. Barevné čalouny rozvěšené na stěnách hejtmanova pokoje nebyly tak drahé jako koberce a obrazy protější komnaty panské, ale vhodně doplňovaly krásnou výmalbu odkrytých stěn a trámového stropu a notně chránily před chladem.

Nedávná přestavba tvrze jí dala moderní vzhled. Venkovní zdi tvrze, stejně jako spodní, kamenné patro přilehlého pivovaru, byly pokryty sgrafity. Obálky, vlnky a erby Trčků škrábané do vlhké malty od země až po strmou šindelovou střechu byly stejně reprezentativní jako tvarovaná ostění oken či vchodů a vyřezávaná pavlač podél nádvorní stěny. Na rozdíl od trámových stropů v patře byly prostory v přízemí tvrze sklenuté kamenem. Černá kuchyně s pecí a sopouchem, stáj i komora sloužící jako sklad a zbrojnice pro obecní hotovost valenou klenbou, síň a kancelář s přilehlou komůrkou hřebínkovou klenbou.

Než se odebral do své světnice, zašel, před blížící se návštěvou pana Mikuláše, zkontrolovat úklid provedený v jeho pokoji. Poklizeno, nikde ani smítko, bachraté almarmy naleštěné. Spokojeně ještě jednou přehlédl komnaty a jeho zrak ulpěl na stěně s částí sbírky zbraní Mikulášova zesnulého bratra Jaroslava. Zvláště na tureckých dlouhých dýkách a šavli. Oba jatagany měly krásně zdobené rukojeti, ale jemu se líbila nejvíc ta šavle v sametem potažené pochvě s drobným dýmánek. Od chvíle, kdy se nastěhoval na jeníkovskou tvrz, jí byl očarován. Slula kilidž a voněla exotikou a dobrodružstvím.

Václav si uvědomil, že za těch osm let, co je správcem Mikulášovy jeníkovské domény, se v jeho životě vlastně nic zásadního nestalo. Tři

tisíce dnů, jeden jako druhý, pohybujících se mezi poklidem a nudou. Proč on nemá takovou nádhernou zbraň, proč on nemá vlastní majetek, který by s láskou spravoval? Bože na výsostech!

V lehkém oparu sebestřelivosti vstoupil do své komnaty. Svíci postavil na jedno sedátko v okenním výklenku, sám usednul na druhé a vzal do ruky milovaný výtisk Bible kralické. Vrchnostenské instrukce, které stanovovaly povinnosti jeho úřadu, články zemských zřízení i Práva městská království Českého nedávno vydaná Pavlem Kristiánem z Koldína, kterými si rozšiřoval znalosti získané v jičínské městské škole za kostelem svatého Jakuba, už znal nazpaměť, ale v Písmu vždy ještě objevil něco nového.

Oči ho pálily. Tak brzy odložil knihu, svrchní plášť, nabírané okruží, úzký vatovaný kabátec a krátké balónové kalhoty na víko šatní truhly. Poklekl pod kříž a obrátil se v modlitbě k nebesům. Poté se obrátil k nebesům svého krátkého lože, zavrtal se do vysezeného důlku pod nimi a snažil se znovu zahnat víření myšlenek. Marně. Zase se mu vrátily úvahy z pánova pokoje. Už toho má dost! Pořád se vzorně stará o cizí statky, strachuje, pře, přemítá, a co z toho. Nemá vzruch, nemá ženu, děti, ani vlastní hospodářství. Kéž modlitby pomohou!

Pomohly. Bez otálení. Rázem přišla léta plná změn. Mikuláš už skalici nedovezl a ukliženou komnatu neocenil. Zemřel během týdne, 9. dubna 1595, a Jeníkov přešel do rukou jeho dvou synovců Viléma a Kryštofa Jaroslava Trčků, kteří žili na svých panstvích Opočno a Smiřice a zkušenému Václavovi rádi ponechali správu jeníkovského dominia.

A i on rád sloužil takovým pánům. Nebyli ještě tak moudří a hospodářství znalí jako jejich strýc Mikuláš, ale zato byli oslniví. Rytíři každým coulem. Zvláště pan Vilém Václava, během několika kontrolních návštěv v následujících měsících, přímo okouzлил. Leč rekové nebyli zrozeni, aby nás okouzlovali. Už následujícího roku byl Vilém v čele jízdního pluku vyslán bojovat s Turky, kteří se od nedávného uzavření míru s Persií opět mohli věnovat výbojům v Evropě a dobývali nové a nové pozice v Uhrách. A nemohl být udatnější! Nemohl být chabřejší! Po mnoha předchozích porážkách rakouské armády dokázal dobýt pevnost Hatvan a poté udatně hájil s pouhými čtyřmi tisíci muži pevnost Eger proti sto třiceti tisícům

osmanských oblehatelů. Odmítal se vzdát tak dlouho, až jeho mužstvo za jeho zády zrádně vydalo pevnost i svého velitele mohamedánům. Hrdlořezům vedeným sultánem, který k zajištění své moci dal popravít devatenáct svých bratrů, včetně těch nejmenších. V zajetí se po Vilémovi slehla zem a Václav si mohl jen domýšlet, s jakou barbarskou krutostí byl ukončen jeho život.

Kryštof Jaroslav Trčka teď vlastnil obrovská území sám a při svých aktivitách u dvora a zemských úřadů přenechal kontrolu hejtmanů na jednotlivých panstvích svému regentovi, tedy správci všech jeho domén a vrchnímu zástupci v soudních jednáních. Jmenoval se Samuel Nejepínský z Nejepína a ani on neměl navštěvovat Václava dlouho. Dvě léta od zajetí Viléma, v září 1598, doručil posel Václavovi dopis, v kterém mu psal pan Kryštof Jaroslav, že kvůli zaplacení dluhů je nucen prodat jeníkovské dominium a jeho za dlouholeté vzorné služby rodu Trčků propouští, přiloženým zhostním listem, ze stavu poddanského a činí jej člověkem svobodným.

Václavovo srdce plesalo. Panství předal, jak dopis přikazoval, regentovi Nejepínskému, který měl na starost jeho prodej, a sám se rychle poohlížel po nějakém statku, který by mohl koupit za dlouho strádané úspory. Našel rychle. Ještě před Vánocemi téhož roku se zakoupil na gruntu v Salavicích patřícím městu Jihlavě. Byl to běžný statek poddanský, takže i když zaplatil jeho plnou hodnotu, jednalo se spíše o dlouhodobý pronájem (bez souhlasu jihlavských radních ho nemohl prodat, rozdělit ani odkázat), za který platil roční ourok a byl povinován zdarma robotovat na panských polích. Ale i tak mohl konečně své schopnosti použít na rozšiřování a vylepšování vlastního hospodářství.

Zima se překulila, jaro mu rozdalo karty v podobě polních prací a hrej, jak umíš! Velký pán od jednacích stolů sevřel kleč a otku pluhu, sel zrno a zápasil s línou čeládkou.

Až po sklizni toho roku, tedy devadesátého devátého, ho na chvíli vrátilo do velkého světa pohnání k Zemskému soudu do Prahy, kde měl svědčit ve sporu Kryštofa Jaroslava Trčky se svým regentem Nejepínským. Ten, jak se ukázalo, podstrčil panu Trčkovi trhovou smlouvu o prodeji s nepatrnou zmínkou, že on, Nejepínský, část peněz uhradil a panství koupil. Následně nechal Jeníkov zapsat do zemských desk jako svůj majetek. Václav tedy opět předstoupil

před soud, ale ne jako něčí hejtman. Teď byl Václav Vokšický z Vokšic a na Salavicích!

První stání k rozsudku nedospělo a na druhé už nedošlo. Během jiné Samuelovy pře mu bylo prokázáno, že vědomě podruhé vymáhal již vyrovnaný dluh, byl soudem označen za oukladníka a jeho veškerý majetek propadl císaři. Ten pak v srpnu příštího roku jeníkovské panství prodal zpět Kryštofu Jaroslavu Trčkovi.

Dvoje dožínky slavil Václav se svou čeledí v Salavicích, dařilo se mu, ale ještě nemohl být úplně spokojený. Usilovně pátral po možné koupi nějakého opravdu svobodného statku, který by mohl bezvýhradně vlastnit a také po jeho postavení odpovídající nevěstě. V roce šestnáctistém prvním se mu dostalo obého. V červnu prodal rytíř Petr Malovec z Malovic ves Studený tam usazeným sedlákům, které propustil z poddanství, a Václavovi tam ležící panský dvůr. A pár měsíců poté pojal za choť dceru sousedního svobodníka. Nyní usínal po boku SVĚ ženy, ve SVĚ světnici, a uondán tvrdou prací na SVĚM pidipanstvíčku spal tvrdě a sladce.

Jen jednou byl z konejšivého spánku vytržen. Bylo to v září, před svatým Matoušem. Snilo se mu o tichém žitném poli. To však náhle přešlo v pole válečné, plné vřavy a změti bojovníků, z které klidným krokem vystupoval jeho bývalý pán, pan Kryštof Jaroslav. Usmíval se. Z koutku úst mu vytékal pramínek krve a u jeho boku silně zářil Václavův vytoužený kilidž. Václav vykřikl a plná bdělost ho rozjitřila. Rozlepené oko protnulo šero světnice až ke zdi, kam před pár měsíci při nastěhování zavěsil tu vysněnou šavli, kterou si vyprosil (při pozdější návštěvě) za bezvadné předání panství od, jak věřil, jejího nového majitele Nejejínského. Byla tam. Krásná a velebná. Ale co znamená ten sen? Teplota jeho krve sletěla střemhlav a chlupy mu povstaly do tisíce vykřičníků. Neměl si ji brát! Polekaný Václav vzal kilidž ze stěny a ukryl ho v truhle pod oblečení. Tam ho nebude děsit. Až o měsíc později se dozvěděl, že přesně týž den byl pan Kryštof při slavném rakouském dobytí korunovačního města Székesfehértár zabit.

Píše se rok šestnáctistý pátý. Zcela nová hvězda se objevila na obloze, již oblační hadači podle svých smyslů bádají a zpytují. Václav už má dvě robátka, jeho rozlehlý dvůr už je zcela opravený a zařízený i pro potřeby rodiny. To ho, po splacení kupní ceny statku, dále finančně vyčerpalo. Navíc se letos daň na války s Turkem zdvojnásobila a těch

šest kop grošů Václav stěží poskládal. Jako by toho nebylo dost, září bylo velmi deštivé a pole rozmočená tak, že sít nebylo možno. A už je skoro půl října! Inu, musejí se hodně uskromnit, aby letošní úroda vystačila i na většinu příštího roku.

Ač se snažil zachovávat naději, chmurné myšlenky ho pohlcovaly. Zdálo se mu, jako by ho obestíralo černo a bezvýchodno. Přestože bylo brzy po poledni, jako by padal soumrak, nebe potemnělo a vzduch byl mrazivý. Zdálo se mu, že i krávy zoufale bučí a koně divoce ržají. Vyšel od zásoby čerstvě sklizeného zelí ven a odevzdaně vzhlédl k Bohu na nebesích. Na jinak černé obloze plála svatozář. Kde mělo být slunce, byla černá koule a kolem ní zářil stříbrný kruh. Symbol nekonečna, věčného střídání vzletných a tíživých životních cyklů, naděje, kterou však Václav necítil. Viděl oprátku. Rozpálený článek řetězu, který ho poutá. Stál jako zkoprnělý. Až po chvíli si všiml, že se začíná okraj té černé koule postupně osvětlovat.

Ale slunce zpoza měsíce ještě příliš nevystoupilo, když Václav spatřil na vzdáleném poli velkou skupinu postav. Jak světla přibývalo, blížily se k obci. Chlapi v nuzných hadrech, vrávoravé chůze a svrastěných čel. Václav poslal pacholka zalarmovat chlapy v ostatních třech dvorech, ke Čtverákům, k Buškovi do mlýna i do Petrovic šenku, a za chvíli se všichni čtyři svobodníci setkali u nevítaných hostů. Jeden z cizáků podal Václavovi list, který svobodníkům v Studeném a Petrově Lhotě adresoval pan Kryštof Karel z Roupova a na Herálci a v němž jim přikazoval, aby do svých příbytků přijali a stravou a jinak opatřili čtyřicet pět knechtů vojenských, dokud v Pelhřimově zmustrování nebudou. Václavovi se vrátilo mrazení a v hlavě se mu zatmělo, i když vzduch už rostoucí slunce znovu zahřívalo a prosvětlovalo. Věděl, jak dlouho trvá, než verbíři doplní sněmem požadované počty vojáků, než jim seženou a rozdají náborový žold, oblečou, vyzbrojí a částečně vycvičí nový pluk, jehož pětáctyřicet členů je bude celou tu dobu tyranizovat a vyjídát.

Nemýlil se. Českými stavy většinou v Německu najatí žoldáci, kteří neznají jiného živobytí než vraždit za peníze, nemají skrupulí ani slitování. Celý den v šenku sedí a sobě zdarma poroučejí. Co chvíli ovci v některém dvoře zabijí a do krčmy k úpravě zanesou. Občas i prase či kráva ze dvora zmizí. V rybnících jim ryby loví a hrozí jejich

vypuštěním. Koně svobodníků jízdou divou div nepřetrhají. Domáci z chalup vyhánějí, v seknicích rabují a peněz, či co hodnotného najdou, sobě osobují. Jakýkoliv odpor trestají bitím, těhotných žen nevyjímaje, a hrozí, že stavení v popel obrátí.

Václav sepsal suplikaci k císaři Rudolfovi, podepsanou svobodníky z obou postižených vsí a jeho žádosti nakonec bylo vyhověno. Pan z Roupova musel vojáky, proti Turkům i vojsku sedmihradského vzbouřence Štěpána Bočkaje sbírané, přemístit do Bechyňského kraje, kde dle původního příkazu měli ložirovat. Leč žoldnéři nechtěli odtáhnout s prázdnou. Nejhezčí koně brali a znovu prolezli každý kout, sklep i půdu.

I u Vokšických šmejdili. V truhlách peníze nenašli, ale hromotluk jakýsi objevil na dně ukrytý kiliď a již jeho zahnutá čepel obtáčí Václavův krk jako had. „Že neprozradíš, kde máš schované groše?“ Hospodář je vyděšený, ale váhá. Na chléb pro tu svoloč už spotřebovali i většinu zásob určených k setí. Tedy nezaseje ani zjara. Když vydá i poslední minci, z čeho uživí rodinu a čeládku? Bolestně tíží ta zodpovědnost za vlastní majetek a životy blízkých. Vzpomněl si na své jeníkovské touhy a v uších mu zazněla slova jeho matky. „Vašíku, pomni, že duhu můžeme vidět jen nad hlavami druhých. Stejně jako štěstí.“

Voják byl netrpělivý. Přitlačil a po lesklém ostří zbraně stéká rudá kapka. Jedna, druhá, třetí. Václav instinktivně vztáhne ruku, aby kiliď oddálil. Voják zahlédne svobodnický pečetní prsten a hrubě ho serve. Spokojí se s ním a s drahou šavlí a celá tlupa konečně odtáhne.

P. S.: Ale co byl šestitýdenní pobyt vlastních vojsk proti útrapám během třicetileté války, která se pomalu blížila. Ta přinesla tak hrůzné obrazy, že jejich skládání raději přeskočíme.

VZKŘÍŠENÍ

1650

Čas plyne jako voda. Čas čistí a léčí jako voda. Čas dvojí temnoty pozvolna odplouvá bujaře zurčícím potokem. Temnota válek odtekla s krví raněných, temnota zimy se smrtkou v podobě slaměné Morany. Ač duben je mladý, Kníže Pokoje už vjel do Jeruzaléma a kočičky posvěcené o včerejší květné neděli stvrdily vítězství jara. Jásot kostelních zvonů ohlašující podepsání mírových smluv dávno odezněl v ozvěnách dunícího ledu a před pár týdny odtáhli v Polné ubytovaní rejtaři Piccolominského pluku, poslední upomínka válečných let. Je po kaši. Počíná čas práce a regenerace. Čas trojího vzkříšení.

Na hladině bystré vody potoční blýsklo se rozespalé pondělní slunce a valchářka, která, jak je obecným zvykem lidu, včera navařila na dva dny, aby dnes odhodlaně zaklekla na promrzlý břeh k praní velkého prádla. Navíc, neděle je jediný den, kdy panská valcha nikdy nepracuje, a mohla do jejího kotle přes noc naložit do louhu z popela všechno prádlo, co přes zimu ušpinili. Ráno pod kotlem na chvíli zatopila a teď s dcerami vytlučou zbytky špíny z prádla nekonečnými údery o kameny v potoce, poctivě vymáchají v ledovém proudu a později, až se jim do zmrzlých rukou zase vrátí cit, rozprostřou prádlo na slunce vybělit.

Celou zimu byl potok jen kulisou a teď k němu budou přistupovat častěji. Hned pozítří, na Škaredou středu, z něj nanosí na kamna v seknici vodu na tradiční předvelikonoční úklid domu a do třetice k němu půjdou v pátek před úsvitem, kdy v něm poteče voda kouzlem mocnější, než je ta svěcená. Bude Velký pátek, den, kdy každoročně

ožívá jeruzalémské mysterium znovuzrození života, provázené obnovou křestního slibu věřících i vegetačního cyklu přírody. Kdy za tmy, bez ohlédnutí, beze slova a bosky zamíří ke strouze, kde se třikrát omyjí ledovou vodou. Načež tu velkopáteční živou vodu, díky tmě neposkvřenou ani ptáčím pohledem, po proudu nabere do džberu, aby jí doma vykropili obydlí, náradí a napojili jí dobytek. Pak, jako by byli na břehu Cedronu v zahradě Getsemanské, budou se obráceni k východu celí zkrhlí modlit. Soutok tří pramenů je sice nedaleko, ale stejně silnou ochrannou a ozdravnou sílu má i voda protékající vodním kolem. Tedy i tím jejích, které svými kolíky nadzvedává kladiva, která jako salvy dělostřelecké padají na látky soukeníků. Nic nevadí, že proto, aby padala rychleji, je kolo menší než ta mlýnská.

Jen odraz na hladině jí prozradí, že kolem neslyšně prochází její muž Lukáš. To on zvyšuje odolnost polenských suken proti větru a dešti, když se do sebe v horké lázni údery kladiv jednotlivá vlákna tkaniny hustě proplétají a zakliňují. Ač našlapuje tiše, je vidět, že spěchá. Jeho nejstarší syn, čtrnáctiletý Pavel, už umí pouštět vodu z náhonu na vodní kolo, i korýtkem do velkého kotle nad ohništěm. Ví, kolik do vařící vody v kotli přidat moči, hlíny a mouky, a jak ji dalším žlábkem odvést pod mohutné dubové palice, do prohlubní vydlabaných v obřím jilmovém kmeni. Vždyť už to je on, kdo při valchování každých deset minut přilévá horkou vodu, vytlačenou údery kladiv, po třech hodinách vypouští jámy úplně a pouští do nich z náhonu studenou vodu k proplachování. Ví, kdy a jak balíky složené látky pod palicemi otáčet, natahovat a překládat, umí sledovat postup plstnatění i stav roztoku, ale přeci jen je to ještě dítě. Nedokáže se dlouho soustředit. A při valchování je potřebný neustálý dohled. Chvilka nepozornosti stačí, aby se sukno poškodilo či zcela zničilo. Však bude z města brzy zpět a případný mistr soukeník může chvilku počkat. Ale do pátku už by se přes den do města nemusel dostat, tak využil příležitosti. Než Pavel vyčistí kotel od matčina prádla, namaže dřevěné spoje stroje a uvaří valchovací roztok, bude zpět.

Z věžnické cesty se napojil na starodávnou cestu z Chotěboře do Polné, překročil Skrýšovský potok a krácel po svahu nad rybníky Chuchle a Bor. Když se cesta začala stáčet k východu, kde se na obzoru proti slunci tyčil černý obrys šibenice, a pojila se s cestou hrbovskou, rozhlédl se směrem poledním, kde leželo knížecí město Polná jako na

dlani. Zcela vlevo byly domy podél císařské cesty na Horním předměstí a Horní brána, která dělila východní parkán. Na něm bylo lze i odsud rozeznat veliké dřevěné rámy, na kterých soukeníci sušili a napínali valchováním sražená sukna, aby jim vrátili původní rozměry, než je důkladně pročešou v držadle upevněnými bodláky, vytrhají a oškrábou z nich zbylé uzlíky a předají je postřihači, aby zarovnal obřími nůžkami přečnávající vlas do stejné délky.

K straně půlnoční, z které přicházel, pokračovalo opevnění jednoduchou hradbou, chráněnou dvěma rybníky. Mocná zeď byla zesílená věžovitými a střelnými opatřenými stavbami jatek, sladovny, děkanské a špitálské stodoly. Za hradbou jako vojáci stály výstavní domy na rynku. Nad nimi čnělo cimbuří do středu náměstí usazené radnice a kostel Mateře Boží s vysokou věží. Část kostela zakrývala jeho zřetelně budova děkanství a věž Školské brány, do které vedla cesta, po které krácel. Napravo od fary kouřily domy obepínající Rosmark se špitální kaplí. Na ni z protějšího svahu shlížel staříčkový kostelík svatě Kateřiny, vpravo pod ním trčely vyhořelé a pobořené budovy polenského hradu, a ještě blíže čnělo k nebi několik zčernalých komínů na spáleništi Dolního předměstí. Smutné pomníky nedávných návštěv švédských vojsk.

Jako se klíčky v hloubi řídkce osetých polí kolem něj zatím neodvažují vyhlédnout na denní světlo, ani on si netroufá věřit v bezpečí. Za každou mezí čeká potulné žoldáky, loupeživé hordy bývalých rolníků, kteří po opakovaném vypálení jejich domů, zabavení úrody, zpusťování polí a znásilnění žen raději žili jako zvěř v lesích, a lůzy, pro kterou nikde není práce a pro kus chleba je hotova zabít. Lukáš je z generace, která nezná míru. Od jeho deseti do čtyřiceti let byla země ve válce. Několikrát válečný požár dohasínal a vždy byl znovu rozdmýchán. Když už monarchům došly nápady, co ještě zdanit, když už ubytování a živění vlastních vojsk přivedlo sedláky na mizinu a města do dluhů, když už rabování a mučení nepřátelských vojsk udělalo z lidí vydešené trosky, litice válečná byla konečně zastavena. Po velkolepém víření bubnů, řinčení zbroje a šustění praporů zbyla zkáza a morální úpadek. Jediné bohatství, které teď mají, jsou vlastní ruce. Jedinou nadějí víra v Boží pomoc.

Hlubokým rozbahněným úvozem kolem Kněžské zahrady, po hrázi rybníka a přes padací most vstoupil kolem stráží s halapartnami

do města. Městská škola u děkanství válečnými útrapami oněměla a žáčky, kteří ještě měli na školné, učil kantor ve svém domě. Před vyboulenou hřbitovní zdí rámuující kostel zabočil doleva a podél řady domů kráčel k nároží radnice, kde stál pranýř. Kamenný obr Mañas, nesoucí nad hlavou kamennou desku s klecí pro provinilce, shlížel na děti honící přemnožené krysy, za syčení kolem se batolících husí a chrochtání ryjícího svinstva. Atiky nejvýstavnějších domů byly olámané, omítky zdobené kvádríky, vlnkami a figurami oprýskané. Místo pro jehněčí do masných krámů na Rosmark vycházely z domů ženy jen k dřevěným kašnám pro vodu.

Na úrovni té horní vstoupil Lukáš do železným klepadlem opatřených dubových vrat, aby krátce navštívil nemocného Jana Hanzeliuse. Ten jako soukeník byl Lukášovým zákazníkem a zároveň spolu mnoho let zpívali na kruchtě. Dnes už šedesátiletý soukeník nezpívá, ale zůstal dál čestným, a především platícím členem Nábožného bratrstva kůru literátů, cechu vzdělaných měšťanů, kteří dle hesla „Kdo zpívá, dvojnásobně se modlí“ svými hlasy velebí křesťanské ctnosti a hlásají lásku k Bohu i k lidem.

Na prahu připraveným věchtem slámy si otřel bahno z bot a byl v mázhauzu. V dílně bylo jako po válce. Samé ženské. Dcery z prvního manželství a novomanželka s břichem, že si na pupík nedosáhla. Macecha u velkého stolu třídila vlnu podle jakosti. Z hřbetní budou sukna šedá hrubá, z té lepší z boků a lopatek ovcí jemná barevná. Z delších vláken nitě osnovní, z kratších útkové. Mladší dcera vlnu velkým lukem vířila a načechrávala.

Tětivu z ovčích střev rozkmitala těsně nad rozprostřenou vlnou, čímž rozvolnila její vlákna.

Starší Anička protisměrnými tahy dvou kartáčů mýkala vlnu mezi nimi a pak procešávala destičkou s třemi řadami hrotů. V rohu stál opuštěný mohutný dvojmužný stav s nedotkaným sukнем. Mistr stonal a na úzká sukna zakázku neměli, tak tovaryš sám nemohl tkát. Proto právě někde obcházel dřevěné chalupy na předměstí, kde žili přadláci, kterým mistr nosil načechranou vlnu, aby mu z ní upředli nitě. Dnes je za něj vyzvedne a převine na cívky on. A až s mistrem dokončí stávající dílo, natáhnou je na uprázdněný stav. Naposledy dotkaný postav, dvacet pět loktů dlouhé sukno stočené do válce a opatřené cechovními pečeti, stál ještě vzadu v koutě.

Lukáš sňal klobouk, pozdravil, pochválil výmalbu síně i vybavení dílny, a aby svým obdivem dům neuhranul, dodal: „Bez úroku!” Dolů se svažující průjezd na dvůr, tvořící levou část síně, byl hluboký, tak světlo přicházelo pouze otevřenými vraty a oknem z náměstí. V pravé stěně dílny byly dveře do bytu tovaryšova, vzadu se lámalo schodiště mířící do patra, pod ním byl poklopem krytý vstup do rozlehlého dvoupodlažního sklepa. Ze schodiště i z průjezdu se dalo dostat do komor v zadním, dvoupatrovém traktu domu, kde bydlelo několik rodin nájemníků. Anička vedla hosta po schodech a přes horní síň do Janovy komory vedle černé kuchyně.

Jan seděl v lůžku a vypadal zbědovaně. Tvář zešedlá, pohublá, oči lesklé, pohyby mátožné. Kořenářka, zařikávačka ani lazebník nepomohli. Snad k vzkříšení jeho zdraví napomůže symbolické koulení posvěceného vejce kolem jeho lůžka o Hodu božím. Že by zrovna Velikonoce pomohly? Už čtvrt století, od chvíle, kdy do Polné přišel první katolický kněz, je nemá rád. Každý rok, když o první postní neděli dostal zpovědní cedulku, na kterou mu měl děkan podpisem a pečeti potvrdit, že se během velikonočního času vyzpovídal ze svých hříchů a světil knězi se svými niternými myšlenkami, zoufale hledal výmluvy. Kališnická víra otců mu byla kotvou, ohýnkem v srdci, ale nestál o potíže. Ani neúčastí na povinné zpovědi, ani prozrazením přetrvávajícího přesvědčení. Když byla po té nešťastné bitvě bělohorské utrakvistická víra zakázána a stíhána, neměl to srdce, a snad ani odvalu, opustit vše, co v Polné jeho otec vybudoval, vystavit své milované nejisté situaci a odejít za hranice.

Janův otec Václav byl uznávaným znalcem práva, který založil Právní knihu polenskou, kam zapsal na dva tisíce rozsudků z celého předešlého století, z Polné i z jiných měst, a seznam právních pojmů. Jeho rady vyhledávali úředníci z okolních měst i vrchnostenských kancelářů. V takovém postavení se pochopitelně z Hanzličíka musel stát Hanzlicides či Hanselius. Finančně zajistil starší děti a mladému Janovi zanechal grunt na horním předměstí i velký dům na náměstí s polnostmi a významné společenské postavení. Jan se na studia nehodil, tak se vyučil tehdy výnosným řemeslem soukenickým, hospodařil na svých pozemcích a k tomu ve svém domě na rynku čepoval vlastní pivo a obecní víno. Byl ctěný a vážený. Ale po vypuknutí války zemědělský výnos spolklý obří státní daně na vydržování armády, na víno

a sukno neměl lid peníze a dostat se k obchodníkovi, který zajišťoval dodávky látek pro armádu, bylo těžké. Bohatý měšťan žil ze dne na den a nevyhnul se ani zadlužení. V pětapadesáti ovdověl a loni, opojen klidem zbraní, se znovu oženil s mladičkou Juditou. Cítil se, jako by se znovu narodil, jako by mu zase bylo třicet. Věřil, že všechno dokáže. V září Judita počala. Přešla zima a Jan se roznemohl. Nikdo nevěděl, čím a proč. I když si šuškali. Někteří, že se schvátíl, jak začal dávat do pořádku dlouho zanedbané hospodářství a musel uspokojovat mladou ženu, ale většina věřila, že onemocněl nezvratnou ztrátou nadějí. Zněním mírové smlouvy, která všem sebrala víru v návrat náboženské svobody.

Lukáš se nezdržel dlouho. Zjistil, jak se Janovi daří, sdělil novinky a už byl zase na rynku a kráčel kolem radnice zpět. Zastavil se u domu Gothardovského, přesně naproti místu, kde byla protější strana náměstí prolomena vstupem do Růžové ulice, do Pátku a k Nové fortně v hradbách nad Lázeňským rybníkem a vodním příkopem v Kandii. I v těchto ulicích měl své zákazníky.

Ale teď bude zákazníkem on. Musí. Blíží se svátek svátků a jeho šat je zpustlý. Starý ovčí kožich stokrát zašitý, poctivice prošoupané a klobouk, symbol vážnosti, jako by jejich stračena měsíc přežvykovala. Aspoň ten si musí na slavnost vzkříšení koupit nový. Vstoupil do mázhauzu, kterým před válkou co týden procházeli právováreční měšťané do obecní sladovny, stojící za domem v hradbě. Dnes však je o suroviny nouze, a tak se várečané svého dříve nedočkavě očekávaného pořadí na sladování jejich ječmene a vaření jejich piva v městském pivovaru většinou vzdávají.

Jakub Gotthard se na příchozího zazubil a pokynul mu, aby usednul na lavici pod patkou klenby. Byl to kujón, který když netvoří, tak se pitvoří. Učeň, který na stole kloboučnickou střelou načechranou a kolmo přes sebe poskládanou vlnu přes telecí kůži tlakem a šoupavými pohyby v různých směrech zplstoval, se uklonil. Už filcoval čtvrtý fach vlny a bude tedy moci z těch čtyř částí sestavit dutý kužel, který se bude dál válet a třít na horké plotně. Mistr stál u druhého stolu vedle zazděného kotle nad topeništěm a již dokončené kužely střídavě namácel do vařící vody v kotli, na stole překládal a vši silou válel dřevěným válečkem. Jeho rudé ruce prozrazovaly, že už válí horké kužely nejméně hodinu. Jakub sem tam s Lukášem prohodil slovo,

zažertoval, ale práci nepřerušil. Naopak, po chvílce odvolal učně od plstění a společně začali natahovat už dostatečně zvalchovaný a stále horký kužel na dřevěnou formu. Natvarované dýnko stáhli provázkem až k okraji a ponořili do horké vody.

Lukášova ranní dobrá nálada, posílená hřejivým pocitem z dobročinné návštěvy maroda, se rozpadla na vířící drobné úlomky, které se s každou minutou čekání víc a víc vzdalovaly mimo jeho dosah. Snažil se je udržet, leč bezúspěšně. Bezmocně sledoval, jak uprázdňený prostor vyplňuje fialová tekutá zlost. On spěchá, a to chlapisko ho nechá čekat! Snažil se soustředit na vystavené zboží, už usušené, uhlazené, obroušené a ostříhané klobouky se stuhou. Nic naplat, fialová zlost přešla v černou a už se zvedal k odchodu, když řemeslníci dotvarovali i krempu a Jakub začal s horlivou omluvou za dlouhé čekání. Vždyť neměl hlavu jen na klobouk a cítil valchářovu nevoli. Do toho sestupovala po schodech mistrova choť, Bětuška, a vztek se rozplynul. Tu mu Lukáš záviděl víc než dům na rynku.

Jakubův otec Leipold do něj přišel v šestnáctistém jedenáctém roce, po smrti tchána Matouše Randule. Prodal svůj dům na Horním předměstí a nastěhoval se s rodinou k tchyni. A dařilo se mu dobře. Když byl po porážce stavovského povstání panu Žejdicovi zkonfiskován majetek, polensko-přibyslavské panství koupil katolík nejkatoličtější, kardinál Dietrichstein, a v zemi začala rekatolizace, věčný Leipold se neobíral detaily v liturgii, ale vytušil příležitost. Věděl, že s vyhnáním kališnických kněží se uvolnily mnohé výnosné prebendy, a jedenáctiletého syna Václava, který končil městskou školu, hned zapsal na právě založené jihlavské jezuitské gymnázium. K těm havranům pod beztvarou měchurou, hanbou všech kloboučníků. Pak Václav vstoupil do řádu Křížovníků s červenou hvězdou u kamenného mostu v Starém Městě pražském, jehož velmistrem byl sám pražský arcibiskup Harrach. A ten ho brzy dosadil na místo faráře na arcibiskupském panství v Novém Rychnově, kde slouží dosud. Před deseti lety si pětapadesátiletý Leipold koupil domek na horním předměstí a živnost i dům na rynku předal Jakubovi.

Také Kuba poslal svého syna na kněžskou dráhu. Bylo to před dvěma lety, v lednu osmačtyřicátého roku, hned jak Švédí z Jihlavy odtáhli a jak se kvůli moru a obléhání císařskými vojsky rok uzavřená škola znovu otevřela. Hrůzný obraz kdysi bohatého královského města, který se mu

tehdy naskytl, se nedá zapomenout. Devastace majetku a obchodní sítě jihlavských kloboučníků mu samozřejmě pomohla, ale takovou zkázu by nepřál ani největšímu nepříteli. Jak se těšil zpět do Polné, jen vysáté kontribucemi a vyjedené do posledního zrna císařským vojskem, jen s vypáleným předměstím a hradem. Jak se těšil domů, za ženou a menšími dětmi, Juditkou, Kačenkou a Petrem. Celou cestu děkoval Bohu, že válku přečkali v bezpečí.

Teď prodal Lukášovi černý širák. Nechtěl za něj moc, a tak už je valchář zase spokojený. Rozžehnal se s kloboučníkem a hbitě vyrazil domů.

Je Bílá sobota večer. Běta Gothardka dala napomenutí dětem, k jejich překvapení uhasila oheň v kamnech a vyšla s mužem na neobvykle temný rynek. Okna domů jako uhly, nebe jako sopouch. A uprostřed té černé tmy se objevila jiskřička. To kostelník položil zuhelnatělý lněný klůček na plochou stranu křemene a křesal o jeho ostrý ústěp železnou ocílkou. Vykřesaná jiskra se do toho troudu zachytila a byla rozfoukána v plamínek. Od práchna chrástí zapraskalo a hranice vzplála novým, vbrzku posvěceným ohněm. Od něj zapálena obří svíce, na níž pět kadidlových zrn připomíná pět ran Kristových a písmena alfa a omega, že Ježíš je počátek a konec všeho. Prosloveno sedmero žalmů kajících. Od voskového paškálu si věřící zapalují své malé lojové svíce a všichni, jako Izraelité vedení ohnivým sloupem, vstupují do zcela neosvětleného chrámu. Plamínky pánů radních v první lavici se odrážejí v cínové křtitelnici, pro dnešní slavnostní křty přenesené od oltáře sv. Anny k oltáři hlavnímu. Místo nemocného Hanzelia za nimi zeje svíravou prázdnotou. Gotthardovi usedli do lavice nedaleko Černé kaple, v níž odpočívají nejctihodnější polenští nebožtíci.

Z výše dřevěného kůru sledují ten zástup světlušek literáti namačkaní kolem mohutného pulpitu, na kterém je otevřen ještě kališnický kancionál. Noty a texty na listech téměř dvě stopy vysokých a stopu širokých jsou dobře viditelné pro všech dvanáct pěvců. Žlutá světýlka v jejich dlaních vzhlízejí na větší plamínek na pulpitu, jako kuřátka na kvočnu. Ve středu emporie vedle nich dřepí kantor u polorozpadlého pozitivu, který tvrdošijně odmítá vydat určité tóny. O to dokonalejší musí být chorální zpěv pánů literátů.

Lukášův hlas je zvučný a odpovědi faráři při žalmech včasné, ale jakmile se po Gloria ozvou varhany, zvony navrátivší se ze Svatého města zajásají „Byl jsem tam! Byl jsem tam!“ a loď chrámu naplní radostné Alleluja, už nechce zpívat. Chce se mu smát, křičet radostí ze vzkříšené víry, že už bude jen dobře. Ale ovládne se. Vždyť začínají píseň milovanou, která zlidověla už v dobách Karla IV. Velikonoční píseň, která nezná konfesí. Píseň lidí spojující. „Bůh všemohoucí / vstal z mrtvých žádoucí, / chvalme Boha s veselím / podle Písma zpěvem svým. / Pane, smiluj se.“

Noví věřící jsou pokřtěni, křestní slib ostatních obnoven a tělo Kristovo oslaveno. Vigilie končí. Farníci se rozcházejí. Běta si odnáší oharky z posvěceného ohně, aby jimi doma v kamnech zažehla nový oheň, vzkřísila teplo domova a pak je vychladlé dala za trám jako ochranu před požárem. Nemůže usnout a modlí se za lepší zítřky svých dětí.

Čtvrt století minulo a Bětka opět kráčí do kostela. K velkopátečnickému obřadu odhalení a uctívání kříže. Do lavice u Černé kaple dnes vedle ní usedla také její snacha Zuzana, dcera Hanzeliusova, kterou jsme opustili ještě v lůně matčině, a její sedmnáctiměsíční synáček Mikuláš. Ač jediný, kdo za celý den něco jedl, rozplakal se během té čestné chvíle, kdy jeho otec, Petr Gotthard, zbrusu nový člen kůru literátů, s ostatními usilovně zpíval dlouhé pašije svatého Jana. Plakal, jako by na kříži trpěl on. Zuzana s ním musela ven, aby nerušil nejtišší bohoslužbu v roce. Ale stihla se vrátit, aby za mužova zpěvu „Aj, dřevo kříže, na němž spasení světa viselo“ vkleče políbila kříž a darovala dva groše a vejce.

Zuzana patří do generace, která nezná války. Celých těch bezmála dvacet pět let jejího života sice stát zvyšoval kontribuce na válku s Turkem a nouze lidu mizela příliš pomalu, ale boje probíhaly daleko. Pro ni byla válka, která tolik poznamenala životy rodičů, strýců a tet, jen slovem. Jímavým vyprávěním. Historiky o chování vojáků ubytovaných ve městě těsně před jejím narozením jí přišly stejně nereálné jako zkazky o tom, jak se v minulém století Pikartskou ulicí, kde bydlívali Čeští bratři, neustále rozléhal jejich vážný a zbožný zpěv připomínající jejich velikonoční bohoslužby, až tu ulici polenští filutové přejmenovali na Velký pátek. Příběhy o moru a věznění polenských radních v Jihlavě

v sedmačtyřicátém zdály se stejně vzdálené jako ty o devadesáti devíti koních, na kterých přijel do Polné před sto dvaceti lety pan Vilém z Rožmberka, jen jeden z hostů velkolepé svatby Zachariáše z Hradce a Kateřiny z Valdštejna.

Zuzana byla mladá, a tak jí jeden rok připadal jako nekonečno. To pro nás je dvacet pět let v pomalu plynoucím sedmnáctém století jako nic. Ale kdo by chtěl hledat deset rozdílů, nalezne je. Tak se podívejme, co nám za to čtvrtstoletí z obrazu polenského zmizelo a co přibylo.

Obraz velikonoční nedávno doplnil teatr. Pašijové hry, v nichž žáci jihlavského jezuitského gymnázia na polenském náměstí oživovali události posledních dnů Kristova života a jeho zmrtvýchstání.

V kostele přibyly ostatky ramene svatého Liguriáše, které sám papež Inocenc X. daroval Ferdinandovi Ditrichštejnovi. Ten relikvii věnoval městu a světec se stal polenským patronem.

Vzdorovité varhany na kruchtě byly po válce opraveny a kompletně přestavěny a v posledních letech začínají kostelní zpěv doprovázet i jiné nástroje.

Naopak na kůru chybí valchář Lukáš, který před dvěma lety zemřel. Provoz valchy dávno převzal syn Pavel, který teď, stejně jako jeho německobrodští příbuzní, stále více užívá příjímí Procházka. Ale ten má vstup do bratrstva stále ještě před sebou.

Jan Hanzelius dávno již povolán byl k životu věčnému. Tehdy se uzdravil (ať už zásluhou posvěceného vejce, touhou vychovat dítě v břiše novomanželky, nebo nad ním prostě stáli všichni svatí) a po šedesátce zplodil kromě Zuzany další dvě děti, ale nemělo to být na dlouho. Zemřel nejenom jeden ze synů, ale po pár letech i Jan. Mladá vdova s dvěma malými dětmi se znovu provdala, ale velký dům na rynku byl prodán do cizích rukou.

Leipold Gotthard, který zemřel brzy po válce, nyní odpočívá v kostele v Dolní Cerekvi, kam ho nechal uložit jeho syn, novorychnovský farář Václav. Po dlouhých letech odloučení chtěl mít otce konečně nablízku. Rychnovský kostel byl za války poničen, tak našel místo ve filiálním kostele cerekvickém, kde také sloužil. (Tučný odkaz chrámu z dědictví Leipoldova byl samozřejmostí.)

Leč nebylo Václavovi té blízkosti přáno na dlouho. Za osm let byl za nezměrné zásluhy ustanoven děkanem v Polné, kde po dalších pěti

letech, trýzněm dnou, zemřel a teď spočívá pod náhrobním kamenem u oltáře sv. Antonína v místním chrámu.

Jakub Gotthard stále pracuje se synem Petrem v kloboučnické dílně, ale jeho prvorozený, Jan, se nám z Jihlavy ztratil. Po promování mistrem na filozofické fakultě, kněžském vysvěcení, službě v Plzni a Vysokém Mýtě je dnes váženým děkanem v Sušici, užívaje vlastenecký přídomek z Čechoslavu.

Kníže Ditrichštejn před léty odpustil soukeníkům povinný odběr žita a daroval novou dřevěnou barvírnu s vybavením, čímž urychlil oživení hlavního zdroje prosperity města. Se sukem přibýlo do Polné židovských obchodníků a na pole ovcí.

Sledovat osudy rodů našich hrdinů až do doby, kdy bude v Polné žít generace, která nezná míru, a to v ničem (v zábavě, v požitcích, v hromadění majetku), nelze. Jediný Hanzelius, Šimon, odešel z města krátce po Janově smrti neznámo kam. Petr Gotthard, stejně jako jeho otec a děd, poslal nejstaršího syna, Mikuláše, na kněžskou dráhu, ale stalo se, že to byl jediný syn, který se dožil dospělosti, a tak polenský rod vymřel po meči. Jen Procházkové se dočkají té na hony vzdálené doby, kdy valcha už bude jen drážkovaná deska – nový revoluční vynález, který ženám usnadní praní velkého prádla.

A v doušce snad už jen napovím těm, co se nemohou dopočítat, že desátým rozdílem jsou Zuzaniny duchny v domě Gothardovském.

KRÁTKÝ DEN, DLOUHÁ NIT

1695

Nad Veverskou Bítýškou vyšla první hvězda. Světlo zrozeného Ježíše Krista, které od nyní prozáří černo dlouhých zimních nocí. Běta na kouřící borové louči vynesla z jícnu kamen plamínek až k štědrovečernímu stolu. Po zbytek roku nekrytý stůl teď halí secí plachta k zajištění dobré úrody. Pod ní je ukryto pár zrněk od každého druhu obilí. Na ní ochranné stroužky česneku, jako odlesky srpku měsíce za malinkými okny, dokola utěsněnými polštářky zeleného mechu. Jeho vyvanutý odér dnes prolíná vůně sena rozprostřeného pod zkříženými nohama stolu, ne nepodobnými jeslím. Kolem něj usedlo k modlitbě osm členů rodiny Ohrabalů. Hospodář Jakub, jeho žena Běta, jejich čtyři děti, pacholek a starší děvečka. Chléb, vánočka, hrnek medu, hrachová polévka, jahelná a krupičná kaše, zapečené krupky se sušenými hříby, muzika z rozvařeného sušeného ovoce, čerstvá jablka, ořechy, vše připraveno, aby nikdo nemusel vstát od stolu. Desatero postních pokrmů, jak se patří. Vždyť celý den nedali ničeho do úst a kolik štědrovečerních chodů, tolik mandelů na poli. A ještě muselo zbýt dost jídla na zítra, protože na Boží hod se vařit nesmělo. To budou hody duchovní, kdy častěji než jindy přistupují ke „stolu Páně“, k svatému přijímání.

Děkuvzdání a modlitby neberou konce. Jsou vděční, že jsou pohromadě. I starší děvečka, Ludmila Jestřabská, je tu po roční službě jako ve vlastní rodině. Její zaměstnavatelé, Kuba s Bětkou, kterým, jak je běžné, říká strýčku a teto, jsou vlídní a chápaví. Před dvěma roky,

v šestnáctistém devadesátém třetím roce, Lidušce zemřel otec, její matka prodala zadlužený grunt ve Velkém Ořechovém a uchýlila se pod ochranná křídla svého švagra, který byl knězem tady v Bítýšce a s rodinou míval blízký vztah. Matka Judita nastoupila jako hospodyně pana faráře, bratr Jiří sehnal místo tovaryše u zednického mistra, bratr Antonín podepsal čelední smlouvu u Dundáčku a ona u Ohrabalů.

Lidka byla dobrá děvka. Zdravá, zručná, spolehlivá, poctivá. Do práce byla jak oheň do suchého došku. Obstarala dobytek, prasata i drůbež, pomohla na poli i v kuchyni. Při tom všem byla veselá a milá. Dobře si Běta vybrala. Taky s ní po Vánocích uzavře další roční smlouvu a vedle malého ročního platu, doplňujícího ubytování a stravu, jí dá navíc i plátno na sukni a košili.

Po večeři přišel čas využít obří kouzelné moci Štědrého večera, jak činili dědové a prabáby od nepaměti. I při dnešní jitřní mši připomínal pan farář Jestřabský, že pohanské úkony a věštby prováděné v tento posvátný večer jsou dílem Satanovým a velkým hříchem, ale lid si nedovolil nezajistit si vedle vymodlené pomoci andělů také pomoc kouzel a přírodních sil. Část večeře odnesli domácím zvířatům, část vhodili do ohně a do studny jako obětinu, část nechali na stole pro dušičky. Podle kvality jádra v rozlousknutém ořechu či tvaru sraženého bílku pohlíželi vstříc osudu.

Ale nejdůležitější byl Štědrý večer pro Lidušku, jedinou dívku na vdávání v domě. Je jí dvacet a chasníci jí nedají pokoj. Leč ona má oči a srdce jenom pro Janíčka. Rozkošného Janíčka, Janíčka Rozkošného. Má pomněnkové oči, hebké vlasy, je mu tři dny přes dvacet a voní po hřebíčku. O svatokateřinské tancovačce byla stále v kole jenom s ním. Právě dnešní kouzelná noc mohla prozradit, zda bude jeho navždy.

A prozradila. Bude!!! Dřevěný talíř, na němž Liduška nesla „štědré večeře“ dobytku a který cestou zpět kutálela po dvoře, se obrátil tak, jak stával na stole, takže se do roka vdá. Když šla pro dříví, stojící zády k hranici vysoko vyskládané kolem zdi domu, vytáhla poslepu jedno polínko. Bylo rovné, tak bude mít muže hezkého. Pak rychle nabrala plnou náruč, kterou rovnala v černé kuchyni po dvou. Přinesla sudý počet, takže dostane mládence, ne vdovce. Zašla i k řece Švarcavě, aby klepáním na led vyloudila ozvěnu. Zvuk jí připomínal práskání bičem, tedy ženich bude ze statku. Pak ve světnici rozhodila nad sebou ořechy, ten nejvzdálenější od středu směřoval k východu, tedy tam, kde bydlí

Rozkošní. To se potvrdilo, i když přes hlavu přehazovala jablečnou slupku a ta se na zemi zkroutila do tvaru písmena J, jako Janíček. Nic nevádí, že tuhle věštbu prováděla bezpečně zavřená v temné komůrce za síní, protože pro zvýšení kouzla ji musela provádět dočista svlečená. Ona i potmě to J zaručeně viděla.

Čáry nezmařil ani sedmiletý Kašpárek Ohrabalů, který se jí ve světnici snažil posouvat rozhozené ořechy a teď se usilovně dobýval do zavřené komůrky a nakukoval okýnkem zakrytým zástěrou. (A to přišel malý Kašpárek o velké divadlo.) Teta Běta jí při ořechové věštbě sice říkala: „Ne vše zvídej, pomalu jídej, budeš dlouho živa“, ale smála se při tom a vzpomínala na vlastní věštění před pouhými několika lety.

Pak tři nejmladší Ohrabalovic děti začaly klidně oddychovat na peci a zbytek rodiny, zahalen do sukna a kožešin, vyrazil hlubokým sněhem podél přízemních domů na rynku do prostého kostelíka s dřevěnou věží na slavnou půlnoční mši. Byla krásná. Pan farář Jestřabský znal duši prostého lidu, věděl, jak ho citlivě vést k vykoupení a svá kázání prokládal mnoha zajímavými příklady biblickými i z dob a zemí pohanských. Mocná síla právě narozeného Krista prostupovala každým přítomným. Čirá esence Vánoc se šířila krevním řečištěm i mízní tekutinou, skloněné hlavy zářily bledým jasem.

I Liduška cítí tu sílu, ale cosi jí v jednom kuse brání v rozjímavém usebrání. Mysl i zrak její odbíhají od Spasitele k Janíčkově. I jeho pozornost je mátožná a kulhající. Tísni se v lavici se svojí matkou, jejím druhým mužem (Janem Matysem až z Příseky u Jihlavy, kterého si vzala po smrti svého prvního, o třicet let staršího chotě) a hromadou sourozenců. Rozkošní se rozkošatili. Mnoho dětí k zaopatření a grunt zdědí nejstarší Jakub. Ale kdo by myslel na majetek, když dvě srdce jen pro sebe bijí.

Tři dny minuly. Šimon Loukotka došil. Oči má unavené. Prsty, letitým máčením ve studené vodě již trochu revmatem ztuhlé, stěží uvolní nabroušenou trojhrannou jehlu. Otláčky kožešnického náprstku už nemizí. Zvuk odsunuté stoličky, z níž se těžce zvedl, je tlumený tuctem kožešin napjatých na stěnách. Z běloby ovčích vystupují tři kožešiny králíčí, tři vlčí, jedna liščí a jedna úplně malinká. A sice lasice. (Někdy jsou dobří i bobří.) Jeho otec Jakub a bratr Jiřík ještě

mžourají na stehy, matka na lavici u pece cítí cínový talíř. Nikdo nemluví. Novinky se dozvěděli už včera, o svátku svatého Štěpána, kdy se celý den navštěvují sousedé a příbuzní. Břicha plná zbytků svatoštěpánské hostiny nezakručela a trávení uspávalo. Ticho dnes nenarušovaly ani říkanky udržující rytmus mlácení a pravidelné údery cepů ve stodolách, protože čeledíni ve všech stacích na Štěpána dostali roční plat a pětidenní volno.

Loukotkovi mají statek střední velikosti s nějakými deseti hektary polí. Počty ovcí na panském i u sedláků rostou, takže kožešina zlevňuje a kožichy jsou více dostupné. Tak se mají co ohánět. V krátkém létě, když zrovna nebyla naléhavá práce na poli, musel otec se syny stihnout počáteční činnosti spojené s činěním kůží, protože v teple probíhá kvašení rychleji. Nakoupené kožky máčeli na zahradě v kádích, pak je svázané, k sobě navzájem i ke stromu na břehu, ponořili do Bítýšky, kde je střežené Šimonovými nejmladšími sourozenci, Frantíkem a Johankou, nechali máchat. Pak je chlapi opět namočili do kádí a oškrábali z nich tuk, blány a nečistotu, načež je vložili do kvasu, vyrobeného z žitné mouky, otrub, soli a vody. Třikrát denně je překládali z jedné kádě do druhé, přičemž pokaždé kožku složili jinak, aby kvašení proběhlo rovnoměrně. Po dvou týdnech kůže vytáhli, celý den nechali okapat na bidlech, pak ve stínu usušili a uskladnili. Ale i na podzim se kádě plnily, protože tehdy je potřeba vydělat kůži čerstvě zabitých sedmiměsíčních ovcí před první stráží, z nichž je ta nejkvalitnější kožešina, zvaná šerling.

Teď v zimě ty kožky hadrem navlhčí a měkčí na kožešnické kose. Postupně silou tahají přes její dřevěnou hranu každičkou plošku kůže, posouvajíce a obracejíce ji, až je rub celé kožky bílý. Takto změkčené kůže na stole rozloží, kožešnickými noži krájí a sešívají z nich blány, kožichy, čepice a rukávničky, podle toho, co si zrovna u nich kdo objednal.

Šimon dnes šil krátký a úzký kožíšek zvaný ocáskový, protože se dole nezarovnával a obě sešité ovčiny zůstaly v původním tvaru s cípy a ocásky. Jen rukávy se přiřízly. Oblékal se chlupem dovnitř přes hlavu a pokud ho z majitele nestáhla za ním na lavici stojící žena, musel vzadu přišité poutko zaklesnout za bidlo ve světnici a tahat tak dlouho, až se z kožichu vysoukal. Nu, co už. Dlouhý, vpředu zapínaný kožich, často pošíty plátnem či sukem, si mohl dovolit opravdu málokdo.

A i ty krátké a úzké se dědily a nosily až do roztrhání. A pak ještě posloužily jako pokrývka.

Naštěstí „Kožuch dělá chlapa“ a třesuté mrazy teď krušily lid celou zimu. Na Štěpána se nejen vyplácela končící mužská chasa, ale vyrovnávaly se mezi sedláky a řemeslníky i dluhy za zboží a služby za celý uplynulý rok. Skončil-li kdo s přebytkem, mohl si konečně dovolit nové potřebné zboží. Třeba kožich.

Šimonovi bylo už třicet let. Mezi chasu už nechodí tolik jako dřív, o muzikách tancuje málo, drží se u džbánku se staršími mládenci a ženáči. Především se svým věrným tovaryšem Jakubem, dědicem gruntu Rozkošných. I od Šimona se čeká, že se brzy výhodně ožení a přebere otcovu živnost. Špásování s děvčaty už si za ta léta užil dost. Především po půlnoční mši sice pozlobil Lídu Jestřabskou, která si usilovně dýchala na zmrzlé ruce, že vezme-li si ho, dostane štucl z lišky, ale nemyslel to vážně. Od Kuby věděl, že Lidka má ráda jeho malého brášku Janka a on, Šimon, si vezme dceru nějakého bohatého měšťana, která přinese do hospodářství velké věno. Loukotků grunt je jako dřevěné kolo a dědické podíly co loukotě. Ty, které odnesou jeho sourozenci, musí nahradit jmění nevěsty, jinak dojeli.

Tři dny minuly. Liduška podlehla tíze více a pomalu přichází sen. Takový malý sníček, v němž dává jí Janíček kapesníček. Najednou zaburácí smích. Vylekaně otevře oči a zmateně se rozhlédne kolem. Světnice, v níž sedí, je plná chasy. Už vidí, čemu se smějí. „Hoří má panenka! Celý kuželíček!“ Honem vyskočila a uhasila plamínek ve škopku s vodou, ležícím pod loučnickem uprostřed kroužku přadlen. Tak z vláken lnu, zbavených dřevnatého pazdeří a nekvalitní koudele lámáním v trdlici a česáním na vochli, nyní přivázaných k horní části přeslice, ohýnek mnoho neujedl.

Zachovávajíc důstojnost Lidka usedá zpět na lavici a jakoby nic dál vytahuje levou rukou z panenky předivo, v nasliněných prstech ho urovnává v pramínek, který se za soustavné rotace a tahu vřetena, které visí na druhém konci nitě v její pravé ruce, zakrucováním sprádá v nit. Když už je nitka přibývajícím mezi jejíma rukama příliš dlouhá, přestane vřetýnkem točit, navine na něj tuto nově upředenou část, zajistí na jeho horním konci smyčkou, aby bylo vřeteno ve svislé poloze, a pokračuje v rovnání, točení a zakrucování, dokud nebude vřetánko plné. Pak přízi převine z vřetene na moták.

Smích utichl, dřímota ta tam a vyprávěč báchorky navázal tam, kde ho ten nezbeda, který zapálil Lidušce předivo, přerušil. Byl jím kovářův Jura, který neměl mezi přadlenkami milou, tak seděl u loučnicku a celý večer utíral z planoucí louče černý, kroučící se uhel, louč postrkoval, upravoval a udržoval plamen. Ostatní mládenci si sedli co nejbližší té své vyvolené a vymýšleli šprýmy, kterými by ji škádlili.

Během adventu chasníci na přástky nechodili. Děvčata se stejně celý večer jen modlila a zpívala kostelní písně. Samozřejmě prodiskutovala i šohaje a jiné věci dívčí. Od Štědrého dne do svátku Mládátek, připomínajícího Herodem zabitá neviňátka, se nepředlo, ale po nich začaly přástky nanovo a veseleji. Sváté písně doplnily, ba téměř nahradily, písně rozverná a milostná. Po deváté přišli chlapi, hrály se hry, dávaly slovní hádanky, vyprávěly příběhy skutečné i smyšlené.

Ale byl-li hlas vyprávěče monotónní či na chvíli zavládlo ticho, kdy jen přeslen (kroužek z tvrdého dřeva nasunutý na vřetýnku a fungující jako závaží a setrvačnický otáčení) občas zavadil o stolicu a zachraskal, dřímota nastupovala s každou odpředanou hodinou, s každým upředěným potáčem mocněji a mocněji. Pro tvorbu slin požídané kysané zelí, křížaly či planá jablíčka, stejně jako strašidelné historky ji na chvíli zahnal, ale ne na dlouho. A tak tu má jedna klímající rychle pod nosem knírek namalovaný uhlem z louče, tu má jiná za řadry ze dvora donesený sníh.

Ale ani bdící děvčata nebyla v bezpečí. Vyklouzlo-li dívce vřetýnko, její milý sedící vedle ní ho rychle chytil a nevrátil, dokud mu nedala hubičku. Někdy ho i na zahradě na nejvyšší větev zavěsil, ona bosá na sněhu musela vyskakovat a o pomoc prosit. Ale hlavní kratochvílí pokušitelů bylo strásání pazderí, které dívkám opadávalo z kroucených vláken do klína. To byla pane pomoc! Chytili dívčí zástěru mezi kolena, třepali s ní nahoru a dolů a při tom dívku štípali do stehna, nebo pokud se fěrtoch podařilo nadzdvihnout i se sukní, zkusili neviditelně zaútočit na nekrytý klín.

I Liduščino tělo je teď rozpálené letným dotykem neohrabaných a hrubých prstů jejího Janíčka. Srdce jí buší. Krev vaří. Je jí krásně jako nikdy, a zároveň jí obstupuje strach. Ví, že mu v tom mohla zabránit. Ale ona nechtěla. Vždyť je to Janíček! Ví, že zhřešila. Ví, že nenajde odvahu se z něčeho takového strýci vyzpovídat. A ví, že bez svátosti smíření v temné zpovědnici peklu neujde.

Čas se přehoupl přes půlnoc, hospodář na řezací stoličce u pece dostrouhal louče, přelky měly napředeno, co jim doma uložili. Ještě se společně pomodlili a rozešly se. Mládenci jim pomáhali nést vyřezávané přeslice s třínožkou, některým i stoličku, až ke vrátkám. Malinká okýnka statků byla již pohaslá a drobné hvězdy na útočnost loudilů nedosvítily.

Stejně marně si na večerní schůzky smíšené chasy snažila posvítit vrchnost. Po nekonečných stížnostech církve zakázal přástky zemský sněm. Následně a opakovaně ho po dlouhá staletí zakazovaly vrchnostenské řády a určovaly tresty jak pro rychtáře, tak pro sedláky, kteří je dovolovali. Ani páni na Veverí nebyli výjimkou. Úsporu světla a paliva a delší výdrž pracovníků při společném předení chápali, ale nemravnosti a zlehčování víry tam provozované trpět nemohli. Tedy v nařízeních. Jejich dodržování už nikdo příliš nehlídal.

I Janíček se u vrat k Lidušce tiskne a mámí hubičku. Nemůže a nechce mu bránit. On pak bude tančit jenom s ní a jednou si ji vezme. Jen živé obrazy muk pekelných kdyby jí tu sladkou chvilku nekazily. A jak se dokáže podívat strýci do očí? Vždyť už brzy ji budou jeho hnědé oči, vystupující nad vpadlými tvářemi a dlouhým nosem z úzkého obličejce, zkoumat bez ustání. Zítra se vrátí z pětidenního volna pacholci, takže je pozitří, na Nový rok, mohou vystřídat děvečky. Tedy i Lída vypere Ohrabalům prádlo, dá chlév do pořádku, po obědě dostane výslužku s doplatkem služného a ubytuje se na pět dní na faře u maminky a strýce.

Farní budova je prostorná, teprve před šedesáti lety z kamene vystavěná a dobře vybavená. Snad jen za těch bezmála třicet let, kdy ji obývá páter Valentin Jestřabský, dost zpustlá. Kostel sloužící farníkům sice za ta léta svým úsilím obohatil o dva boční oltáře a třetí, největší zvon, ale o faru, kterou sám užíval, nedbá. Nemyslel na sebe, ale na druhé. Nebo snad myšlením na druhé myslel na sebe? Lidušce utkvělo, když si při jednom svátečním obědě na faře postesk, že jim je snadno dostat se do nebe, ale kněží budou Bohu skládat účty z duší všech farníků. Cítil se zodpovědný za spásu všech a této domnělé povinnosti uzpůsobil svůj život. Vstával o čtvrté hodině, aby stihnul vše k tomu potřebné. V tichu své farní světnice se tři hodiny modlil za spásu svých oveček. Pak si důsledně připravoval nejbližší kázání, aby bylo bezvýhradně srozumitelné, s mravním ponaučením

a přitom poutavé, plné příkladů, přirovnání, napětí mezi protiklady, řečnických otázek a zvolání. Odpoledne věnoval studiu, ať již některé z téměř dvou set vlastních knih, nebo těch půjčených od sprátených duchovních. Čím vzdělanější bude, tím lépe přesvědčí své farníky ke zbožnému životu. Svou skromností, pracovitostí a péčí o potřebné jim chtěl být k takovému životu příkladem. Bez večeře pak složil svou hlavu na kámen, aby neusnul příliš tvrdě a volán k udělení posledního pomazání se rychle probudil. Takovému člověku se měla podívat do očí? Hříšnice studem a rodem odříznutá od odpuštění? Je peklo plné těch, kteří milovali?

Tak končí rok šestnáctistý devadesátý pátý a naši hrdinové netuší, co jim přinese rok následující ani ty další. Ještě tuší, že koncem března „Matička Boží kuželíček složí a svačinu vyloží“, skončí přástky a začnou jarní polní práce. Ale to je tak vše. Zato my víme.

Víme, že citelné ochlazení klimatu vrcholící v 17. století a přející výrobě kožichů budoucí generace nazvaly malou dobou ledovou.

Víme, že Liduška tu lišku dostala. Pouhých třináct měsíců uplynulo a kněz jí svázal ruce se Šimonem kožešníkem. Strýček sice kázal, že kdo se nebere z lásky, „když peníze utratí a statek se zmaří, povstává nenávisť, svády, bití a pohoršitelné živobyť“, ale Jan s mnoha sourozenci, a tedy malým podílem na gruntu rodičů, opravdu nebyl partie. To Šimon byl, jak se říkalo, „dobrá příležitost“. Tak velebný pán po dlouhém přemítání nad štěstím své neteře volil hmotné zajištění a společenské postavení. Lídina matka s ním byla zajedno. Vždyť krásy se člověk nenají a manželé se brzy jak volci v jařmu shodnou. A co na to Liduška? Věděla, že dívka nemá právo rodičům odporovat a jako každý věřila, že sňatky bez jejich souhlasu končí špatně. Šimon jí nebyl odporný a lásku k němu jistě najde. Za to se stane jednou z nejbohatších a nejváženějších měšťanek. Ani Loukotkovi nebyli proti. Mladičká Lidka se Šimonovi moc líbila, měla slušný díl dědictví po zemřelém otci a i její strýc jí slíbil odkázat slušné jmění. Víme také, že Šimon byl dobrý manžel a Lída po jeho skonu dokázala žít sama pouhých pět dní.

Víme, že kmotrou prvního dítěte své bývalé děvečky byla Běta Ohrabalová, která si Lidku moc oblíbila.

Víme, že Janek Rozkošný zůstal podruhem žijícím na bratrově statku a pracoval pro něj. A nemaje Lidušenku, užíval si v klidu šenku. Teprve

ve čtyřiceti pěti letech sňatkem s vdovou získal vlastní hospodářství, leč pouhé dva týdny po svatbě zemřel.

Víme, že přátelství Šimona Loukotky a Jakuba Rozkošného nepominulo. Šimon se stal kmotrem Kubových dětí a roku 1726 byli společně oba druhové jako zástupci obce dva týdny vězněni na hradě Veveří za nedoplatek kontribuce, tedy statní daně z pozemků a komínů. Rakouská monarchie, která na boje v Itálii, devítiletou válku v Porýní a především na velkou tureckou válku potřebovala spoustu peněz, během padesáti let daně zpětinasobila, a tak stále častěji museli radní vymáhat nezaplacené berně od svých měšťanů a státem pověřená vrchnost od vedení svých obcí a měst.

Víme, že páter Valentin Jestřabský se po dlouhém naléhání nechal přesvědčit brněnským děkanem a po osmnáctileté práci s vybíráním a překladem do latiny vydal v několika knihách svá nejlepší kázání. Čítaly téměř čtyři tisíce stran a sám je, většinou pěšky, roznášel jako pomůcku všem kněžím olomoucké diecéze. U moravských tiskařů vydal též česky psané věroučné a mravoučné knížky sepsané pro prostý lid, který jak pravil: „kázání zapomíná a všelijak převrací“. A v této temné době nejhlubšího úpadku našeho národa a literatury také k podpoře milovaného „moravského“ jazyka. Mnohé z nich vydal anonymně, nejchudším je dával zdarma. Pro velkou oblíbenost byly v krátké době vydávány opakovaně, dědily se z otce na syna a často i přepisovaly.

Víme, že to bylo právě o Vánocích (roku sedmnáctistého devatenáctého), kdy otec Valentin s ochromenou levou nohou doputoval do filiálního kostela v Říčanech, odložil široký klobouk a hůl a než přistoupil k oltáři, aby započal ranní svatoštěpánskou mši, odvolán byl náhle nebeským hospodářem z tohoto slzavého údolí. Konečně se mohla čtyřiačtyřicetiletá Ludmila vyzpovídat z dávných hříchů. Sladké vzrušení ze zakázaného již dávno zapomněla, ale strach svírající celá ta léta její plíce i žaludek zanechal na jejím zdraví nesmazatelnou stopu.

NEBE A DUDY

1715

Beránek se pásal pod lesem a ovečka se pásala za potokem.“ Ale! „Zapomeňte na „Pohádky ovčí babičky“. Přes dvě stě oveček se pásalo za potokem. Byly mezi nimi kromě čerstvých maminek i tři tucty ovčích babiček, tedy čtyřletých ovcí plných mladistvých sil, podobné počty prababiček, praprababiček ve středním věku a prapraprababiček na sklonku plodnosti. Kolem nich běhal ovčácký pes. Na krku mu svítil obojek s železnými ostny, chránící jej před prokousnutím od útočících vlků. Ani beránek se pod lesem nepásl sám. Jiný, zkušenější pes ho občasným dorážením udržoval ve stádu složeném ze tří dalších beránků, kopy jehňátek, a dvou tuctů skopců, tedy samců, kteří byli už jako třítýdenní vykastrováni, pro dosažení menšího zápachu a větší šťavnatosti masa.

Pokud jste při tom počítání oveček neusnuli, pak vězte, že každé ze stád střežil jeden ovčácký pacholek. Odbornou práci s jehňaty a berany obstarával Janek Krátký, bahnice zatím pásal cizí pacholek, dokud za pár let tuto práci nepřevz mou Honzík a Mates, synové pana Jana Studničky, mistra polního. Tak se jeho úřadu říká proto, že se ovce nejvíce pasou na poli (na té třetině, kterou toho roku nezaseli, aby si odpočalo a ovce ho trusem pohnojily) a on u nich nocuje na lavici v pojízdné prkenné boudě.

U Studničků se už po mnoho generací předávalo ovčácké řemeslo z otce na syna, a tak správci mnoha panských ovčínů v Posázaví teď nesli toto přijmí. Polní mistr Studnička, kam se jen podíváš, od

Blaníku po Melechov. (Když říkám teď, měl bych upřesnit, že se právě píše rok sedmnáctistý patnáctý.) Ač na tuto váženou pozici je třeba dlouhé zkušenosti v oboru, Janův postup byl rychlý. Krátce poté, co se v osmadvaceti letech oženil s Annou, dcerou nebožtíka Říhy Krátkého, borovnického odborníka na chov skopců, jenž slul skopčák neb hamlknecht, dostal Jan místo polního mistra ve Vítonicích a po sedmi letech tam strávených byl knížetem Donátem z Trautsonu přeřazen sem do Buřenic.

A už ho tu máme. Veze pacholkům jídlo, které paní mistrová připravovala z deputátního obilí, luštěnin, dobytka a drůbeže, přiznaných mu dle roční smlouvy s vrchností. Ta mu zaručovala také vysoký plat a sedminu z přírůstku ovcí, nadojeného mléka, prodeje vlny a kůží, takže i když zaplatil pronájem a stravu a plat pacholkům, zůstalo mu dost. Jde krokem volným. Obhlédl stádo. Složil jídlo v boudě, vylil starou vodu z napajedla a nalil čerstvou, kterou také přivezl. Prohodil pár slov s pacholkem a usedl.

Ovečky záhy poznaly, že přišel na kontrolu pán ovčína. V jejich uších se totiž, místo prostého zvuku pacholkovy písťaly, ozval vícehlasý zvuk dud. Jan nosil své moldánky s sebou. Vždy chvíli poseděl u stáda, obrátil svůj zrak k milované obloze a rozhýbal měchy. Natahuje moldánky, které bečí jako jeho stará, ale početná stáda. Dudy ty zdědil po svém otci Matějovi, rovněž mistrovi polním, který je prý sám po zimních večerech vyráběl, a odkáže je jednomu ze svých synů, kteří dál ponесou tuto profesi k dalekým zítřkům. Zdroj mistrových radostí, to je nebe a dudy. I další potěšení samozřejmě měl. Jistotu nemáme, neb břicho mu rudě nikdo nemaloval, ale jeho děti nejsou mu zcela nepodobny. Ač jinak byl Studnička studnicí nápadů, jeho melodie byly prosté. Zdá se, že příděl múz už na něj nevyšel. Není divu. Nalézáme se právě v čase, kdy jevílo se, jako by dvěma obřími trychtýři plynula božská hudba přímo do dvou vyvolených hlav, které je jen převáděly do notového záznamu. Jeden neviditelný trychtýř klenul se donedávna nad Louňovicemi pod Blaníkem, zlatě puncem geniality skladby Jana Dismase Zelenky, druhý nad Želiví stále sesílá hudební nádheru do pera tamního premonstráta Josefa Leopolda Dukáta. A zhruba mezi těmi dvěma trychtýři v prostoru takto vysátém, bez možnosti hudební inspirace úpěl Jan na svoje stařícké moldánky osmitónové nápěvy, doprovázené táhlým brucením zadní

píšťaly. Ale ovce milovaly i tyto zvuky a spokojeně se popásaly v těsné blízkosti.

Naslouchal i mistrův bezmála osmiletý syn Matěj. Nejraději by byl pohromadě se svým o rok a půl mladším bratrem Honzíkem, ale bylo rozhodnuto, že budou každý střídavě pomáhat u jednoho stáda, aby se co nejvíce naučili a netropili alotria. A tak místo alotrií Mates většinu dne (s lopuchem za uchem) proležel na zádech, kochaje se, po vzoru otce, neustále se měnícími obrazy jarní oblohy. Vrstvy mraků se pohybovaly různou rychlostí, prolínající se v nekonečných proměnách, průhledy se otvíraly a zavíraly, osamělé mraky měnily tvary a barvy, slunce zlatilo vždy jiné části putujících kontur. Matěj viděl v mracích stovky nejrůznějších věcí, od drobných bílých chuchvalců vlny po obří černé stromy, a slyšel, jak mezi sebou vedou nebeské rozpravy. Někdy se i zapojil. Například, když bylo nebe fádne celomodré a on neměl co pozorovat, zavolal na sluníčko: „Prosím, namaluj mi beránka.“ Zdálo se, že sluníčko nereaguje, že je na rozdíl od toho sedmitečného odlétajícího z jeho prstu sluníčkem netečným. Tak zkusil oslovit vítr: „Prosím, namaluj mi beránka“ a představoval si, jak vítr nadul tváře jako barokní andělíček a vyfoukl prvního mračného beránka. A opravdu už tam byl a po něm další. Matěj nevěděl, že to bylo to zdánlivě netečné sluníčko, které zahřálo kousek země a stoupající teplo vytvořilo vytoužený mráček, a tak poděkoval větru. Ležel pohlcen nekonečným divadlem a byl šťastný.

Ale nekřivdíme mu. Každý den se učil, jak ovládat psy a pohyb stáda, která pastva je správná a na kterou ovce nesmí ten den pouštět, jak v horkých dnech do pastvy je nutit, aby jen zmoženě neležely, jak držet stádo mimo vítr či žár, kdy k lizu soli připouštět. Od ranního napájení, dojení a výroby čerstvého sýra až do pozdního večera byl na poli při ovcích. V poledne, kdy ovce minimálně dvě hodiny ležely u napajedla a přežvykovaly dopoledne spasené žrádlo a pacholek spal, držel Matěj, stejně jako jeho bratr u druhého stáda, bedlivý dozor. Dvakrát denně naháněli ovce pacholkům k dojení a chvíli sami nacvičovali, jak dojit správně a bezbolestně. (Tedy pro ovce bezbolestně, chlapce, zvláště zpočátku, z toho bolely svaly na zápěstích až k nevydržení.) Když ovce spásly určený kus pole a přesouvaly se do polním mistrem nově zbudované ohrady z proutěných lís, uzavírali chlapci ovčí průvod průhonem. Průhony, tyto úzké pásy pastvin, takové ovčí cestičky mezi

kamennými zídkami či plůtky, se táhly od ovčína kolem panských polí, aby ovce mohly na úhor, pastviny i do panských lesů, aniž by poškodily zasetá pole a louky. Až večer se chlapci, na rozdíl od pacholků, kteří spávali na poli v otevřených přístřešcích u ovcí, aby je chránili před dravou zvěří a zloději, vraceli za matkou a sestrami do dvora. Otec, jak již bylo řečeno, často místo s nimi ve světnici spával na poli v boudě u otevřeného ohniště, na němž přes den pacholek ohříval stravu a vyráběl sýr.

Dnes je sobota. Den, kdy dle smlouvy s vrchností všechno nadojené mléko zůstává mistru ovčákovi. Proto cháska nenechává včera podojila ovce jen trošku, přesunula je na čerstvý kus pole a dnes ráno i večer vydojí z nich ti bezbožníci i poslední kapku toho nejlepšího mléka. A že těch kapek je teď v máji, než svatý Ján sebere džbán a množství dojeného mléka výrazně poklesne, hodně. Ale i po něm tento podlý režim dodržují, dokud dvě neděle před sv. Václavem dojení zcela neustane a nádoby i plachetky, jimiž se ze syřidlem sraženého mléka vybírá sýřenina a z nichž pak odkapává syrovátka, se až do následujícího jara odloží.

Tak Matýskovi klidně minul den, co povídám den, přes dvě stě dní poklidně minulo. Pověštinou podobných si jako vejce vejci, s jenom několika pravidelnými vybočeními. Tak za námi jsou horké dny, kdy ovce ve stínu spásaly buřeň buřenických panských lesů, letní přívalové deště strávené pod provizorním přístřeškem, i dny po senoseči, kdy už mohly spásat suché louky, či podzim na strništích, kde spásaly trávu a vypadlé zrní.

Fenka porodila štěňátka, která od pátého týdne nocovala společně s ovcemi, aby považovala ovečky za své spoludruhy a za každé situace je chránila. Zároveň si ale musela získat u ovcí autoritu, tak je pacholci na ovečky štváli, a jelikož ty se nebály, vždy jednu ovci pacholci drželi, aby ji štěně mohlo potrhat. Také je učili poslouchat jejich povely.

Jako každý rok i letos v druhé polovině září čtveřice plemenných beránek dostala seno, jako lepší stravu, a byli připouštěni každý k cirka padesáti ovečkám k postupnému páření. Červeně natřená břicha beránek zanechávala na hřbetech spářených oveček výmluvnou stopu o jejich poctivém úsilí. Večerníček, nevečerníček, toto byla jediná

chvíle v roce, kdy se mohl potkat náš beránek s naší ovečkou. Bylo to setkání krátké, ale plodné.

Naopak pro většinu jehňátek není podzim dobou nejšťastnější. Kromě třetiny z nich, ponechané na obnovu stáda, jsou v tento čas všechna zabijena a nasolené jehněčí maso ukládáno do soudků. (V zimě pak v naložené maso obrátí i tříleté skopce a desetileté ovce, nevhodné již k plození.)

Nevynechali ani odstraňování nadbytečné rohoviny z ovčích paznehtů pomocí ostrého nože. Jinak se při omezeném pohybu v ohradách na měkké půdě pastvin a stájí rohovina neobrušuje tolik jako na tvrdé zemi původních stepí a hor, kroutí se a v záhybech vzniká infekce vedoucí až ke zchromnutí.

V zaběhlém rituálu proběhla i říjnová stříž, kdy stejně jako při té jarní byly ovce nejprve v rybníce pode dvorem důkladně umyty. Ovcím se zase do vody nechtělo, tak mistr se skopčákem do rybníka nejprve hodili mladšího pacholka a ovce už šly do vody za ním. Umyté ovce se pak týden sušily na slunci a na každý den obměňované suché slámě v půl roku nepoužívaném ovčíně. Poté ovce, uvázané za zadní nohy k lísám, zkušené ruce mistra, mistrové, pacholků a zručné selky Regentové za přítomnosti hejtmana za tři dny ostríhaly pérovými nůžkami. Údaje o počtu ostríhaných ovcí a váze ostríhané vlny, kterou šlapali Honzík s Matýskem do čtyřmetrových žoků, byly zapsány do register a žoky uloženy v ovčíně.

Ovce po stříži již nešly na pastvu a zůstaly na zimu v ovčíně. Nepáslo se, nedojilo. Stačilo dvakrát denně ovce nakrmit senem, případně hrachovinou či jablky, vyměnit vodu a kamennou sůl v závěsném koši, a tak byl čas na opravy či výrobu lís, přístřešku, nádob, náradí, střenek nožů z ovčích rohů, svíček z loje a hlavně na odpočinek.

S tím vším za námi a s o dvě stě dní starším Matějem ocitáme se na sklonku zimy, kdy po čtyřech měsících strávených v klidu a teple ovčince, ovce jedna po druhé rodí jehňátka. Na každý porod dohlíží pan Studnička, který má bohaté veterinární znalosti, předané od předků, a tak samozřejmě i jeho synové musí být při tom. Ovce se bahní lehce, jehně stačí chytit a otřít slámou. Ovce k němu hned jde a líže ho. Prvničky rodí většinou jedno jehně, starší ovce někdy až čtyři, po asi dvacetiminutových intervalech. Právě teď se dvě ovečky domluvily, že budou rodit ve stejný čas, tak na jednu dohlíží Janek Krátký a kluci

se rozdělili. Vzduch v ovčíně je těžký, štiplavý, až nedýchatelný, tak honem pryč odsud.

Blešák trůní na kožešinou kryté peci v světnici Studničkových, bleška se skrývá v houni kryjící jednu z paland v čeledníku. Co povídám bleška, přes dvě stě blešek obývá rozlehlou nocležnu čeledi. V příbytku mistrově choť jeho, již i po letech říká Nanynko, každé ráno rozkládá ještě orosené olšové haluze, na něž se blechy nachytají a ona je potom smítá koštětem. Leč nezbavila se jich ani tak nikdy. To v ratejně se skoták, sviňář, čeledíni, děvečky ani mladší ovčácký pacholek něčím takovým nezabývají. Kousance od vši, blech, štěnic, ovádů a jiného hmyzu nikdy nevnímali. Proč taky. Svědění přivyknete a to, že dýmějový mor, jehož naštěstí už opravdu poslední návštěva Českých zemí decimovala (přes přísné kontroly příchozích na hranicích) právě loňského roku Prahu či Louny, přenáší právě tyto věrné družky člověka, netušily tehdy ani ty nejotevřenější hlavy lidstva. Natož sprostí obyvatelé čeledníku. Díky Bohu, ač černá smrt řádila i v nedalekých městech Benešov, Zbraslavice či Jihlava, okolí Buřenic bylo tentokrát uchráněno. Epidemie, již u nás padlo za oběť sto tisíc osob a která tentokrát krutě postihla i dobytek, dovršila zbídačení Českých zemí na konci války o španělské dědictví, jejíž náklady nesly především země Koruny české.

Ratejna v severozápadním křídle sousedila se sýpkou, stájemi pro hovězí dobytek a chlívkou sviňskými. Byt ovčáckého mistra, tvořený světnicí, síní, černou kuchyní a komorou pro ukládání mléka, sýrů, vlny a pro zimní nocování staršího pacholka, byl spolu se stodolou a vzdušným chlívem, rozděleným dle věku, pohlaví a zdravotního stavu ovcí, součástí ovčina, jenž tvořil jihovýchodní část přízemního dřevěného panského dvora. Ten byl vrchností v obci zbudován ze tří opuštěných gruntů po třicetileté válce, kdy vyliďněné vsi, pusté statky a neobdělané polnosti přinášely šlechtě velké hospodářské ztráty, které chov ovcí, ve chvíli rostoucího zájmu o sukno, dokázal snížit. Později byly jeho pozemky rozšířeny zabráním dalších selských živností.

Uprostřed východního křídla ovčina byla široká vrata vyhlížející přes cestu na nevelkou pastvinu s ruinami středověké tvrze vladyků z Buřenic, sevřenou zleva kostelíkem svatého Šimona, zprava rybníčkem sloužícím pro umývání ovcí před stříží. Uprostřed dvora rostla obří

hromada hnoje, v sýpce pískaly krysy. Počítáte-li, že teď budu počítat i tyto přenašeče moru, kterých bylo v panském dvoře také nespočet, tak jste se přepočítali. Nechám je nespočetné, stejně jako vlky v hlubokých lesích kolem vrchu Strážišť. Lidé sice říkají, že tam jsou za každým stromem dva, ale kdo by počítal stromy.

My o vlku a vlk za humny. Táhle smutné vytí prořízlo klid zimní krajiny jako nůž. Všichni pohlédli přes bílo panských polí až tam, kde unavené zimní slunce uléhá do temných lesů. Teď koncem zimy měli vlci hlad jako vlk. Stopy jejich tlap překročily bílou pláň a zelená světla očí svítila v závějích u cesty ke dvoru. Teď, v mrazivém ránu, kráčí do dvora hajný. Jde se zeptat, zda nemají nějaký nemocný kus určený k utracení, který by použil co vlčí újeď. Živá, naříznutá návnada, uvázaná na větvi nad vlčí jámou, je totiž nejúčinnější. Vydává zvuky, kroutí se, páchne krví, a tak i vzdálený vlk je neomylně veden ke čtyři metry hluboké, úzké díře pokryté klacky a chvojím. Poslední skok a vlčí hrob, jak jámě říkají Němci, ho pohltí a uvězní, dokud nepřijdou pacholci ze dvora a neubijí ho.

Nejen že nemají vážně nemocné, ale hajný jde doslova nevhod. Včera totiž zašlo jedno jehňátko ovci, která patřila osobně mistru ovčákovi. Taková smůla. S tím se musí něco dělat. Jehně rychle stáhli z kůže a tu ještě teplou a krvavou navlékli na nejlepší jehně porozené jednou z označených panských ovcí, aby přes noc do sebe natáhlo pach stažené kůže. Teď ráno kůži odložili a cizí jehně vedou k matce mrtvého jehňátka, aby jsouc oklamána vůní svého mláďete, přijala panské jehně za své, a tudíž bylo při značkování panských jehňat koncem března zahrnuto mezi neznačené Studničkovy. Vedou jehně, a najednou ten práskač hajný. Nedali mu čenichat. Rychle ho odeslali k šafáři, naznačujíce, že snad jemu nějaké zvíře postonává.

Že byl mistr knížetem dobře odměňován a vyličených loupeží s dojením a jehňaty mu není zapotřebí? Inu, taková je přirozenost lidská. Znáte to, člověk člověku vlkem. Tehdy ovčák, který by nepodváděl, byl by snad svými druhy vnímán jako černá ovce. Tehdy každý rval, co mohl, ovčáci rouno z línajících ovcí, sedláci dřevo z panských lesů. Pány bezohledně utlačovaní poddaní měli pocit, že kdo chce s vlky být, musí s nimi výt, a že kdo jde jako ovce, je mírný jako beránek a nebrání se, nemůže přežít. Brali tedy, tito vlci v rouše beránčím, spravedlnost do svých rukou, aby nebyli právě oni tím obětním beránkem. Co je

panské, je i jejich. Ber kde ber. Tento pocit, hluboko v nás zažraný, ještě dlouho, zdali kdy, nebude vymazán. Tak Jan spal spánkem spravedlivých a nezbudili by ho, ani kdyby se narodil Mesiáš. Žádné „Hej mistře, vstaň bystře“ by s ním nepohnulo.

V půli dubna budou pár týdnů stará jehňata odstavena od mateřského mléka a posílána na první pastvu, spolu se starším dobyt看em dosud drženým v chlévě. První den jen na hodinku. Přechod od sena k zelené píce musí být pozvolný, aby si žaludek ovcí zvykl.

Mladší bratr paní mistrové a zároveň starší pacholek mistrův, Janek Krátký, který se celou zimu dvořil dvorské děvečce Františce, dceři buřenického šafáře Václava Vaška, aniž tento lál či reptal, optal se jednoho májového večera, kdy se beránek zase pásł pod lesem a ovečka za potokem, Fanči: „Co bys na to říkala, kdybys měla, má panenka, sto ovec?“, ona se zarděla, kývla a počátkem října jim, za účasti ovčáků z širokého okolí, v buřenickém kostele košetický farář ruce sváže. Mistr Studnička co starosvat pronese slavnostní proslov, pivo poteče proudem a jehněčí pečínka bude trhat plná břicha svatebčanů. Kde na to vezmou, už víme.

CESTY K BOHU

1730

Soumrak se rozložil po kraji. Byl pátek po svátku apoštola Matouše. Léta páně sedmnáctistého třicátého. Po cestě od Rouštanského dvora přijížděl jezdec. Festovní tříčtvrteční kabátec medové barvy jevil se nehnutým, jen jeho zadní rozparek ozdobený dvojicí stříbrných knoflíků, bílý šátek u jezdce krku a jeho dlouhé vlasy svázané na zátylku hedvábnou stuhou lehce vlály proti směru pohybu zvolna cválajícího koně. Větru vzdoroval i světle hnědý nízký klobouk s prolomeným dýnkem naražený hluboko do čela jezdce. Vyduť břicho koně i vysoké jezdecké boty pod ním byly potřísněné bahnem. Kdo by se staral? Hlavně, že poselská mošna zapnutá na olivu, v které Šimon Neubauer doručoval poštu odesílanou z cisterciáckého kláštera Vallis Virginis Mariae stojícího v bývalé obci Pohled, dnes dle něj zvané Frauental, bezpečně visela na jeho zádech. V ní byl v bezpečí list od Otto Kryštofa Volkry, hraběte z Heidenreichsteinu, zaslaný jeho sestře, jeptišce Konstancii. I když spěchal, nehnal koně tryskem. Věděl, co už má za sebou. Čtyřdenní cesta do Vídně a zpět s dvojím krátkým přenocováním ve Znojmě vykoná své.

Ale měl z cesty dobrý pocit. Konstancie ve svém listu zmiňovala nějaký zázrak, tak se hrabě ve Vídni ptal posla na podrobnosti. Šimon mu tedy vypravoval o tom, jak nedávno klášterní písař Jakub Čermák na lovu v lese řečeném mnišský, blíže zadního pole Neubauerů, zapadl do bažiny, z které se nemohl žádným způsobem dostat. Po několika hodinách uvěznění se mu zdálo, že odkudsi ze země slyší zvuk varhan.

Pomodlil se ke svatě Anně a slíbil, že pokud bude zachráněn, postaví k její cti kapli. Nato se mu opravdu podařilo z bažiny vyprostit.

Šimon se také pochlubil, že jeho žena je opět v požehnaném stavu. Hrabě, římsko-císařský tajný rada, president slezské královské komory ve Wroclawi, vrchní rada dvorské komory ve Vídni a bývalý vyslanec v Anglii, byl pán velmi vzdělaný, ale ani takový se neubrání pověřivosti. Proto, když před čtyřmi léty, krátce po jedné Šimonově návštěvě, se hraběti o něm zdálo a za dva dny nato se dozvěděl, že pro něj velmi výhodná smlouva o prodeji jeho uherského panství Salgótarján byla překvapivě podepsána, vzpomněl si na přísloví pravící, že posla na koni ve snu viděti, značí obchod s dobrým výsledkem míti, a tak jistou zásluhu na této skvělé transakci přičítal Šimonovi. Přiznejme si ale, že platí nejenom, chceš-li psa bít, hůl se najde, ale i chceš-li psa hladit, důvod se najde. Hrabě měl prostě Šimona rád pro jeho milou a přátelskou náтуру. Při příštím příjezdu posla se ho vyptával na jeho osobní život a vida Šimonovu hlubokou lásku ke svým dětem, přislíbil mu tenkrát, pokud to bude možné, jít některému z jeho dětí za kmotra. A když to potom u Jana ani u Marie nevyšlo, tak snad teď by mohl naplánovat návštěvu své sestry v klášteře hned po Velikonocích, kdy je další přírůstek rodiny očekáván. Jeho bratr Otto Jan Teofil Volkra, biskup v Uhrách, zemřel již před léty, tak styk rodiny s Konstancíí udržoval především on.

Dvoudenní zpáteční cesta pestrobarevným podzimem po přímé a živé zemské cestě, byť rozblácené a s hluboce vyježděnými kolejami, byla bez problémů. Ale i tak Šimon dorazil až večer, kdy už byl celý klášter ponořen do hlubokého spánku. Není divu. Jeho obyvatelky budou vstávat už před druhou hodinou noční na vigilie, první z osmi modliteb spojených se zpěvem žalmů a společnou recitací biblických textů, které tvořily vedle mše, studia a manuální práce jejich denní program. Tak chodily spát se slepicemi. Psaní pro pannu Konstancii tedy předá abatysi až ráno.

Netušil, že v něm hrabě píše, že se mu opravdu podaří brzy získat pro klášter slíbený úloemek ostatku Jana Nepomuckého. Ten byl v březnu minulého roku prohlášen papežem za svatého a od té doby se vedle Matky Boží stal nejmilejším patronem, od jehož přimluvy si lid v Českém království sliboval vyřešení všech svých životních těžkostí. Pětapadesátiletá Konstancie tak toužila po sebemenším ostatku toho

nového světce, že ho hrabě pro klášter prostě musel sehnat. I ona měla Šimona ráda, pro jeho dar naslouchat. Mnohokrát mu vyprávěla o svém mládí na zámku mezi rakouskou a uherskou šlechtou nebo jak ještě jako mladá jeptiška dvakrát doprovázela abatyši Marquartinovou při jejím ozdravném pobytu v Karlových Varech.

Šimon projel hlavní cestou, která tvořila původní ves. Po levé straně cesty byly dřevěné budovy rozlehlého panského dvora, po pravé straně míjel řadu roubených selských statků. U předposledního z nich kůň zpomalil a zastavil před otlučenými vraty. Šimon, ztuhlý po dlouhé jízdě, seskočil a otevřel. Přivedl koně do stáje a vešel do světnice. Zul boty, navlhlý kabátec pověsil na bidlo nad pecí, vedle tam schnoucích borových loučí. Všichni v domě už byli po jídle, tak si nabral trochu studených navařených krup a bílé řepy z hrnců pod lavicí, prach cest spláchnul douškem naředěného piva a šel spát. Záda, zatěžkaná už pěti křížky, ho bolela a cítil se unavený. Byl však vděčný za příjemné počasí, které ho dnes celou cestu provázelo, máje letité zkušenosti s nejrůznější slotou. Doma je doma. Děti spaly na peci a na lavicích, mládež uléhala na palandách v maštali a chlívě, sedlák se selkou rozestýlali ve světnici. On zamířil do komory za manželkou.

Šimon neměl v mládí potřebu intimních vztahů, miloval volnost a dobrodružství, které přinášel získaný úřad klášterního posla. Chlap jako řípa. Zdravý a silný, leč jeho mysl je slunná a způsoby jemné. Díky své srdečnosti, vlídnosti a šarmu získal lásku svých blízkých a díky pracovitosti, spolehlivosti a odvaze důvěru představených. To zvýšilo jeho finanční zajištění, a tak se mohl dva týdny po svých čtyřicátých narozeninách oženit s o devatenáct let mladší ženou a založit rodinu.

Noc byla krátká, neb s prvním kuropěním byl statek na nohách. Hospodyně, podruhyň a děvečky nakrmily a podojily dobytek, poklidily a kutily snídani, chlapi se chystali na mláčení a děti na pastvu. Šimon se obrátil na druhý bok a slastně naslouchal tomu poklidnému lomození. Byl rád mezi svými.

Neubauerův grunt byl středně velký. Měl políčko za humny a další dvě až daleko za lesem na Kněžském vrchu. Šimonův otec Jiřík se na něj přiženil ze sousední obce Sedm jedlí, a tak náleželo právo hlavního hospodáře bratranci z přímé linie. Roubený statek byl přestavěný po třicetileté válce, a měl už tedy samostatnou černou kuchyni s topeništěm a světnici, která už nebyla utopená v dýmu z otevřeného ohniště jako

dřívější jizby. Počalo snídání. Na udusané hlíně u těžkého javorového stolu s trnoží trůnil na vyřezávané židli sedlák, na dlouhých rohových lavicích u stěn seděl zbytek širší rodiny. Ženské přinesly na stůl velkou mísu prosné kaše a hrnec vařeného zelí. První zajela do mísy dřevěná lžice hospodářova a pak už ze společného kopce kaše ubírala jedna lžice po druhé. Nemizela tak rychle jako jindy hrachová kaše s medem, ale ani po ní nebylo za pár minut ani památky. Jen v břichách přestalo kručet a spokojenost se usadila na tvářích stolovníků.

Po snídani zamířil Šimon cestou mezi novou kamennou sýpkou a dřevěnou stěnou panského dvora do nádherné zděné budovy probošství, před dvaceti lety vystavěné podle plánu Jana Blažeje Santiniho-Aichela. Šel zvolna a doufal, že ho probošt Bescher nepošle do kláštera ve Vyšším Brodě, z jehož zdí před pár lety do Frauentalu přišel. Cesta tam byla dlouhá, klikatá a vedla divokou krajinou, tak se co chvíli musel ptát, těmi pár českými slovy, co znal, na cestu. Setkání s vlky či medvědem nebylo výjimkou a kolem Třeboně projížděl hlubokými močálovitými lesy plnými zrádných bažin, komárů a bludiček. Stezky na této trase byly tak úzké, že musel dávat pozor, aby držel koně mimo dosah větví, které občas při rychlé jízdě označily jeho obličej hlubokými šrámy. Ale hlavně, i nyní, když už panoval mnoho let mír a všichni bývalí vojenští dezertéři, kteří se dali v zoufalství na dráhu loupežnickou, už byli dávno pochytáni, stále se mimo hlavní zemské cesty nějaký poberta našel. Poslům bylo státem zakázáno nosit zbraň a poselská hůl ani pověřovací pergamen s pečeti, jinde mu zajišťující nedotknutelnost, by mu proti lapkům moc nepomohly.

V zajetí neblahých vzpomínek vstoupil do domu a vystoupal po schodišti do hlavního sálu. Poklekl, pozdravil. Probošt byl pohlcen plamennou rozpravou. Byl u něj klášterní sládek Martin Láznička a vyprávěl o seznamu dvanácti set zakázaných knih, který pod názvem „Klíč kacířské bludy k rozeznávání otvírající, k vykořenění zamykající“ sepsal loni páter Koniáš. Sám seznam neviděl, ale vyprávěl mu o něm jeho o rok a půl starší bratr Jiřík, mlynář v Hamerském mlýně u Německého Brodu. Ten byl na kázání, kde brodský děkan nabízel naslouchajícím pravým synům a dcerám jediné samospasitelné církve, že jim v seznamu vyhledá jakoukoliv knihu, o jejíž správnosti by měli pochyb. Když Martin pověděl vše, co věděl, sdělil probošt Šimonovi, že dnes tedy jako nic, ale zítra už by mohl mít napsaný dopis, který bude

potřebovat spolu s nějakými penězi doručit do kláštera v Sedlci. To se Šimonovi ulevilo. Do Sedlce vede zemská silnice, v klášteře je moc útulný pokojík pro hosty a druhý den bude zpátky. Když slyšel sládek, že posel pojede do Sedlce, poprosil ho, aby se stavil do pivovaru za jeho chotí, která už dopsala dopis pro kmocháčky Konzetovy z Německého Brodu. Načež se posel odporoučel.

Zmínka o zakázaných knihách přivolala do jeho hlavy stále živou vzpomínku. Viděl se, jak jedno červnové ráno před devíti lety přebrodil Sázavu cestou od Nových Dvorů a vyjel mírným svahem na sázavskou náves. V brašně měl psaní, s nímž ho poslal kaplan Reich do cisterciáckého kláštera ve Žďáře. Na náves právě přibíhali lidé z okolních statků. Šimon zpozorněl. Zpoza úlů ve včelíně velkého mlýna rychtář s pacholky právě vyváděli vyzáblého starce, notně oteklého od včelích žihadel. Od přihlížejících, nejspíše také tajných evangelíků, kterých bylo v okolí nemálo, se Šimon dozvěděl, že to byl starý Štěpán, mlynář z Vatína, který už dvě desetiletí roznášel zakázané knihy a pořádal tajná shromáždění s přijímáním pod obojí způsobou. Poté, co byl vyhnán ze žďárského panství a jeho mlýn spálen, se ukrýval po příbytcích svých souvěrců, kterým byl i sázavský mlynář Špínar.

Prísrné pronásledování a kruté trestání křesťanů, kteří věřili pouze v to, co bylo psáno v Bibli a uctívali Boha dle tradice svých otců a dědů, bylo dobrotivému Šimonovi proti mysli. Přestože dlouhá léta přemýšlel, kdo má pravdu, nepřišel na to. Sám vyznával katolickou víru svých pánů a sousedů, které měl rád. Jeho společenské duši se líbily okázalé katolické slavnosti se spoustou lidí a nádhery a bylo tak úlevné věřit, že mu v těžkém životě pomáhá i široká paleta světců. Pro něho byl Bůh láska a rozdílů konfesí, které kdysi hýbaly Evropou, mu nepřišly důležité. Suď a budeš souzen. On viděl v každém člověku dobro, které musí být Bůh. Viděl dílo Boží v každém předmětu, skutku, myšlence, v každém okamžiku.

Zatím přešel k bráně kláštera. Fortnýřka zase nikde. Šlendrián! Chvilí na ni čekal, aby se nechal ohlásit, ale dlouho nevydržel. Prošel průchodem do křížové chodby a pak podél kapitulní síně a severním křídlem do přílehlé prelatury. Zaklepal, přešlápl z levé na pravou a zase zpátky. Předal matce představené list pro sestru Konstacii a čekal na její příkazy pro dnešní den. Abatyše neměla žádných požadavků, tak se vydal stejnou cestou ven. Ve dveřích hovorny ho však čekala sestra

Veronika s dopisem. Ruce měla složené na hrudi do tvaru kříže. Její dlouhý hábit z bílé surové vlny s kapucí, vpředu a na zádech překrytý černým škapulířem, vlastně jen pruhem látky s otvorem pro hlavu, a přepásaný černým cingulem, byl nyní zakryt bílým pláštěm s širokými rukávy. Pomyslel si, že přišla přímo z chóru, kam musely nevěsty Kristovy kukulu nosit, ale pak si uvědomil, že léto je v nenávratnu a v nastávajícím chladném období už plášť odloží jen při práci. Byla sama. To bylo zakázané, ale věděl, že jeptišky nedodržovaly příkázanou klauzuru v mnohem vážnějších bodech, tak ho to nepřekvapilo. Bylo příjemné ji vidět. Její zjevná krása se ho nijak nedotýkala, ale vyzařoval z ní hluboký mír a její hlas byl jemný a přívětivý. Přijal od ní psaní s patřičnou instrukcí a pokračoval ve své ranní obchůzce.

Vyšel z portálu, zabočil doprava a klesal dolů k řece, kde stály u jihovýchodního rohu kláštera za společným nádvořím vlevo mlýn a vpravo pivovar. Na nádvoří viděl, jak si hrají sládkovic děti s dětmi Františka Pokorného, mlynáře na větším klášterním mlýně, momentálně šťastnějšího, než byl jeho bratr Robert. Ten řídil práci ve mlýně na druhém břehu Sázavy, který byl nejen menší, ale navíc od velké povodně v roce sedmnáctistém čtrnáctém (paradoxně nedlouho poté, co na návsi postavili sochu Jana Nepomuckého, patrona při povodních), která strhla původní kamenný most na cestě k dolnímu dvoru a do Bartoušova, se zde Sázava opět brodila a při velké vodě se k tomu sedláci ani zaměstnanci klášterních dvorů neodvažovali. Těsné sousedství s pivovarem Františkovi zaručovalo i pravidelné mletí sladu. Děti dováděly se starou obručí, kterou se stahovaly pivovarské sudy. Obruče, na jednu stranu zúžené, měly sveřepou snahu běhat dokolečka a k přímočarému pohybu je bylo nutno přemlouvav mocnými údery polínkem a bujarým povykem. Šimon měl rád děti. Ony to cítily a dovolily si na něj pokřikovat víc než na jiné.

Byt Lázníčků byl součástí pivovaru. Paní sládková zrovna začínala chystat oběd. Dnes bude jen polévka, kaše z ovesných krup a černá máčka z piva, krve, povidel a perníku s vařenými šiškami z žitné mouky, ale zítra, v neděli, bude maso na šalvěji s pečeným ovocem. I když, nutno říct, v pivovare nemívali maso pouze v neděli jako v rolnických usedlostech, a teď, když se blíží zima, bude ještě častěji, protože pro nedostatek píce bude skopové laciné. Ostatně i víno, které tu pili, na statcích nebylo. On pan starý, jak všem sládkům musel každý uctivě

říkat, pochytil od úředníků, s kterými se hojně stýkal, poněkud panské móresy.

A už se vrací od probošta. Na nohou nízké boty s přezkou, punčochy, kalhoty pod kolena, vesta, dlouhý kabát s široce ohrnutými rukávy, řadami knoflíků a hlubokým rozparkem vzadu, šátek u krku, delší paruka s mašlí vzadu, nízký třírohý klobouk, hůl. Tvář hladce oholená, oko přísné, nos vzhůru. No jak pravím, velký pán.

Martinovi předci pocházeli z českých rodin žijících na moravské straně zemské hranice, ale jeho otec Urban, zvaný „Mrštnej“, který se usadil v cibotínském mlýně, si vzal Zuzanu z německy mluvící rodiny z Fraentalu, a tak se Martinovi dostalo dvojazyčné výchovy. Pojem „národ“ byl tehdy neznámý, běžně používaná slovní zásoba nevelká, a tak u sňatků v jazykově smíšených oblastech země spíše rozhodovalo shodné sociální postavení a hospodářské zájmy rodičů než rodná řeč snoubenců. A mlynáři Lázničkové byli bohatí. Urban navíc věděl, kde jsou peníze, a tak svého syna Martina, na rozdíl od ostatních synů, nevyučoval řemeslu mlynářskému, ale dal ho do učení k borovskému sládkovi Matěji Hledejpivo.

A dobře udělal. Martin společenskou prestiž sládkovského úřadu ještě podpořil svojí důsledností, energií a organizačním talentem. Byl přísný a neúnavný. Neuměl přenášet zodpovědnost na jiné, a tak se na všechno snažil dohlížet sám. Od hlídání co nejlepší kvality chmelu při pracích na chmelnici, přes zásoby pivní chuti prospěšných bylinek, semen a květů, až po správné ukládání bloků ledu ve sklepě při zimním ledování. A samozřejmě koštoval. Tehdejší pivo bylo velmi husté a pro množství živin se jedlo v době půstu. Jen bylo třeba hlídat míru, neboť ač nemělo mnoho alkoholu, kdo příliš lžic sežral, přec jen se ožral.

Dnes byla sobota, a tedy konec týdenního cyklu vaření piva. Během pondělí ve mlýně namletý slad sypali v úterý hned po půlnoci všichni pracovníci pivovaru a sladovny dřevěnými lopatami do kádě s průzračnou vodou ze Sázavy a v ní ho, za zpěvu nábožných písní, které měly přispět ke zdaru várky, hřebly promísili. Z tohoto rmutu se za stálého míchání v měděném kotli uvařila sladina (tu rády pily ženy a děti) a po přidání chmelových šišek mladinka, která se pak precedila do chladicích štoků. Ve středu se ze štoků přečerpala do kvasných kádí umístěných na spilce a zakvasila se pivovarskými kvasnicemi. Ve čtvrtek se hlídalo kvašení, v pátek se sbíraly kvasnice a byla dolívka

a dnes už zbývá jen převálet sudy vykvašeného piva do staré spilky či do sklepa.

Posel si postěžoval přicházejícímu sládkovi na nepřítomnost klášterní vrátné a logicky zmínil i dopis od Veroniky. Její jméno bylo jako bodnutí do otevřené rány. Oživením zoufalých hodin u lůžek jeho umírajících synů. O předloňské Bílé sobotě onemocněl tříletý Bernard a krátce po něm osmiletý František. Přivolaný felčar nasadil v boji s jemu neznámou chorobou stejné trumfy jako vždycky. Oslabeným dětem pouštěl žilou a vyvolával pocení, které mělo nemoc vyplavit, různými dryjáky z terpentýnu, velmi silné kořalky, koření, bylin, sušených netopýrů, ropuch, vlasů a nehtů. Po dvoutýdenním boji oba chlapci nemoci podlehli.

Jejich matka tonula v zármutku, jejich otec ve výčitkách. Díky své důslednosti byl bigotním katolíkem, odsuzujícím sebedrobnější prohřešky proti životu vzorného křesťana, jak u sebe, tak u lidí kolem něj. Zároveň však zdědil silný sexuální pud. Vnitřní napětí plynoucí z těchto dvou protikladů ho celý život trhalo vejpůl. A musíme mu přiznat, že své boje sváděl statečně a úspěšně. Ale jako by ta muka neměla konce. Ještě po čtyřicítce, kdy už myslel, že nastane klid, se ďábel znovu ozval a tvrdě udeřil.

Do zdejšího kláštera poslal novicku Anežku Veroniku. Její neobyčejná krása byla jako magnet. Martin neustále hledal příležitosti, jak ji zahlédnout, a v jeho snech svítilo její slastí se zmitající bělostné tělo jako gloriola. A právě před oněmi tragickými Velikonocemi už se touze neubráníl a riskuje své místo, své postavení a čest rodiny, Veronice v soukromí vyznal lásku a vyjevil svoji touhu. Její odmítnutí nebolelo. Byla to spíš úleva. Ale smrt jeho dvou synů během následujících dní prostě nemohl brát jinak než jako spravedlivý trest Boží.

Od té doby do kláštera nevstupuje, všude posílá podstaršího nebo mládka a když abatyše trvá na jednání s ním, vymýšlí výmluvy. A ještě větší katolickou horlivostí se snaží napravit své poklesky. Kež svatí, jejichž jména nosí jeho děti, chrání jejich životy.

Ještě před tím, než dohlédne na ukládání tento týden uvařeného piva, musí do sladovny. Předchozí dny chodil na humno kontrolovat ideální promočení ječmene, důkladnost přehazování, teplotu klíčícího zrna a podle jeho barvy rozhodoval, kdy klíčení ukončit, aby zrno neplesnivělo. Dnes už se naklíčené zrno sušilo na hvozdu, a tak jeho

kroky mířily tam. Ve středu klenuté místnosti bylo otevřené topeniště, nad kterým se na proutěných lískách sušil naklíčený ječmen. Kouř prostupující lískami se mísil v bílých spirálách se vznikající párou a zastřešenými otvory v klenbě stoupal k nebi. Čouda právě převracel dřevěnou limpou zrno na lískách a kontroloval, zda už dostatečně ztvrdlo a klíčky se dají lehce odrolit. Byl přesvědčen, že ano, ale bez schválení pana starého sušení ukončit nemohl. Tak byl rád, že už přichází.

Mezitím se klášterní posel vrátil z pivovaru před kostel a zastaviv se naslouchal zvuku varhan a zpěvu chóru. Ten prostupoval celé okolí kláštera stejně jako nasládlá vůně rmutů. Akorát byl ještě sladší a trvalejší. Už stovky let, den co den, jím dcery Mariiny oslavují Boha. Prostým životem, duchovní četbou, modlitbou a prací se ho učí milovat nade všechno. Zcela se mu odevzdávají a stávají se tak zástupnou obětí za všechny lidi. Den po dni, měsíc po měsíci, rok po roce, staletí po staletí.

A chcete-li vědět, k jakým koncům věci dospějí, slyšte. Nejenže Čermák splní svůj slib, ale u jeho kaple sv. Anny lidé brzy objeví léčivý pramen pak dlouho vyhledávaný poutníky a nemocnými ze širokého okolí. Hrabě opravdu stihne dubnový křest, i když se svatými ostatky raději přijede později se silnějším ozbrojeným doprovodem. Za další dvě a půl léta ponese na rukou i Šimonova dalšího syna a za pouhých pět měsíců nato zemře ve Vídni jako poslední mužský potomek rodu. Martin přemůže své prokletí a po něm budou úspěšně řídit klášterní pivovar i jeho syn a vnuk. Šimon se díky své dobré pověsti a vydělanému jmění dočká svatby svého syna Františka s dcerou mlynáře Pokorného a jeho syn Lukáš krom peněz zdědí i Šimonovu výmluvnost a celý život bude vyhledávaným starosvatem téměř všem párům ve frantálské farnosti.

TŘI POKLADY

1740

Na báni nebeské objevily se TŘI démanty prvních hvězd. Psal se rok sedmnáctistý třicátý osmý a z října zbývalo pár posledních dní. Přes oblohu, stříbrnou nití zvolna vyšívanou do podoby ráno zmizelého vzoru, hnal prudký vítr závoj roztrhaných mraků a pohasínající krajinou zněl z návrší od kostela svaté Kateřiny zvuk umíráčku. Teskně žaloval, že svůj život, ve věku pouhých třiceti šesti let, v Pánu dokonala Alžběta, mlynářka z Jánského mlýna, všemi zvaného Honzminář. Žal zaplavil duše těch, co ji milovali.

Nic nevdá, že dnes neumlkne mlýn, jako když před třemi léty za únorových tuhých mrazů její padesátiletý manžel Matěj, sprchován stříkající vodou, osekával z točícího se mlýnského kola s každou kapkou rostoucí vrstvu ledu na korečkách, při nečekaném prolomení velké kry spadnul mezi lopatky kola a následky úrazu nepřežil. Tehdy, jak velel obyčej, mlýn stál po celou dobu plaček a až když vynášeli mrtvého z domu na cestě ke krchovu u kostela sv. Kateřiny, pustili stavidlem vodu a mlýn se klapáním s hospodářem uctivě loučil.

Bětka se tehdy rychle znovu provdala za třiadvacetiletého Adama Břevnického z Brodu, aby měly děti tátu a mlýn posilu. Leč za další dva roky dával mlýn klapáním sbohem znovu. Plíce Matějova o fous mladšího bratra Víta, plné moučného prachu, přestaly vysílat varovné signály píchání, svírání, kašlání, sípání a zoufalého lapání po dechu, a prostě to vzdaly. Jeho práci po boku Adamově, místo aby užíval svobodu vandrovních let, musel převzít Matějův nejstarší syn a právoplatný dědic majetku, teprve šestnáctiletý František.

Františkův jen o málo starší otčím přišel z velkého mlýna na řece, odkud byl zvyklý říkat mlynářům na potocích posměšně žabaři, ale zároveň neměl žádné zkušenosti s odlišnostmi práce ve mlýně na nestálé vodě. František dobře cítil jak Adamovu nadřazenost, tak i nejistotu. Neměl ho rád a začal s ním bojovat o pozici ve mlýně. Alžběta stále jejich rozpory urovnávala, ale teď po její smrti se spor rozhořel, jako když foukneš do plamene.

Dvě následující léta kolísala nálada ve mlýně se dvěma kohouty mezi dusnem před bouří a třesnutým hromobitím. František měl technické nadání, byl pracovitý a pečlivý. Nebyl však schopen přijmout cizí názor, natož se mu podřídit. Toužil být první z prvních. Hned a teď. Byl chytrý, výmluvný a musel mít poslední slovo. Adamův dočasný úkol dobře řídit práci ve mlýně jevil se nadlidským. Poctivé úsilí obou mladých mužů, mladého mistra mlynáře a svěhlavého tovaryše, vycházelo vniveč. Když byla nová úroda obilí a když bylo hodně vody v potoce, mlelo se téměř nepřetržitě, a tak se pan otec, jak se říkalo hlavnímu mlynáři, s tovaryšem v obsluze mlýna střídali. V létě, a především zjara, kdy se mlelo méně, zase vždy jeden z nich pracoval s pacholkem na polích a loukách, ale i ty krátké okamžiky domlouvání priorit, postupů a rozdělování práce pokazily náladu oběma na celý den. Pohoda, žerty a zpěv, známé z jiných mlýnů, tu chyběly. Mleči se zdráhali vozit sem své obilí k semletí, údržba dřevěných strojů a vodních cest vážla, úroda z polností poklesla. Okolní mlynáři sem neposílali své syny a dcery jako čelední sílu na zaučenou.

Nic nepomohlo, že mlynáři mleče vždy uctivě přivítali a mlynářka na důkaz, že dostávají opravdu kvalitní mouku, pokaždé napekla buchty či chléb. Někdy dokonce, což nebývalo zvykem, mlynář pomohl znavenému mleči, který měl hodně obilí, vynést zrno po schodech do násypného koše, který stával na zvýšené dřevěné podlaze zvané zanáška. S jednou násypkou obilí musel totiž mleč po schodech mnohokrát. Nejprve šlo obilí z násypného koše dvakrát mezi více od sebe vzdálené mlecí kameny, aby se jen otloukly obilné špičky a slupky. Pak mlynář kameny přiblížil a až tehdy se zrno mezi kameny mlelo na mouku. Hrubou mouku a krupici, které nepropadly jemným sítem moučného pytlíku do skříně „moučnice“, ale zároveň na rozdíl od otrub prošly hrubším sítem, zvaným žejbro, mleč vynášel nahoru do násypného koše na další a další mletí. Když zbyly jen otruby a mouka, šel mlynář

k vantrokům, zastavil tok vody, vybral z moučnice mouku, odměřil ji na věrtele a nasypal mleči do pytle. Často, než zapsal mletí a platbu do knih, i pomohl mleči naložit pytle na vůz. Nic platno.

Tíživá atmosféra ve mlýně doléhala i na mladší děti obou zemřelých mlynářů, a když mohly, se jí vyhýbaly. K Jánskému mlýnu příslušelo šestnáct strychů polí kolem hornického kostelíka, louky u potoka a kousek lesa, takže kromě toho, že děti musely několikrát denně zametat z podlahy a strojů ve mlýnici prach, který se jinak mohl vznítit, většinou pomáhaly při hospodářství a s pastvou. A dokud dovolilo počasí, trávily i všechen volný čas venku.

Po těchto dvou třaskavých letech se František v necelých dvaceti oženil, což mu umožnilo plně převzít zděděný mlýn, a Adam si odešel se svou tříletou dceruškou hledat důstojné místo jinde. Jánský mlýn patřil k Přibyslavi a na rozdíl od okolních panských mlýnů, které vrchnost zatím jen pronajímala, Matulům opravdu patřil. Takže schválení mladého hospodáře panstvem proběhlo hladce. František zaměstnal zkušeného pocestného tovaryše, který ho musel poslouchat, a do mlýna se opět vrátila radost. Ale nepředbíhejme.

Poklid dolního toku Borovského potoka, který se jako had klikatil mokřinami mělkého údolí, oživovaly TŘI drahokamy lidské pospolitosti, tři drobné dřevěné mlýny, každý strážící svůj kousek údolí jako středověký hrad, a obsluhující svoji stálou klientelu určených zemědělců.

Výše proti proudu nad Honzminářem, hned za dolním panským dvorem, stál pod velikou lípou Spálený mlýn. Polenská vrchnost jej teprve nedávno pronajala Tobiáši, synu přibyslavského mlynáře Martina Jelínka, takže kamarádi se tu Matulovic dětem teprve začínou rodit.

Nejvýše proti proudu, kde soutok Borovského potoka a drobného potůčku padajícího do údolí ze vsi Šumfeld vytváří skalnatý ostroh, stál k němu přilepený jako vlaštovčí hnízdo mlýn Zádušní, zvaný tak proto, že jej kdysi majitel odkázal šumfeldskému kostelíku sv. Michala archanděla. Pole, louky a lesy při něm tehdy rozdělil mezi sousedy, a tak byli mlynáři, kterým Zádušní mlýn přibyslavská farnost pronajímala, odkázáni jen na výdělky z mletí a z chovu krávy a prasat, které krmili otrubami zbylými po mletí. Jedno z vykrmovaných prasat patřilo vždy přibyslavskému faráři, jako smluvní povinnost za pronájem. Samozřejmě

spolu se zaplacením peněžité renty a odevzdáním části výmelného, tedy části z dvanáctiny dovezeného obilí, kterou za semletí dostával mlynář od mlečů.

Mlýn nedávno převzal po zesnulém otci pětatřicetiletý Jan Čejka, máje již dost zkušeností na to, aby vše šlo jako po drátku. Nemuselo tak být, ale jeho prvorozený bratr, který si nejvíc pamatoval doby, kdy jeho rodiče putovali s ranečkem od mlýna k mlýnu, sám nechtěl mlynařit, nechal se z mlýna vyplatit, předloni v létě se přizemil do Polné a otevřel si tam řeznickou živnost. A letos, když zemřel starý mlynář František Čejka, z pobytu v hlučné mlýnici téměř hluchý a z vlhka a zimy prolezlý revmatem, zbyla všechna práce ve mlýně na Janovi a jeho jednadvacetiletém bratrovi Frantíkovi, který se kdysi narodil jako jediný čejčí mládě u Matulů v Honzmináři, kde konal starý Čejka krátce poslední tovaryšskou práci, než sehnal trvalý pronájem Zádušního mlýna a stal se mlynářským mistrem.

A teď, jakoby na oplátku, právě u Čejků v Zádušním mlýně si nejmladší syn Matulů, Matěj, našel v ponurých dobách po smrti své matky útočiště před domácí nepohodou. Otec mu zemřel týden po jeho druhých narozeninách, strýc Vít, když mu byly čtyři, a tak, když při jedné bouřce se Matulovic děti schovaly pod střechou Zádušního mlýna a byly vlídně, až otcovsky, přijaty, pojal šestiletý Matěj potřebu se sem vracet. Cítil tu lásku, kterou tak moc postrádal.

Pan otec Čejka Matýskovy návštěvy vítal. Ač na vlastních teprve začal pracovat, měl děti opravdu rád. A rozuměl jim, v čemž byl tehdy naprostou výjimkou. Věděl, že i střízlík, ač malý ptáček, má srdce i žluč a věděl, jak se správně zeptat. Brzy poznal, co Matějovi schází, dobře chápal jeho citlivou a zvědavou duši a byl mu dobrým rádcem. Viděl, že Matýsek je veselý, hravý a zvědavý jako opička – zajímaly ho rostliny, zvířata, stroje – ale nic z toho zcela nevymazalo trvalý stín osamělosti a tajuplnosti, který na něm ulpíval.

Jan si, na rozdíl od svého bratra, nenechal mlynařinu zošklivit, ale vzal si z těžkostí osudu to lepší. Byl technicky nadaný a velmi zručný a hleděl všem mlynářům, kterým jeho otec na své pouti vypomáhal, pod prsty. Nejvíce se naučil od potulných sekerníků v Pohledu, kde rodina žila nejdéle, a kde ve dvou klášterních mlýnech bylo dohledu a odborné práce sekerníků častěji potřeba. On každý nový mlynářský mistr musel zkušební komisi předvést vlastnoručně vyrobené vodní či

palečné kolo, hřídel, pastorek a vykroužit či osadit mlýnský kámen, takže si sám dokázal poradit i se závažnými opravami, ale Jan byl v širokém okolí nejlepší a i jako sekerník by se uživil. Jak se říkalo, jeho kolo by se pohnulo, i kdyby nad ním na chvíli stáhnul kalhotky pětiletý kluk. A že samotný provoz mlýna na nestálé vodě a bez polí k celoroční obživě rodiny nepostačoval, konal příležitostné tesařské práce i pro sedláky v okolí.

Nezůstal však jenom při výdělku. Matýskovi vyrobil dřevěného koníka na tyčce, aby se mohl zařadit do šiku malých bojovníků, a měl i dost trpělivosti naučit ho vyrábět si vlastní výrobky. Jednou mu ukázal, jak seříznout do špičky oba konce malého špalíčku, aby po úderu tyčkou na toto zašpičatění špalíček nadskočil a pak se tyčkou odpálil co nejdále. Jindy společně vyrobili dutou trubičku, z které se foukáním vystřelovaly do dálky zrníčka hrachu či kamínky. Jindy chůdy a zase jindy dřevěnou káču s cvočkem, která se roztáčela údery bičem, což Matýskovi, stejně jako odpalování špačka, ještě moc nešlo.

Ale vysvětloval mu i věci mlynářské. Třeba, že pro dobrou mouku se musí zrno kameny spíše roztrhat než rozmačkat, a proto musí být mlecí plocha kamene plná ostrých hran, a tedy po semletí asi padesáti pytlů obilí musí mlynář pomocí jeřábu zvednout a otočit horní kámen a špičatými kladívky hrany zaostřit a prohloubit paprskovité drážky, které usměrňovaly pohyb obilek od středu k obvodu. Nebo že před mletím musí zkontrolovat kvalitu zrna, protože písek a kaménky poškozují mlynáře na váze, víkev s koukolem barví mouku do šeda a česnek maže mlecí kameny. Nabádal ho, aby si představil, jak pracné bylo ve středověku ruční přesívání šrotu, padajícího z mlecích kamenů, a tedy jaký zázrak a milost je hasáčert. Ten tvůrce vrzání, hekání a klapání mlýna, který přenáší pohyb kola na vidličky a páčky, které teď samy rozkmitávají násypku i síta na mouku a hrubší melivo. Připomínal, že dřevěné styčné plochy se musí často mazat a sluch a čich mlynářův musí být stále ve střehu, protože třením se dřevo může i vznítit. A dalšími neboť a proto a poněvadž sytil chlapcovu zvědavost.

Ale uměl i odlehčit. Například, když jednou mlýn začal drhnout, předstíral pan otec, že neví proč. Tvrdil, že za to určitě může vodník, co v potoce u jezu bydlí od nepaměti, a kvůli kterému daroval kdysi majitel mlýn kostelu. Dušoval se, že ho zrovna zahlídl prchat z mlýnice podél náhonu a poslal Matýska, aby ho našel a přivedl do mlýna. Přitom

naoko bručel a práskal svou bílou čepicí o záplatovaná kolena i světlý kabátek bez cípů a šosů (které by se jinak mohly zachytit do soukolí), až ho moučný prach obklopil jako aura.

Od Dolního dvora proti proudu nevedla údolím Borovského potoka žádná cesta. Mates se bázlivě coural podmáčenou travou kolem olší a vrb a jeho bosá chodidla skákala z jednoho vyvýšeného drnu na druhý. Byla v něm malá dušička a nevěděl, co počít. Leč po vodníkovi ani památky. Ale ani tak se dnes neodvážil z výpravy podél potoka přinést pstruhy a raky, které jindy panímámě Lidušce nosíval, protože postřehl, že v Zádušním mlýně bez pozemků nemají tolik jídla jako v Honzmináři a zatím ani děti, které by je nalovily. Že kradl ryby z panského potoka, ho netrápilo, ale pročesat tůňku vodníkovi pod nosem? Běda! Dokonce i chuť na pronásledování bekašín, čejek a vodoušů, kterých bylo tady v mokřinách plno, ho přešla. Tak se vrátil s prázdnou a pan otec Čejka, nadávaje vodníkovi do kujónů, se smál, až se za břicho popadal.

TŘI něžné klenoty v podobě sasanky, orseje a blatouchu ohlásily nové jaro. Po odchodu Adama Břevnického se do Honzmináře navrátil klid a s ním i zertování a vyprávění v mlýnské šalandě, kde přespávali potulní tovaryši, kde mlynář s pomocníkem opravovali dřevěné díly převodů, zašivali moučné pytlíky, a kde čekali mleči, až na ně přijde řada. Byla to jen dřevěná bouda v rohu mlýnice, ale dost utěsněná, aby do ní nešel všudypřítomný moučný prach. V ní stál malý stůl se zásuvkou pro potřeby k šití a opravám, dvě lavice k sezení i spaní, na nich pytle s otrubami co slamník, bílé houně k přikrytí, police na sekernické náradí, u stropu zavěšená bidla na sušení. A především držák na smolné louče, u jejichž blikotavého světla se večer, kdy pohasla malá okénka šalandy, dětem tak krásně poslouchalo všeliké vyprávění. Když mleči vyčerpali chvály svých koní a krav, přešli na zkazky o hejkalech, vodnicích, čarodějnicích, smrtácích a jiných bytostech, které jitřily fantazii dětí. A co teprve, když do mlýna zavítal krajánek! S celým svým majetkem v ruksaku a dekou smotanou na zádech. Když sdělil, kde v okolí je k mání nějaká mlynářská nevěsta či ženich, kde mlýnské zařízení či mlýn na prodej, uvedl místní do ještě většího světa. A obzory dětí a témata jejich her a zájmů otvíral doširoka.

Před lety po krajánkově líčení svatby Marie Terezie a Františka Štěpána Lotrinského si děvčátka, vyzdobená od hlavy k patě kvítím,

dávala před papežským nunciem své latinské ano a chystala zavazadla na líbánky v Mariazell.

Jindy když přišla řeč na to, že se v místě Jánského mlýna kdysi drtila stříbrná ruda pro taviřnu, po které dosud u Dolního dvora zbyly rozvaliny a obrovské haldy strusky, vyprávěl jeden z mleců starou legendu, že na stříbro nejbohatší je Bohem požehnaná štola v místě zvaném Ukřížku. Jediném místě, kde je vidět jak borovský, tak přibyslavský kostel. Načež děti prohledaly strusky u taviřny i před štolami, ba dokonce se dostaly špatně zavřenou postranní šachtičkou do Růženiny štoly, kde v hluboké vodě stávaly se udatnými kovkopy. Krompáč odsakoval od tvrdé skály, jako by byla začarovaná, oheň z hraničky dříví bílé skvrnky ve strusce či uštípnutém kameni neroztavil, a tak stříbrná horečka brzy ustoupila.

Předloni krajánkova zpráva, že císař Karel VI. zemřel na otravu muchomůrkou zelenou, připomněla jednomu z mleců Sopoty, kam houfně putovala k zázračnému mariánskému obrazu četná procesí z okolí. Pod kopcem Březinkou tam mají rozpukaný dřevěný kříž na památku švédských vojáků, kteří se tu na sklonku třicetileté války, po prohrané bitvě u Sloupna, také otrávil houbami. Následné pokusy dětí s účinky neznámých hub na domácím zvířectvu odnesly tři prasklé rákosky.

Ale nejdelší řeč chlapů se vždy vedla o válkách. A těm právě doba po nástupu Marie Terezie na trůn přála. A tak i první krajánek právě počínajícího jara roku dvaadvacátého měl co povědět. Šalanda ožila obrazy listopadového dobytí Prahy a lednového obsazení Německého Brodu sasko-francouzským vojskem. V žilách zamrazilo kruté chování Francouzů v Borové i tresk únorové potyčky saských hulánů s uherskými husary u Velké Losenice.

Tak tohoto jara bojovaly mladší děti obou zemřelých honzmlýnářů, volající na sebe jmény slavných císařských vojevůdců, samy proti sobě i přes řeku proti dětem stříbrnohorským. Zblízka na dřevěných koních se šavlemi, zdálky flozorem, luky, praky či jen kamením. Pod zalesněnou strání pod kostelem sv. Kateřiny, kde začínal náhon na Jánský mlýn, byl maličký ostrůvek tvořený dvěma rameny Borovského potoka. Louky kolem mlýna přinášely krmivo pro dobytek mlynářův, louky na protějším břehu byly panské. Ostrůvek patřil také mlynáři, ale byl bez užitku, tak si tam vytvořily děti z Honzmináře své výsostné území, kde frkaly na rozřízlý list, cpaly se šťovíky, u ohně či ve vojenském stanu

z větvi kuly bojové plány a podvkráté i držely zajatce. To jim děti ze Stříbrných Horek záviděly, a tak s mlynářskými o ostrov opakovaně sváděly boje. Pokud stříbrňáci dobili ostrov, stáhli se Matulovic za zdi hřbitova, aby se sešikovali k opětnému výpadu.

Vítězství střídaly porážky, boje se zostřovaly. Máj již rozfoukal většinu pylu, semen i jemu určených dnů a v zapadajícím slunci křížovaly komáří království nad hladinou potoka kamínky hledající postavy nepřátel. Na šrámy a boule nikdy nikdo nehleděl, leč toho večera zasáhl kámen oko Matýskova bratrance, Bartoloměje. Oko se zalilo krví, že ho nebylo vidět, Bartík klesl k zemi a bolestně sténal. Boj ustal, stříbrnohorští přebrodili potok a vyděšeně zírali na rudou díru v upoceném obličejí. V dále zazněl hlas bukače, soumrak padal. Matýskova citlivého bratra Jendu snad z úleku nad bratrancovým úrazem rozbolela hlava, ba i jídlo vyzvracel a průjem dostal. Nepřátelé se rozutekli a děti z Honzmináře odvedli Barta za jeho matkou. Citlivka Jenda byl jako v šoku a ztěžka za nimi pajdal. Žofie oko ošetřila, jak nejlépe mohla, děti zahнала na kutě, poklekla v seknici do kouta pod kříž a střídavě děkovala Bohu, že oko zůstalo celé a modlila se, aby syn neoslepl.

Byla vyslyšena. Když se ráno Bartík vzbudil, jeho rudě žilnatá oční bulva svítila z temně fialové jamky, ale viděl jako předtím. Všichni se radovali a chvíli trvalo, než si někdo všiml, že Jeník ještě spí. Tvrdě spal a už ho nikdy nikdo nevzbudil. Příběh dvou dírek uprostřed modřiny na jeho oteklé holeni, prokousnutých v zápalu boje zmijí, už bylo možno sledovat jen proti proudu času a jeho důsledky byly nezvratné.

Jak bývalo v těžkých chvílích, rodina se semkla a TŘI poklady ukryté v srdcích nejbližších rozhořely se v plné síle. Víra jim dovolila nahlížet na nečekanou smrt jedenáctiletého sirotka jako na vůli Boží, něco, s čím nemohli nic dělat. Jako na nezbytný kamínek v námi nepostižitelné obří mozaice Božího plánu. Naděje jim umožňovala vidět, jak okraj tohoto mraku již prosvětluje jen dočasně skryté slunce, a svými paprsky štěstí a hojnosti brzy osuší jejich slzy. Láska jim vzájemně pomohla učinit to čekání na slunce nyní skryté za velkým mrakem snesitelným. Teta Žofie si našla víc času na osiřelé děti zesnulého švagra a švekruse, nejstarší bratr a bratranec František trochu slevil ze svých nároků na honzminářskou omladinu a své srdce dále otvíral i kamarádský pan otec Čejka, kmotr nejen Františkových, ale i budoucích dětí Matýskových.

ODVAHA

1754

V dobách, kdy ještě pole byla zlatá, mince stříbrné, tváře bronzové, krávy železné a nádobí cínové, proslavil České země křemen. V letech 1650–1750 dokonce i Vlaši, do té doby nejslavnější skláři světa, navštěvovali naše hutě, aby se přiučili a zdokonalili.

Ondřej Sebald sedí na skále nad Poříčským rybníkem a jeho chatrný zrak se snaží proniknout zlověstnou tmou pod hrází. V ní se ukrývá mlýn. Za ním Panský dům, v němž bydlí jeho širší rodina, stáj, chlév, stodola a chalupa ostatních sklářů. Za domy se matně třpytí Sázava a na kopcích nad ní září vysoké plameny filipojakubských ohňů u Malovid a nad Kozojedským dvorem u Ratajů. Co chvíli vzlétne nad některou z obřích ochranných vater hořící smolné koště, aby osvitilo ještě větší část nebezpečného povětří. Od doby, kdy se u jejich domu ráno na svátek apoštolů Filipa a Jakuba objevil neznámý černý kocour a v následujících dnech krávy přestaly dojít a jedna časem pošla, nemůže té noci spát. S každým novým rokem vidí méně a méně, ale o to usilovněji hlídá. Nestací, že dnes večer hákem oborali kolem příbytků sklářů ochranný kruh, vykouřili všechny místnosti jalovcem a routou, vykropili svěcenou vodou, za okna dali trní a na prahy domu i chléva nasypali písek, který bude bosorka počítat až do svítání. Chce si být jistý, že čarodějnice letící kolem z dnešního velkého sabatu jeho blízké či jejich dobytek neuhranou ani na dálku. Holt, koho kaše spálila, ten i na podmáslí fouká. Občas zaslechne výstřel z ručnice či mocné

třeskání kovu o kov, čímž chlapi ty ďáblový služby zahánějí. Nebo jen vlastní strach?

Nevadí mu, že sám sedí mimo chráněná místa. O sebe se nebojí. Už téměř sedmdesát let žije obklopen hlubokými lesy a od dětství se učil strach překonávat. Ať už vyráželi na houby, lesní plody nebo pro smrkovou smůlu na mazání sklářských nástrojů, dodávali si s kamarády vzájemně odvalu. A šlo to. Časem se naučili hejkalům, co vypadají jako ztrouchnivělý pařez, hýkají jako sova a hučí jako vítr, v žádném případě neodpovídat, před medvědy neutíkat a bludičky kolem slatí a podmáčených luk u šumavského Brunstu nenásledovat. Nakonec i s ohnivákem se dá vyjít. Jeho dědeček často vyprávěl, jak potkal v bouřce na mýtině ohnivého muže. Byl starý dobrák, tak mu povídá: „V takovém dešti vyhasneš. Tímhle směrem je huť. Tam se můžeš schovat v peci.“ Ohnivák na to nic, ale jeho zářící, kouli podobné tlusté tělíčko, odlétlo směrem ke sklárně. Od té doby pro něj všichni Sebaldové nechávají v šíru pece každé huti, v které pracují, denně trochu jídla.

Ondřej sedí, občas se modlí, ale i tak mu víčka padají. Realita se pomalu mísí se snem. Hlava mu škubne. Probudí se a je zmaten. Byl to sen? Viděl chlapíka, tuze mu podobného, sedět na skále. Ale jiné. Vyšší, užší, ostřejší, nad hlubokou roklí. Kdo to byl? Rozhlédl se kolem. Ohně v dálce už dohořely, jen sem tam blikly, jak vesničané shrabali uhlíky do středu ohniště, ale neuhasili je, aby si víly a rusalky mohly usušit šaty a uvařit jídlo. Protřel si oči, těžce se zvednul a zamířil domů pár hodin si pospat.

Ráno, jen co prověřil, že dobytek je v pořádku, vyrazil kolem rybníka a dále proti proudu potoka ke sklenné huti, kterou si od šternberských pánů pronajal před čtrnácti lety. Jen mohutný kouř, který unikal velkým otvorem v hřebeni šindelové střechy, překrytým vyvýšenou stříškou, prozrazoval, že i tam hoří oheň. Ten nechránil před čarovnými silami, ten sám mocná kouzla tvořil. Hořel uprostřed kopulovité pece a zahříval taveninu sklářského písku, potaše a vápna v šesti hliněných pánvích, které ho obkružovaly. Jeho teplo mírně zahřívalo propojovacím kanálkem i nitro přilehlé chladicí pece a sálalo skrz její stěny k lešení nad ní, kde topiči sušili a nahřívali dřevo, aby pak v tavicí peci rychleji hořelo a vytvářelo větší žár.

Kolem spojených pecí stálo vyvýšené pódium, kde šest tříčlenných skupin umělců předvádělo světélkový balet. Každá trojice měla svoji, lavicemi oddělenou, část pódia zvanou verštat. Tam pomahač otvorem v peci z jejich pánve navíjel na konec dlouhé sklářské píšťaly mezi podobnou sklovinu, vytáhnul ji z pece a podal skláři, který fouknutím do druhého konce píšťaly vyfouknul malou baňku. Na ni navinul v pánvi více skloviny a tvořil žádaný dutý tvar ohýbáním, komíháním, válením a vyfoukáváním do mokré bukové či hruškové formy, kterou pod pódium rozevíral a zavíral malý chlapec, zvaný zadák či odnašik. Pomahač nabral na jinou píšťalu z pánve další sklovinu, přiblížil ji k výrobku na konci sklářovy píšťaly a ten z ní k výtvaru přidával další části: stopku, dýnko, ouško či všelike plastické ozdoby. Tuhnoucí dílo znovu vkládal do pece a dále upravoval stříháním, vytahováním, kroucením. Hotový výrobek zadák rychle nosil na vidlici do temperovací pece, aby rychlým zchladnutím nepopraskal.

Každá z pracovních trojic na svém verštatu právě předvádí jiný tanec. Tu zvedá sklář píšťalu vysoko do vzduchu, jako anděl troubící na polnici, tamhle se jiný sklání nad roztočenou píšťalou uvězněnou ve formě a mocně duje. Ode jiný sedí na lavici a koulí žhavou baňku v dřevěném svaláku jako masovou kuličku v naběrače, jinde pan tovaryš válením píšťaly po hraně lavice baňku protahuje. Děti i chlapi čiperní jako ččetky. Nevidno na nich, že je už před pěti hodinami topič, s tváří černou jako capouch, boucháním na okna a hlasitým voláním „sejít“ vzbudil a povolal do díla, protože tavič zrovna doznal, že je pec už dost horká a směs materiálů v pánvích dost utavená. Tehdy přikázal topičům přestat přikládat, aby teplota sešla, sklovina trochu ztuhla a šla nabírat na píšťaly. To zase tavič šel odpočívat, také nevěda, za jak dlouho nastupující skláři vyčerpají všechnu sklovinu z pánvi a bude je muset jít naplnit novou sypkou směsí surovin a dohlížet na průběh tavení.

Ondřej jde nejprve do prkny oddělené místnůstky, kde formař vyrábí dřevěné formy na nový vzhled sklenic pro čerstvou objednávku z Šenova a jeho dcera právě bosky počíná šlapat rozmělněnou hlinu k výrobě pánvi. Jeho práci nadmíru uspokojen vyrazí do opačného kouta zastřešeného prostoru hutě, kde ženské balí vychladlé sklenice, džbánky, láhve a mísy do beden a prokládají slámou. Pečlivě kontroluje, zda ve skle nejsou bublinky, šmouhy, kamínky či nemá špatný odstín.

Obejde halu, dohlížeje na jakost dřeva, surovin, skloviny, stav pece a pořádek v hale, zvláště v obou tunelech k topeništi. Zjišťuje, zda tovaryši něco nepotřebují, sleduje, jak postoupili s prací, kterou jim zadal, a jaké pokroky dělá učeň. Pec sálá, vrní, svítí jasně oranžovým světlem. Jako horoucí srdce v ní praská oheň. Ten věrný přítel, který ho provází od dětství.

I když chvíli trvalo, než se sprátelili. Zpočátku šel v jeho stínu jiný věrný průvodce. Pan Strach. Když v šesti letech nastoupil v Bavorském lese v hutí jako odnašík, nejenže se mu ruka svírající dlouhou vidlici třásla obavou, že pohár vyklouzne, ale když otevíral formu a žhavé sklo na otcově píšťale se mu míhalo těsně u obličeje, strach mu svíral hrdlo i žaludek. Teprve, když ho překonal, mohl se s ohněm sprátelit (stejně jako to bývá s lidmi). V šestnácti, to už žili v Brunstu, vystoupal po schůdcích na verštat a stal se otcovým pomahačem. Byl pyšný a oheň, nad jehož plameny zasouval píšťalu, miloval. Ale roky plynuly, dávno překročil dvacítku a stále byl naběrač. V šumavských hutích bylo více sklářů než verštatů, sklářských dětí jako kobylek, a tak šance, že ho někde vezmou do učení, byla mizivá. Proto když Vavřinec Eisner odešel z Brunstu, aby založil v Posázaví novou huť, odvážně pojmenovanou po slavné benátské sklárně Morano, odešel za ním. Tam nové tovaryše potřebovali, tak se stal učedníkem.

Splnil se mu sen a začalo mu peklo. Zpočátku většina jeho výrobků skončila v bedně na střepe místo v chladicí peci. A bedna se rychle plnila, protože v Moranu kromě nádobí vyráběli také tabulkové sklo, které vznikalo podélným rozříznutím obřího vyfouknutého válce a jeho narovnáním ve zvláštní chladicí peci. Sebevědomí slétlo střemhlav jako lovicí sokol. Objevily se mozoly a strach, že ho vyženou. Po často až osmnácti hodinách usilovného foukání a tvarování skloviny, kdy tovaryši odešli od vyprázdněných pánví odpočívat, nebyla-li zrovna noc, musel Ondřej pálit křemen. Navozil ze skladu trakaře plné kamenů, naložil je do pícky u potoka, přikládal, a když byl křemen rozpálen doběla, vyhrabal ho pohrabáčem do kádě s ledovou vodou pod ústím pece, aby se kameny rychlým ochlazením roztrhaly. Voda v mžiku začala vařit klokotem, syčela a stříkala kolem. V oblacích páry, téměř poslepu ji doléval. Někdy měl opažené ruce, jindy nohy, jednou i obličej. A zase bojoval se strachem. Tehdy si umiňoval, že až on bude klosmistr, k učňům bude vlídnější. Co sám nerad, nečin

jinému. Ale copak to jde? Tovaryši jsou páni, těm těžkou práci zadat nemůže, a za nádeníky ze vsi i tak dost utrácí. A učen je vděčný, že se smí učit, a tím osamostatnit. Co tě nezabije, to tě posílí. Křehkou krásu nemohou dělat křehká stvoření. Tak i v Poříčí je učení mučení.

Léta od narození Páně sedmnáctistého třináctého složil učňovské zkoušky, a tak si mohl v únoru následujícího roku dojet do nebřezinské sklárny u Plasů pro nevěstu a nastoupit místo sklářského tovaryše. Čtyři roky pobyl v Nechybě u sázavského kláštera, pět let nedaleko Kamenice nad Lipou a patnáct let v Dobré Vodě blíže Světlé nad Sázavou. Za toho čtvrt století nasbíral spoustu zkušeností a slušné úspory.

Ve čtyřicátem roce ho žena přinutila najmout huť v Poříčí a postavit se na vlastní nohy. Nejprve se postavil na zadní, ale ona stála na svém. Dlouho žila v područí starších bratrů, kteří jí dávali najevo nadřazenost, tak jim chtěla ukázat, že je někdo. Toužila po penězích, moci a vznešenosti. Stále do něj hučela. „Kámen, co se hýbe, neobroste,“ říkávala, a „kdo se bojí, nesmí do lesa“. Jistě, není kapličky bez kázáníčka, ale jemu se věčné řešení názorových pranic pranic nelíbilo. Navíc uměla být i něžná a pod duchnou ho rozpálit tak, že byl tvárný jako žhavá sklovina. Stál na rozcestí dvou vysoko zasněžených cest a netušil, která je pohodlnější a delší, ale nakonec její myšlenky přijal za své. Nechtěl si foukat, ale za ta léta, co foukal sklo pro jiné, znal víc než každý druhý huťmistr, a přesto mu pořád někdo foukal do kaše. Tak pořídil Poříč a teď je jí vděčný.

Vychází širokými vraty z prostorné haly ven mezi roubený skládek potaše a vápna a obří hranice pomalu vysychajícího dřeva, které po celý rok podruzi z okolních vesnic kácí, svázejí z lesa a u huťe řezou na delší tenká polena. Mine plácek u potoka, kam ženy sklářů odpoledne, až zaopatří dobytek a ukončí práce v domě a na poli, přijdou třídit pražením popraskaný křemen podle čistoty. Žár z něj nejen udělal neprůhledné mléčné křemelky, ale do ruda zabarvil i žilky železa, které ženské kladívky vyklepávají, aby nebarvily budoucí sklo. Až sem doléhá od stupníku dunění těžkých okovaných trámů postupně nadzvedávaných palci po obvodu hřídele vodního kola, roztáčeného jarní bystrinou, a padajících zpět do žlabu plného vyčištěného křemele. Již vidí i stupaře s šátkem přes nos a ústa, jak písek z rozdrčených křemelek či střepů prosívá.

Z lesa přijíždí vesničané s vozem plným dřeva. Zavolá na ně německy, oni mu odpovídají česky. Mládí prožil v jazykově německém prostředí Šumavy a Bavorského lesa, kde jeho předci vyráběli sklo po generace, přecházejíce zemskou hranici za prací zcela svobodně. (Až v roce 1737 zakázal císař sklářům cestovat za hranice Českých zemí, aby tam nevyzradili tajemství výroby nejlepšího skla na světě.) A i když přišel do Posázaví, pracoval tam převážně také jenom s německy mluvícími skláři z Královského hvozdu, z jejichž krve byla i jeho manželka.

Češtinu skláři slyšeli jen od místních huťských pomocníků, kterých postupně přibývalo (hutě rostly jako hříby po dešti, tak zaučovali zdejší, čehož budou jednou litovat). A občas v neděli, když skončilo týdenní dílo včas, při čtení z bible a kázání během jinak latinské mše svaté v kostele. Ale tam toho moc nepochytili. Vzpomínal často na zpovědi v kostele svaté Markéty v Lučici, ke kterým chodili dobrovodští skláři vždy o Velikonocích. Pan farář trochu německy uměl, ale i tak byla tato svátost smíření spíše babylonskou fraškou. Ondřejovi však stejně to kostelní šero k blaženosti Boží nešlo. To když po ukončení tavby odkryli pecní díry, jakoby se nebe rozestoupilo a šest Božích očí zvěstovalo přítomnost Krista. Než začali nové dílo, všichni poklekli a zvedli zrak k hliněnému kříži na kopuli tavicí pece. Prozářená huť se ztišila, nejstarší tovaryš předříkával modlitby a ostatní se modlili s ním. Tehdy byli Bohu nejbližší.

I dnes je jeho čeština prachbídná. S obchodníky ze severních Čech, s vrchnostenskými úředníky i se skláři mluví německy a ztrácet vážnost u místních nádeníků používáním špatné češtiny nechce. Ale jeho vnuci budou muset chodit do českých škol. Když plány protihabsburské koalice sjednané ve Frankfurtu v září jednačtyřicátého roku o přičlenění Čech k Bavorsku, Moravy k Sasku a Slezska k Prusku zcela nečekaně zhatila nepočtená, oproti nepříteli asi třetinová, rakouská armáda, a České království tak dál zůstane v mnohojazyčné rakouské monarchii, bude se na jeho území asi dál mluvit česky. A kdo ví, jak dlouho ještě!

Prvních osmnáct májových dní uplynulo jako voda v Sázavě a huťské jala bujarost. V sobotu večer po díle byla rozdána měsíční výplata a maličký výčep v panském domě praskal ve švech. Nejprve přinesl každý tovaryš svou polovinu prkénka, se kterou mu celý měsíc během díla běhal jeho zadák pro pivo. Porovnal vruby na své půlce s vruby

na púlce šenkýřově, sekýru zaplatil a usilovně začal dělat novou útratu. Inu, voda tlačí v žaludku a prázdný pytel nestojí. K denním dvaceti žejdlíkům piva, které vypili při práci v žáru pece, ještě několik mázů přimázli, a aby se moc nenamazali, vymazávali si žaludky mastným žvancem, dokud se, celí šťastní, nepoprali u karet.

V neděli se počaly sjíždět do Poříče Ondřejovy děti. Sklářští tovaryši navštěvovali své rodiny, jen když byl v jejich huti, zhruba jednou za půl roku, výhas a opravovala se pec, leč jeho děti to měly snazší a důvod byl velký. Před pětadvaceti léty se narodil Toník.

Když teď byli zase po čase všichni pohromadě, cítil se Ondřej, jako když v Poříči začínal. Syny měl tehdy jak schodečky na verštat. Kubovi bylo 25, Karlovi 23, Jiříkovi 19, Joskovi 15, Toníkovi 11 a Ondřejovi 8. K nim zaměstnal i šedesátiletého švagra a devětadvacetiletého zetě a měl polovinu pánví obsazenou jenom nejbližšími příbuznými. Na ty se přeci může spolehnout. Tak podepsal pachtovní smlouvu s vrchností, zavazuje se platit ročně tři sta devadesát zlatých nájmu z huti, šestnáct zlatých za užívání potoka a odebírat sto sudů piva z panského pivovaru v Čejkovicích. Začal vyrábět jen běžné nádoby z bílého skla, protože s ním měl nejvíce zkušeností, ale především znal osobně severočeské kupce a rafinéry, kteří o něj měli zájem. A tak s ročními náklady tři tisíce šest set zlatých na mzdy, dřevo, vápno, křemen sbíraný v potocích a na polích po celém panství a salajku od šternberského a janovického draslaře dosahoval slušného zisku. Nekupoval na dluh a vyráběl jen pro již zadané objednávky. Povědomí o vysoké kvalitě jeho výrobků se šířilo. Po osmi letech koupil za čtyři sta padesát zlatých dosud pronajatý skelmistrovský dům, spolu s patnácti strychy polí a loukou, které k němu patřily.

To, že zaměstnal i nejstaršího Annina bratra, bylo pro ženu velkým zadostiučiněním. Teď byla bratrovou „paní“. I Ondřej si brzy zvyknul na to, že mu skláři i vesničané říkají „pane“ a úctu mu projevují i janovičtí měšťané a šternberští úředníci. Jeho společenské postavení se změnilo. Zatímco nejstaršího syna a nejstarší dceru, ještě jako sklářský tovaryš, dal dětem ze sprátelených, původem šumavských, sklářských rodů, další děti, jsa už huťmistrem, přiženil a přivdal do lepších rodin. Ale ty měly od jeho dětí jistá očekávání. Podobná očekávání měla i Anna Sebaldová. Tak jako kdysi manželovi, i svým synům dodávala odvahy do samostatného podnikání.

Karel byl první statečný. Měl býcí šíji i náтуру a za svým šel o zlomkrk. Už před devíti lety si pronajal sklennou huť ve Vortové na Vysočině a dodnes v ní úspěšně vyrábí prvotřídní sklo. Z umanutého pracanta se stal vážený a velkorysý pán.

Druhý statečný byl překvapivě mladičkový Toník. Byl od malička mimořádně šikovný, pečlivý a obdařený velkou fantazií. Byl si vědom svého nadání (i s otcem se porafal, jsa kvůli karafám kárán) a toužil být úspěšný, mocný a mít spoustu peněz. Jako pomahač chodil škemrat u tatíka, aby už se mohl učit a již po třech letech učení opakovaně dorážel, kdy už ho konečně frajšprechujou. Byl opravdu dobrý, tak ač teprve devatenáctiletý, byl s nezbytnou hostinou, hudbou, dlouhými proslovy a čestným políčkem od pana huťmistra prohlášen novým tovaryšem umění skelného a dostal svůj verštat. Ale dlouho se na něm neohrál. Rychle se oženil a před třemi roky si přes otcovy námitky od rychnovské vrchnosti pronajal sklárnu pod vrcholem Malé Deštné vysoko v Orlických horách.

Třetí statečný byl Jiří. Ten neměl tolik odvahy jako jeho bratři, a tak po práci v Poříčí prošel jako tovaryš ještě několik jiných hutí, než se loni na podzim odvážil pronajmout si zelenohorskou huť na Šumavě. Lesy v nižších polohách už sklářská konjunktura pohltila, tak i on, jako Toník, musel za dřevem výše do hor.

Ale tři synové mu v poříčské huti zůstali. Kuba, velký milovník zvířat, měl sice sloní paměť, byl chytrý jako liška a výmluvný jako sedmihlásek, ale zároveň bázlivý jako srnka, a přesvědčen, že pomáhat své rodině je to nejdůležitější. Josef sice dokázal vyrobít džbánek se zavázanýma očima, ale poříčské zápecnictví mu víc než vyhovovalo. Strach, že zklame rodiče, si nepřipouštěl a o svých statečných bratrech říkal, že jen nemají odvalu být zbabělí. A nejmladší Ondřej mladší se zatím stále učí.

Přijela i Terezka, která si vzala vrchního polesného votického panství. Ten byl jediný z Ondřejových zeťů a snach poddaný nějaké vrchnosti, tak sepsali se zámeckými pány smlouvu potvrzující, že všechny dcery, které se jim narodí, zůstanou právně svobodné po matce (jako skláři) a všichni synové se stanou votickými poddanými, jako je jejich otec.

Toník tedy slavil čtvrt století svého života s celou rodinou. Ale nezdál se být šťastný. Byl zamlklejší než dříve, na zvědavé dotazy rodičů a sourozenců odpovídal vágně a neochotně. Ještě víc než dřív stavěl na odiv svou nezávislost. Až venku mezi čtyřma očima na naléhání

Karlovi vyložil, jak vyrobil spoustu luxusního skla, o které obchodníci, poté co část porozbílili na zoufalých a příkrých horských cestách, pomalu ztráceli zájem a jeho dluhy šplhají do oblak. Tušil, že Karel svým optimismem na chvíli zmírní ten svíravý strach. Ale zapřísahal ho, aby ostatním nic neříkal. Báł se jejich reakcí. Netušil, že každý z nich má vlastní obavy, o které se také bojí podělit s ostatními. I maminka Anna, která zářila štěstím a znovu a znovu opakovala svým dětem, jak je na ně pyšná a věštila, co všechno ještě dokážou.

Dalších osmnáct dní minulo. Huť dál vrní a sálá a Ondřej od účetních knih, dokladů a peněz ve své kanceláři míří do světnice své starší dcery Anny. Chodí sem rád. Její muž, Jan Götzinger, není dravý ani pilný, ale díky svému výtvarnému citění je pro sklárnu nepostradatelný. Je oddaný a obětavý zaměstnanec, otec i manžel a Anička mu lásku oplácí. Dcera vysypala ze zástěry cibuli, kterou přinesla z komory, a ořela jejím cípem stoličku, aby si u nich tatínek sednul. Ta jindy přitažlivá pohoda této domácnosti však byla nyní narušena. Čtyřměsíční Marjánka, uložená v plachtě zavěšené na háku ve stropním trámu, od narození postonává. Je bledá, neduživá. Zapadlá očka sledují čížky a stehlíky ve velké kleci, nedaleko její konoušky. Skláři bývali odjakživa naruživými čiháři (často i mazanými pytláky), a tak v každé domácnosti chovají nějaké zpěvačky, kteří jim sedli na lep.

Ondřej nikdy neměl čas všimnout si malých dětí, až teď, kdy do vedení hutě proniká syn Ondřej a on často chodí za dcerou, cítí k této vnučce nějaký hlubší vztah. Nebo proto, že je tak nemocná a bezbranná? Kmotrovství lůzy jí zjevně nepomohlo. Aniččina mladší sestra Terežka na votickém zámku přebrala módní zvyk některých šlechticů a měšťanů, u nichž nebylo potřeba kmotra, aby zaopatřil dítě v případě úmrtí rodičů, a brala si za kmochy svých dětí výhradně staré žebráky. Tak tentokrát i Anička pozvala ke křtu Marjánky divišovskou spodinu. Žebráci dostali pohoštění a novorozeně dobrý první krok na cestě ke spáse.

Nevěděl, jak s mrňaty mluvit, ale toužil ji potěšit, tak jí vyprávěl, jak kdysi hajný zwieselského polesí zabil statnou medvědicí, a tři medvídata, která našel v dutině stromu, daroval baron Poschinger tovaryšům v Brunstu, a co všechno je ti sklářští filutové naučili za kousky. Pochopitelně úsměv nevytloukl. Lítost nad nebohou

vnučkou ho přemohla. Bože, kéž by jí mohl dát své zdraví. Vtom zaslechl houkání sýčka, předzvěst smrti. Zamrazilo ho v zádech. Ale brzy se probral, zavolal na svého hlasatele: „Jen nesýčkej. Ještě mám čas,“ a přestal na věc myslet.

Za dva dny Medard zatahl oblohu těžkými mraky a Ondřej pocítil stejnou tíži na prsou. Že by ho z čísi zlé vůle začala v noci můra dusit? Napsali svěcenou křídou na všechny dveře znamení muří nohy, ale můra asi začala chodit okny, protože dýchal stále obtížněji a oheň mu rostl v těle. Šternberský chirurgus Guttenberger diagnostikoval horkou nemoc, pustil mu žilou a poručil dávat ledové obklady. Ondřej žhnul jak sklářská pec a blouznil. Viděl skleněný svícen, na němž dohořelou svíci nahrazují novou, dlouhou, jejíž dosud skomírající plamínek se na novém místě mocně rozhořel. Po chvíli se přeměnil v zelený list tisíciletého buku, který svými kořeny zapuštěnými do samého středu země a korunou vysoko nad oblaky spojoval zemi s nebem. Vtom se tisíce sekvr zakouslo do jeho kmene a spojení bylo surově zpřetrháno. K zemi padající a naříkající peň se zvolna přetavil v křišťálový lustr. Krásnější, než kdy viděl. Oranžové slunce, jež se v něm odráželo, postupně dostávalo tvar plamenů hltajících mohutnou střechu hutě, než vše překryl černý dusivý dým. Z něj se postupně stala noční obloha a pod ní v hloubi lesa na ostrohu nad burácejícím potokem opět viděl tu povědomou tvář.

Dva dny a dvě noci blouznil. Manželka i dcera, když práce dovolila, modlily se desátky bolestného růžence za jeho spásu. Lesklé patefíky ze skláren jejich předků navlečené na střívků a oddělené drobnými uzlíky jim klouzaly mezi prsty jako Ondřejovi život. Růžové vyhlídky růžencem nepřivolaly, tak rychle povolaly kněze, věda, že člověku není nic jistějšího nad smrt, nic nejistějšího nad hodinu smrti a nic děšivějšího nad strach, že nedojde „dobré smrti“.

Věděly, že žil ctným životem, je smířen s Bohem i s lidmi a o Velikonocích dostal duchovní posilu v podobě zpovědi a svatého přijímání. Tak už jen poslední pomazání posvěceným olejem schází, aby přicházející smrt vedla k jeho vykoupení a k věčnému životu.

Na svatého Barnabáše večer, v době jindy spojené s radostí, kdy si čtyři z huťmistrových dětí připomínaly výročí svých sňatků, Ondřej skončil. Huť nechali vyhasnout, zármutek se rozšířil z potmělé pece do příbytku sklářů. V kleci u okna pěnice, které lidé pro její černou čepičku říkají mnich, ztichla a sklopila hlavu. Od věku není léku

a od smrti koření. Čtrnáctého června byl, co vzácný a slavný pán, uložen v kapli svaté Barbory, v kryptě sázavského klášterního kostela.

A jak to bylo dál? Po rozžehnutí s klosmistrem opět rozžehnu oheň pod pánevemi. Marjánčin apetit nabral takový obrat, že ji Anna musela začít přikrmovat pápěnkou, její líce získaly barvu a oči jiskru. Správu poříčské huti přebíral Ondřej mladší, ale sklárna za čtyři roky záhadně vyhořela a pro nedostatek lesů již nebyla obnovena. Ondřej si okamžitě najal huť na Mlýnském vrchu v Novohradských horách, se zajištěným prodejem nejen severočeským, ale též přímo tureckým kupcům, leč tato huť i s příbytky lehla popelem hned dvakrát za sebou a Ondřej se již ode dna neodrazil. Inu, zapomenout na úlitby pro ohniváka se nevyplácí.

Toníka topícího se v dluzích zachránil jeho bratr Karel, který zadluženou huť po dvou letech najal, a vytloukaje klín klínem převážel peníze a suroviny z jedné hutě do druhé. Po čase si vylepšil situaci pronajmutím sklárny v Herálci, ale nakonec dojel na nesjízdné cesty k huti, kterou postavil pod Vřesovou studánkou v Jeseníkách. To však nevzalo odvalu jeho synovi Františku Antonínovi, který úspěšně řídil sklárny v Rozsochatci, Beneticích a Chraňboži.

Co víc, i syn Ondřeje mladšího, také František, neztratil po třech otcových požárech odvalu a zřídil huť v Dolním Sokolovci. Byl úspěšný a bohabojný, tak libickému chrámu Páně věnoval křišťálový lustr, vyrobený ve své huti. Před svou smrtí pak rád sedával na skalním ostrohu nad divokým údolím Doubravy a přemýšlel o svých předcích a tradici, kterou mu předali. A kdyby uměl číst budoucnost, zjistil by, že jeho potomci si budou předávat sklářské umění z otce na syna až do konce vzdáleného dvacátého století.

PRAMENY HLADU

1770

Juliána Volková leží v komoře mezi dřevěným lisem a soudky s vínem. Police na zásoby meliva a ovoce jsou teď počátkem máje prázdné. Vychladlé tělo v dlouhém bílém lněném čechelu, bosé jako Kristus, jako Eva v ráji, již druhý den spočívá, hlavou k východu, na slámou pokryté hliněné podlaze. Oči zatlačené a ústa zavřená pevným přitazením bílého šátku pod bradou, aby si nikoho z rodiny nevyhlédla, ani neshltla s sebou. Sepjaté ruce svázané růžencem. U hlavy jí hoří svíce, u nohou se jemně zachvívá zhroucená postava její matky, Veroniky Juračkové. Vedle ní co chvíli usedne jiná plačka. Komínští sousedé se chodí se zesnulou rozloučit a prosit za její duši. Celé dva dny do pohřbu nesmí mrtvá zůstat sama. Noční bdění u zvěčnělé provází tiché modlitby i zpěv smutečních písní. Všichni věří, že přímo do nebe jdou jen svatí, slabí duchem a malé pokřtěné děti a za duše ostatních je třeba orodovat modlitbou. Ženy lkají nad ztrátou mladého života a dobrého člověka, hlasitě a teatrálně, tak jak je to jejich matky v dětství učily. Žalují nepravidelným veršem a jednoduchou, monotónní melodií, prokládanou vzdechy a lamentacemi.

Před jedenácti týdny ukončily v Hubertusburgu rozmáchlé podpisy na prusko-rakousko-saské mírové smlouvě sedmiletou válku. Válečná strádání uhasla a hospodářsky zdecimované země se mohly nadechnout. Ale truchlící ženy nemyslí na promarněné životy vojáků. Právě ukončená dvouletá válka v domku Volkové je v jejich srdcích mnohem živější. Ani ta nezůstala bez oběti. Oplakávaly Juliánu a litovaly, jak

těžký život měla se svým mužem Martinem. Vzpomínaly, jak když jí bylo šestnáct, opustil světlo světa její otec a jak se v domácnosti hrobníka Rampoly, který se sňatkem s její starší sestrou přičlenil do jejich domku, cítila nadbytečná a opomíjená. Jak si v devatenácti, sotva rozkvetlé poupě, v touze řídit vlastní domácnost a mít trochu víc peněz, vzala šestapadesátiletého vdovce Volka z protějšího domku. Invalidu, který v dětství přišel v rodných Střelcích o nohu, dělal u sedláků, co se namanulo, a na podzim pro obec hlídal vinice. Vínu rozuměl a prodával brněnským sklep mistrům a vinárníkům nejenom to svoje, ale i Portugal, Ryzlink a Cynifádl svých sousedů. I z toho měl malý podíl. Proto mu záleželo na bohaté úrodě a svou hotařskou funkci vykonával velmi důsledně. Sousedky znaly jeho hrubiánství jak při ochraně vinic, tak při jednání se ženou. Necháply jeho kritická, rýpavá a zesměšňující slova vůči ní. Proč? Taková dobrá žena. Vidaly ho sice často pod slaměným, pentlemi zdobeným víchem, pod kterým se v zimě čepovalo místní víno, ale cítily, že alkohol v tom není. A ta žárlivost! Když hostil ve svém domku brněnské obchodníky, s nimiž měl díky své družnosti a obchodním schopnostem velmi dobré vztahy, musela je Juliána obskakovat, ale přitom se nesměla ani na jednoho z nich podívat.

Kmotra Málková zavzpomínala na loňský teplý zářijový večer, kdy se celá ves sešla na vinicích, aby zarážením „hory“, vysoké, šátkem a svěcenými květy zdobené máje, uzavřeli vinohrad, blížící se ke sklizni, před vstupem kohokoliv. Martin, s hotařskou holí, nablýskanou ručnicí a rohem na odhánění ptáků, byl jednou z vůdčích postav slavnosti, ale i tak postřehl, že se jeho žena velice brzy někam vytratila. Že se jí udělalo špatně, ho ani nenapadlo a vrozená žárlivost jím počala mohutně cloumat. Neviděl nebohou ženu, jejíž rychle postupující nemoc mocně utahovala své sevření, ale viděl ženu v rozpuku mládí, která využívá vlahé noci k tajné schůzce. Ještě týden pak Juliána hrála všemi barvami. Proč? Ještě tušily, že svěhlová Julie, nezdolně toužící po svobodě a rovnosti, se nemohla podvolit majetnickým sklonům Martinovým, ale už nemohly tušit, že se její přecitlivělost vůči skutečnému i domnělému přehlížení velmi brzy po svatbě vyvinula ve všeobjímající vzdor vůči všem manželovým požadavkům. Vzdor, s nímž by nepohnul ani pár volů, natož jeden starý Volek. Věděly, že Martin byl stále ještě posedlý tělesnou touhou, ale už nemohly tušit,

že touží i po hlubokém citu a když mu Juliin vzdor odepřel obojí, nedokázal se smířit se studeným vztahem. Žil s trvalým pocitem podvedení a zlosti, vedoucími k postoji „všechno nebo nic“ a byl s to svoji choť utrápít k smrti. Jak za ty dva roky souzení a pozdější nemoci chuděra zestárla. Nikdo by jí nehádal jedenadvacet roků. Pohled žen byl černobílý. V Julii viděly mučednici. A o mrtvém jen dobře. Dva dny a dvě noci ji litovaly a modlily se za její lepší život věčný.

Poslední noc před pohřbem se jako vždy střežily pohlédnout ven z okna, neboť věřily, že zesnulá obchází stavení v bílém rubáši a koho zahlédne, ten má do roka zemřít. Ráno přinesl truhlář rakev. Byla prostá, čtyřboká, tmavomodrá, malovaná květy. Dno vyložili bílou plachtou koutnicí, do které mrtvolu zahalili. Pokryli senem a hoblinami ze dřeva, z něhož byla rakev zhotovena, aby se zesnulá nevracela pro podušky. Juliin švagr a místní hrobař, starající se také o kostel, Vavřinec Rampola, začal zvonit prepuls zvoucí sousedy k počínajícímu funusu a lidé, z každé rodiny alespoň jeden, se začali trosit. Počastování chlebem a douškem vína se všichni s nebožkou rozloučili, udělali jí křížek a políbili. Poslední přijel na koni bystrcký pan farář. Zkontroloval potvrzení o ohledání mrtvoly purkmistrem, pokropil rakev svččenou vodou a modlitbou vyprošoval slitování pro duši zemřelé a její spasení. Sousedé rakev naložili na máry a vynášeli nohama napřed z domu smutku na hřbitov. Na prahu udělali s dřevěnými nosítky tři kříže. V domku Volkové zatím ženy obracely stoličky a lavice vzhůru nohama a zástěry naruby, aby zmátly její duši a ta se nemohla vrátit. Světnici vykouřily jalovcem, kouty vykropily svččenou vodou a spěchaly dohnat smuteční průvod.

Mezitím procesí bíle oděných vesničanů vcházelo na nedaleký krchov. V čele modlíci se kněz se svící, aby nebožka viděla na cestu do nebe, a ministrant s velkým křížem, pak děti, ženy se snítkami rozmarýnu v rukách, učitel Andrýsek se zpěváky, nosiči s rakví a rodina se svícemi. Smuteční kondukt uzavírali komínští muži. Učitel předříkával bolestný růženec, zpěváčci pěli žalmy, na věži klinkal zvon a vzduch voněl jarem. Nikdo se nesměl zastavit ani ohlédnout, jinak by brzo někdo z nich skončil také na pravdě Boží. Na zádušní mši Martin zlaťák nedal, tak se šlo rovnou k vykopanému hrobu. Tam jménem zemřelé choti požádal přítomné o odpuštění a poděkoval všem, že Juliánu doprovodili na její poslední cestě. Velebný pán opět pokropil

rakev žehnanou vodou, zatloukli ji a spustili do hrobu. Kněz na ni hodil tři hrsti hlíny.

Po něm měli totéž udělat všichni účastníci, protože hlína hozená blízkými tolik netíží. Leč nemělo tomu tak být. Juliánina matka podepíraná celou cestu svojí starší dcerou Marínou, manželkou hrobařovou, se ztěžka sehnula pro hrstičku hlíny, zavravorala a sesunula se podél Maríny k zemi. Žalem jí puklo srdce. Dva roky soužena nešťastným životem své mladší dcerušky už její skon neunesla. Masivní příval adrenalinu paralyzoval velkou část srdeční komory a zbytek srdce ten mnohonásobný záprah nevydržel. Zkoprnělí sousedé, původně pozvaní na trachtu a zapití duše nebožky k Volkům, se tiše rozešli do svých domovů.

Paňmáma Juračková žila v rodném domku Juliánině, kde byl dnes hospodářem hrobník Rampola, takže její funus se za dva dny po Juliánině vypravoval odsud. Vavřinec se tam přiženil před pár léty, kdy dal světu sbohem předchozí majitel Matěj Juračka zanechav po sobě ženu Veroniku a dcery Mariánu a Juliánu. Maríně bylo už jednadvacet, domek potřeboval chlapa a dohazovač měl jasno. Vávra pocházel z Německých Knínic, kde měl už jeho praděd chalupu a kde byl jeho děd Strachoně kostelníkem. No Strachoně, rodiče mu vybrali za patrony svatého Cyrila a svatého Metoděje, ale řecky v Čechách nikdo neuměl a tak, domnívaje se, že jméno Metoděj pochází z latinského metus, znamenajícího strach, všude překládali toto jméno jako Strachota. Ale říkali mu i jménem druhého patrona, Crha. Vavřík byl nejmladším dítětem, a tak dědu Strachoně nezažil vůbec a jeho otec odešel na věčnost, když mu bylo pouhých osm měsíců. Maminka už se znovu neprovdala a když se Vávra oženil, odešla s ním do Komína. Udělala dobře. Vávra byl veselý, optimistický, rád tančil a zpíval svým příjemným hlasem. Svou ženu, přes její občasný sklon ho komandovat, hluboce miloval, rodina pro něj byla na prvním místě a v domku panovala, přes Juliin subjektivní pocit, láska a pohoda.

Nejzákladnější vlastností našeho světa je polarita. Každá věc a každý děj mají dva póly, kladný a záporný. Dobro a zlo na protilehlých koncích, jako na houpačce. Houpačce tak dlouhé, že zřídka vidíme oba konce zároveň. „U nás slunce na hlad nesvítí,“ říkali praotcové, dobře si vědomi toho, že sucho sice úrodě nesvědčí, ale že je to, jinak pro

život nezbytná, voda, co přináší smrt. Znali „prameny hladu“ ve svém okolí. Prameny objevující se jen v nadměrně deštivých letech. „Oči Matky země“, které vidí blížící se utrpení lidu a zaplavují se soucitnými slzami. Celých sedm let od úmrtí Juliány bylo nadměrně vlhkých, ale až v roce sedmnáctistém sedmdesátém tyto oči plakaly opravdu bez přestání.

Už jaro sedmdesátého roku nezačalo dobře. Na svátek svatého Josefa, z dopuštění Božího, napadlo půl metru sněhu, který i v nižších polohách vydržel až do čtvrtého dubna. Pak se oteplilo, ale tání sněhu doprovázel celý duben déšť zvětšující nevyhnutelné záplavy. Ozimé obilí vůbec nevzešlo a setí jařin se opozdilo do svatého Jiří. Extrémní vlhko vystrídala sedm týdnů trvající sucha. Na polích se neurodilo téměř nic, brzy se spotřebovaly i zásoby určené k podzimnímu setí a ceny všech druhů obilí a chleba vyletěly do výšin. Sedláci nemohli platit čeládce, řemeslníkům ani nádeníkům. Hrobníkovi, bez přívýdělků na selském, zbylo jen pár krejcarů za každý vykopaný hrob, za úklid svatostánku a za zvonění, neboť liturgické práce spojené se mší konal bystrcký kostelník. Staré zásoby potravin rychle mizely. Hlad se surově vlamoval do chalupy. Potomek Strachotův měl strach. Nebál se jít v noci na krchov, ač nikdo z vesničanů nepochyboval, že mrtví o půlnoci vstávají z hrobů a při mši sloužené naposledy zvěčnělým farářem v chrámu Páně usedají na místech, kde sedávali zaživa. Mnozí vesničané je viděli, jak potom na hrobech provádějí své reje, nakukují přes bránu a zeď, předěly mezi světem živých a neživých tak mocné, že přes ně nemohou ven. V jednu hodinu pak uléhají zpět do hrobů. Jen ten naposledy pochovaný drží stále noční stráž při bráně, dokud ho nenahradí další nebožtík. Hrobník se nebál smrtáků, ale hlad ho děsil. Báł se o rodinu. O syna Prokopa přišel už před léty a teď prosil Boha, aby zachoval zbývající děti a milovanou ženu Marínu. Louka unikne kose, je-li spasena (dobytkem), ale člověka před tou s kosou nikdo nespasí.

Po deštivém srpnu a září se na mokřích a zbahněných polích nemohlo orat, a tudíž ani zasít, i když říjen byl vlídný. Okny dokořán se celý říjen pokoušeli z hrobařova domku dostat uhnížděné vlhko a všudypřítomný pach plísně a hniloby. V břichách jim kručelo, ale užívali si, že neprší. Již dlouho jim, kvůli mrakům, nebylo dáno sledovat úplněk, jako mohli tohoto večera. Vzhlíželi k němu s nadějí. Vtom

vlétl rychlým, přímočarým, byť trochu trhavým letem do světlice lišaj smrtihlav a usedl na kříž do svatého kouta, lebka na jeho zádech jasně osvětlena plamenem louče. V přítomných by se krve nedořezal.

Začátkem listopadu začaly opět deště, jejichž kapky bubnovaly na jeho konci na rakev Vávrovy drahé ženy. Nebylo ani na chleba, tak byl pohřeb prostý. Ale dramatický. Dlouhodobě hladová a nyní i noční strážní u zesnulé nevyspalá žena pastýřova byla tak zesláblá, že měla patrně halucinace, a ráno se sousedkám dušovala, že těsně před rozedněním mrtvá otevřela zarudlé oči a sípavým hlasem ji žádala, aby si hned sbalila věci a doprovodila ji na cestě do záhrobí, a když zděšená plačka s jekotem, klopýtajíc a padajíc vyrazila temnou nocí domů, letěla za ní bílá postava nebožky přes celou ves. Tím to ale nekončilo. Při loučení v hrobníkově síni Frantík odmítal maminku opustit a od rakve ho museli odvést násilím. Tříletá Kačenka stála jako opařená a nechápala, co se děje. Vávra byl zdrcen. Kovář, který jej nahradil ve věži, rozezněl špatný zvon a nekonečným deštěm promáčení nosiči uklouzli s rakví na rozbahněné cestě až do rozvodněného potoka.

Celý prosinec neustaly deště, neustal hlad a jím vyvolané nemoci a utrpení. A tak přesně měsíc po pohřbu panímámy Rampulové nesla kmotra Kristenová v náručí hrubě opracovanou rakvičku s čtyřměsíčním hrobařovým synem, oděným ve křtící košilce. Šla sama jen s nejbližší rodinou, jak bylo zvykem. Nad dětmi obec netruchlila. Pláč vyhánil dítě z ráje a děti se i bez modlení stávaly hned andělíčky. Farář přijel jen vykropit hrob a hrobař předal zemi své další dítě. Malého Vavřinečka, který umíral o Vánocích v bolestech, horečkou rozpálený jako kdysi jeho patron svatý Vavřinec pečený na roštu.

Nástup nového roku, jedenasedmdesátého, provázelo na zimu nezvykle teplé počasí. O masopustním čase, jindy bujarém období mezi dvěma dlouhými půsty – předvánočním a předvelikonočním, se konala vždy většina svateb, tak i Vávra Rampula, se třemi malými dětmi, smutek nesmutek, nemohl dlouho váhat. Pár týdnů před svou ženou pochoval Tomáše Janíčka, který zanechal ještě jedno žijící, hladem vyhublé dítě, a tak svatba hrobařova s vdovou Janíčkovou byla nabíledni. Pan farář jim navždy ruce spojil, ale svatební tabule byla pustinou, holou plání, hrubě tkaným výsměchem.

Teplo bylo nejenom týden po jejich svatbě, kdy komínští tradičně zakončili masopust pohřbíváním basy, jediným pohřbíváním bez

hrobníka a bez žalu, ale i o smrtné neděli v půli března, kdy komínské dívky vyrobily slaměnou figurínu Morany, zde zvané Mařena, připevnily ji na tyč a ozdobily náhrdelníkem z prázdných hlemýždích ulit, vyfouklých vajec a trubiček nastříhané slámy, tedy obilí bez klasů co symbolů smrti. Zpívající Smrtonošce posměšné písně, prošly celou vsí, dole za mlýnem ji zapálily a hořící hodily do řeky Švarcavy, po níž s ní ze vsi odplula zima a smrt. Teď už mohlo přijít jaro a s ním nový život. A letos především kýžená nová úroda, která ukončí jejich strádání. Ale měly být falešnými proroky.

Pár dní po smrtné neděli udeřily silné mrazy a napadl loket sněhu, který ležel osmnáct dní. Ptáci a zvěř hynuli, ozimé obilí zcela vymrzlo, jařiny nebylo možno zasít. V dubnu se trochu oteplilo, ale chladno a deštivo bylo až do prvního máje. Teprve potom těch pár sedláků, kterým zbylo loňské zrno k zasetí, rychle selo. Někteří nakoupili setbu na trhu za pětinasobné ceny oproti předloňským. Ti nejvíce zaplakali. Druhého června navečer začaly pět týdnů trvající přívalové deště. Co bylo zaseto, odnesla voda, nebo zcela zatopené hnilo. Zkázou doznala i sena, a tak nebude píce pro dobytek.

V půli června doputovala provazy deště do Komína konskripční komise, složená z krajských úředníků a vojenských důstojníků, provádějící soupis lidu, tažného dobytka a domů pro potřeby armády. Měla si všímat také životních poměrů, působících na tělesnou zdatnost potenciálních branců, kteří měli od nyní nahradit dříve drábem chytané rekruty. Komisaři postupovali po řadě dům od domu, v každém zkontrolovali seznamy poskytnuté vrchností, domu přiřadili konskripční číslo a to napsali na dřevěnou tabulku či přímo na omítku. Tato čísla domů bylo nyní přikázáno uvádět v matrikách a pozemkových knihách. Zároveň bylo obyvatelům nařízeno, že zde zapsaná příjmi už nesmějí měnit a stávají se tedy po otci děděným příjmením. Svá první příjmení tehdy dostali i mnozí bezzemci a čeled. Pokud se někdo snažil vyhnout tomuto sčítání, mohl být potrestán až dvěma roky prací na pevnostních stavbách.

Komisaři počali číslovat prvním domem směrem od Brna a postupovali statek od statku po východní straně dlouhé ulice od řeky vzhůru až na její konec rozšířený do malé trojúhelníkové návsi s kostelem sv. Vavřince, založeným královnou Eliškou Rejčkou a obklopeným hřbitovem. Odsud pokračovali vzhůru severním cípem

návsi, kudy na ni přitékal potůček a vstupovala cesta z polí. Kolem té na obecním pozemku před lety vystavěli komínští sedláci pro své potomky několik prostých domků. Těch nejstarších bylo šest. Každý z nich měl za příbytkem ovocný sad a všechny, kromě toho hrobníkova, měly ještě na svahu Nad Hlubočkem za Mniší horou vinice. Později postavené chaloupky už byly zcela bez pozemků. Po očíslování domků se komisaři vrátili na návés a pokračovali po její západní straně zpět dolů k Švarcavě. Návštěva pánů úředníků a důstojníků v prostých chaloupkách i bohatých statcích byla pro jejich obyvatele velkou událostí.

V neděli jedenáctého srpna se jako každý rok slavily na počest patrona zdejšího kostela svatého Vavřince v obci hody. Jindy jásavá cesta z nedělní mše k svátečnímu obědu o mnoha chodech byla letos zcela bezbarvá. Tváře hladových vesničanů byly zšedlé podvýživou, jindy bujaře jiskrné oči chasy a stárků zcela bez jasu. Nebe bylo šedé a návés stydlivě skryta za závojem mírného deště, který dávno vylouhoval ze světa všechny barvy. Hluboké brázdy od loukotí v rozbahněné návsi byly šedé, ubité rostliny, stromy a plaňky předzahrádek byly šedé, blátem zastříkané fasády a hnijící došky střech byly šedé, masa kostela i můstky a zčerené vody potoka byly šedé. Lišily se jen mírně odstínem. Večerní tancovačka v Továrkově hospodě V Brance, chátrající u hlavní cesty k hradu Veverí, byla jen zoufalým pokusem zapomenout. Prázdné žaludky podrážděné lacinou pálenkou odevzdaly své šťávy, tanečníci se po dvou kolech unavili, smích jevil se nuceným a snad i nepatřičným.

Deštivý ráz počasí pomínul až v posledním srpnovém týdnu. Pokud loni bylo obilí drahé, letos nebylo vůbec. Lidé jedli lebedu, kopřivy, trávu, mech, kůru, kořínky, slupky ze žaludů. Chléb se pekl z mlynářského prachu, pilin, otrub, žaludů a strouhaného zelí. Většina lidí se neštítala jíst psy, kočky či uhynulý dobytek a drůbež. Kdo měl, přilepšil si krmnou řepou, v pár statcích už pěstovali i brambory, určené jako zimní krmení pro dobytek. Kdo měl záboj, tuhý odpad z lisování oleje v předchozích letech, měl vyhráno. V Humpolci prý tehdy kdosi prodal svoji chalupu za hrnec kaše a jednu míru pšenice. Nevýživná strava oslabilo imunitu, šířil se tyfus a černé neštovice.

Potomek Strachotův už se strachoval bez ustání. Už věřil každému špatnému znamení. O hrobovém tichu zimních večerů zoufale

naslouchal zlověstnému tukaní červotoče, pravidelné komunikaci mezi samečkem a samičkou, kterému lid říkal umrlčí hodiny. Nebyl ušetřen ani zahlédnutí padající hvězdy, která také věštila smrt. Rodina odevzdaně trávila všechn volný čas v modlitbách. Bože chraň. Bože chraň!

Na Moravě nebyly deště, neúroda a epidemie tak mocné jako v Čechách, ale i tak se počet funusů na komínském hřbitově od podzimu jednadsmesátého roku do příštího jara ztrojnásobil. Mrtví měli být pochováni, kde se živí nejvíce scházeli, tedy u chrámu Páně. Už po staletí tak bylo komínské svaté pole zcela zaplněno travou zarostlými a drny obloženými hroby bez náhrobků či křížů. Jen uprostřed krchova stál velký kříž s vyobrazením Spasitele. Od hřbitovní brány k portálu kostelnímu vedla úzká cesta. Kolem této cesty, kolem kříže a nejbliže chrámu byli pochováni nejváženější sousedé. Hroby byly těsně namačkané na sebe, nepravidelně, bez cestiček mezi nimi. To umožnilo, že na ploše asi 260 čtverečních metrů bylo sedmdesát rovů, pod kterými bylo neustále ve třech vrstvách pohřbeno dvě stě deset sousedů z Komína, Jundorfu a Žabovřesek, zemřelých za posledních šest až sedm let. Hrobník měl jednoduchý plánec hřbitova s roky posledního uložení, protože aby mohl na hřbitov uložit nově zemřelého, musel vždy otevřít jeden z nejstarších hrobů, lebky a kosti ze všech tří vrstev vyjmout, očistit je a několik týdnů vystavit slunci, než je uložil do kamenného osária vestavěného kdysi dávno do hřbitovní zdi. Pokud se stalo, že ještě nebyly měkké tkáně exhumovaného těla zcela rozložené, zasypal ostatky ukládané do kostnice silnou vrstvou vápna. Do otevřeného hrobu pak mohl uložit tři nově zesnulé farníky. Vávra miloval rád a brzy po převzetí hrobnického úřadu na hromadu naházené lebky, hnáty, žebra a klouby svorně zde ležících husitů, lutrianů i katolíků úhledně přeskládal. To lepším prouděním vzduchu také snížilo šíření hniloby a plísně. Až do tohoto roku to stačilo, ale velký nárůst na milost boží vzatých farníků si vyžádal předčasné exhumace. Kostnice páchla tlejícími těly. Hrobař kopal hlouběji. Vápno docházelo.

Vávra měl sice mnohem víc práce, ale pozůstali neměli na zaplacení. Nemohli dát nic, co by vyrvalo hrobníkovu rodinu hrobníkovi z lopaty. Pátého února, přesně rok po jejich svatbě, usnula věčným spánkem Barbora, druhá Vávrova žena, a i jeho sedmiletá dcera Maruška už měla

před sebou jenom pár měsíců života. Spolu s nimi podlehla hladomoru více než desetina obyvatel zemí Koruny české a až požehnaná žeň roku 1772 toto strašlivé neštěstí ukončila.

A končí se i vyprávění o muži, který pohřbil dvě manželky, o muži, který pohřbil půl Komína, o muži, který pohřbil své naděje, o muži, jehož naděje uletěly Komínem. Ale počkejte, tak to není! Ještě přijde čas a Vávra se ožení potřetí. Ještě přijde čas a v zemi zavládne hojnost. Lidé se poučí, začnou odvodňovat, set ozimý ječmen a brambory, které způsobí, že se podobný hladomor již nikdy nebude opakovat. Časy, kdy se říkalo „kaše matka naše“, nahradí zcela nová doba, kdy budou „zemáky a zelí, živobyті celý“. Naděje neuleť komínem. Naděje je pralátkou lidské přirozenosti. Naděje je pud sebezáchovy. Naděje neumírá poslední, naděje je nesmrtelná.

BŘEZEN

1786

Túúú, túúú, zní zdálky půlnoční troubení volského rohu jeníkovského ponocného. V jedné minutě končí zároveň úterý, únor a masopust. V prostorné seknici kalhovského rychtáře Matěje Nováka by místní chasa, která již většinou odložila slaměné sukně, povříslové kazajky, obrácené kožichy, kozí rohy, vlasy a vousy z koudele i židův vycpaný hrb ostatkové obchůzky, ráda pila a tančila dál, ale rychtář musí být neúprosný. Vzal laufrův bič a hlasitě několikrát zapráskal. Alou domů, nebo vás vezme ďábel do kola! Voračková tancovačka končí a s ní celé období hojného jídla, pití a bujaré zábavy. Začíná čtyřicetidenní předvelikonoční půst.

Řvoucí postavy s pysky mastnými od koblih se vratkým krokem neochotně rozcházejí a po chvíli je ticho. Náves obkroužená selskými grunty zvolna usíná pod vysoko nastlanou sněhovou peřinou spojenou s baldachýnem hvězdné oblohy vertikálou rampouchů. Zima nedělá rozdílů. Stejně dlouhé střechyly visí z došků rychtářova statku číslo šest, jako z drobné chalupy číslo tři jiných Nováků. A právě do ní se z rychty kolem mohutného dřevěného kříže vévodícího návsi vrací Václav s manželkou. Vstoupili do uzounké síně zakončené černou kuchyní. Ze síně nahlédli levými dvířky do malého chléva, jestli je jejich jediná kráva v pořádku, zavěsili na hák kožichy a pak pravými dveřmi vešli do světnice. Byla to jediná obytná místnost třígenerační rodiny a zároveň tkalcovská dílna, tak v ní nebylo k hnutí. (Vždyť „kalce“ ani do pekla nevezmou, že by se tam se svým „nádobím“ nevešel.) V koutě vlevo od

dveří byla zděná chlebová pec s kachlovými kamny, dokola vroubená dřevěnými lavicemi. Křížem přes seknici od pece byl svatý kout. V něm pod koutní skříňkou a křížem z třešňového dřeva byla rohová lavice a před ní stůl s trnoži. V každém z dalších dvou koutů světnice stála postel. Prostor mezi stolem a oběma lůžky vyplňovaly tkalcovské stavy. Při delší stěně místnosti stály dva vedle sebe, při kratší stěně jeden. Při nich malované truhly. Na jednu z nich před chvílí ulehnul najatý tkalcovský tovaryš. Střed místnosti zabíraly špulír a viják na soukání příze na cívky a cívečnice se snovadlem na vytváření lněné osnovy. Vašek s Rozinou zamířili do kouta hned u dveří a za pár minut chrápali, jako když trhá kanafas.

To v posteli křížem přes světnici spala jenom Vaškova matka Kateřina. Jeho otec Martin se vedle ní převracel ze strany na stranu a dřímota se mu spíše vzdalovala, než přibližovala. Včera ho začal bolet zub. Už ať je ráno a může se rozptýlit prací. U svého verštatů. Dříve se na třech stavech střídal se třemi syny, ale co si Matěj zařídil vlastní živnost v Jeníkově a Martin mladší v Ústí, zbyl v chalupě jen jeho nejmladší syn Vašek a na třetí stav najali cizího tovaryše. Před pěti roky otec prodal Vaškovi chalupu, aby se mohl stát mistrem a převzít po něm živnost. Už bylo na čase. Bylo mu tehdy už přes třicet a starému táhlo na čtyřiasedmdesát. Z výměnku určeného kupní smlouvou mohl v klidu dožít, ale bez práce by nevydržel. Tak snove a tká, dokud mu celoživotním koukáním na nitě zničený zrak a z věčného naklání, šlapání a přehazování bolavá záda a šlachy na nohách dovolí. A Bůh ví, že bude pracovat, dokud jeho plíce, plné prachu z o sebe se třících nití, nevydechnou naposledy. Jen chvíli si dopřával oddychu, aby pomaličku zaučoval v řemesle svého osmiletého vnuka Venouška.

Ten v tkalcovské dílně žil, tak měl od nejtělejšího dětství teoreticky nastudováno, jak se na motovidle od přadlen naměřené nitě namotají na rámy vijáku a otáčením kliky špulíře soukají na cívku. Jak se z mnoha takto získaných cívek navléknutých na prutech štíhlé cívečnice najednou pramen nití vede otvory snovací desky a křížem natáčí na snovadlo. Jak se ze snovadla sejmuté vejčité klubko osnovy navíjí přes rozváděcí hřeben na horní válec tkalcovského stavu a naváže na konec předchozí osnovy, s kterou pak při tkaní prochází každá z nití svým očkem brda a mezerou paprsku ke vznikajícímu plátnu před tkalcem.

A kde mohl, už pomáhal. Zatímco dlouhá osnovní nit navíjená na velké dřevěné cívky musela být hodně utahovaná někým dospělým, aby se nesesmekla, navíjení útkové příze na malé rákosové cívky, které se vkládaly do dřevěného člunku, zvládal Venoušek už sám. To bylo snadné, ale zdoluhavé. A tak chlapec někdy i ve snu snuje. Když otec s dědečkem rozváděli přízi z cívek do nitového pramene, otáčel snovadlo a měl za úkol rychle volat, kdyby se nit přetrhla, aby ji mohli navázat plochým tkalcovským uzlem. Stejně tak otáčel válcem při tahání osnovy na stav.

Malinký stávek na tkaní tkalounů, jako cvičné zařízení, už také obsluhoval sám. Ale na velkém stavu nedosáhne nohama na podnožky, kterými se střídavě nadzvedávají sudé a liché podélné nitě osnovní, aby se mezi ně vkládala příčná nit útková. Rukama zase nedosáhne ke stranám osnovy, aby sešlápnutím vytvořenou mezerou mezi sudými a lichými nitěmi prohodil dřevěný člunek s útkem, ani na ozubené kolo, jímž se navíjí utkaný kus látky na zbožový válec. Tak zatím dědeček šlape a Venoušek radostně obíhá stav zleva doprava a zpět a cvičně prohazuje vytvořeným prošlupem zatím prázdný člunek bez vložené cívky.

Děda je pyšný, jak to klukovi jde. Kéž by se dožil toho, až Venoušek zasedne za třetí stav místo současného tovaryše. Ten hošík je už jeho jediná radost. Žena, dobrá duše, poslední měsíce hodně postonává a je stále bolestí nevrlá. Na žádnou práci už nestačí a snacha jí dává najevo, že je zbytečná. Hořkost, smutek a bolest je vše, co jí zbylo. A každodenní modlitba za šťastnou hodinku smrti. Chuděra malá.

I s Martinem snacha zachází bídně, i když ještě zastane dost práce. Vždycky byl šikovný a na stavu kouzлил nádherné vzory (žádná jednoduchá práce na jedno brdo) a za prodané plátno vydělal dost na živobytí a dobré sňatky všech svých dětí. Jeho syn začal kromě lněných nití od přadlen nakupovat i červené a modré bavlněné příze a tkát kanafas, za který nyní díky přes dvacet let trvajícím míru pomalu bohatnoucí vesničané rádi připlatí. Tak snad rodinná tradice vydrží. Jen kdyby dokázal usnout.

Dlouhá noc skončila. Byla popeleční středa a Novákovi vyrazili do Branišova na ranní mši. Hlavy rodiny, tkalcovští mistři, jdou v čele,

ale je to tristní pohled. Kvůli zubu nevyspalý Martin se sotva plouží, Václav je po muzice jako kdyby potkal bludičky, žaludek na vlnách, zrak kalný. Jeho žena se kaboní jako vždy, děti pobíhají kolem babičky Kačenky, která má nohy jako džbány a sotva se o holi plouží.

Ostatně ani jejich sousedé nevyhlížejí dobře. Masopust je unavil, zima strávená za zatlučenými okny v šest měsíců nevětrané, zakouřené místnosti zanechala v očích boláky a vlčí mhu, v žaludku kámen. Oči rudé od kouře a nosy od rýmy vystupují z bledých a vyzáblých tváří. Celou zimu neprané oblečení hořce páchne. Ale jim taková daň za otupení ostří chladu a nicoty tmy nepřipadá tak velká.

Mátožnost a unavená odevzdanost obou tkalců jako by byla tkaná na míru situaci. Když jim pan farář Pelikán briskně maloval palcem namočeným do popela ze spálených, loni posvěcených „kočiček“ na čela křížek, nemohlo být nic patřičnějšího. Popelec, jako znamení kajcnosti, bude, dokud jim z kůže neopadá, přiznávat jejich hříšnost a vyjadřovat jejich vůli se z ní duchovně očistit a připravit se tak na Velikonoce.

Po obědě si Václav složil na lavici u kamen pod hlavu kožich a klimbá. K limbu však nedostoupí. Choť ho nenechá. Hroty její nespokojenosti píchají kolem sebe. Martin špitnul něco, jako že Vašek celý rok dře, tak si trochu zábavy na ostatky zaslouží, ale Róza to pochopitelně viděla jinak a spustila bandurskou. Stařec se zamyslel, zda chce mít pravdu, nebo klid, rozhodl se souhlasit s nesouhlasem, zvolna opustil světnici a vydal se do kovárny za dcerou Ančkou.

Ještě cestou se jeho myšlenky zaobírají snachou. Nečeká od ní nic plechýho a její svárliвість je mu protivná jako nosu křen, ale kdo je, aby ji soudil? Však za to nemůže. Nedostala od Boha dar lásky. Jistě děvče dělá to nejlepší, co dokáže a Martin už dávno našel pokoru nechat ležet, co mu leželo v žaludku. Jednou sice dal v šenku k dobrému, že by měl z chalupy sundat symbol poctivého cechu tkalcovského a vyvěsit štít tajného cechu čarodějnického, ale to byla výjimka. Co dělat? Proti hromování žen hromnička nepomůže a sušený hartusil ani láteřník v širém světě nekoupíš.

Hledal-li vlídnost, měl želičko v ohni u kováře. Ančka, ač sama osudem stížená, ho viděla vždycky ráda. Před šestnácti lety se přivdala na kovárnu, ale láskyplné vztahy s rodiči tím nepřerušila. Bývalo tam vždy veselo a útulně. Leč loni v létě její čtyřicetiletý muž Martin

Procházka zemřel, nedočkav se, chudák, toho, jak o dva měsíce později porodila Ančka do chalupy plné dcer zdravého syna, po kterém tolik toužil.

Ale nejprve se jako paní mistrová musela postarat o živnost. Ke staříčkému tovaryši, který jejímu choti při výhni pomáhal, rychle sehnala mladou sílu. Matěje Fejta ze statku číslo dvacet dva v Lípě. Jeho otec patřil mezi ty šťastnější, neboť si Pán Bůh z mnoha dětí, které mu nadělil, povolal k sobě jenom tři. Bude sice těžké hodně přeživších dětí zaopatřit, ale děti jsou dar. Znal poptávku po černém řemesle, a tak dal dva nejstarší syny, pořízky Jendu a Matěje, vyučit kovářem, Kubu odvedli císařští na doživotní službu v armádě, Jozífek zůstal doma jako pomocná síla v hospodářství a nejmladší Venda, aby otec mohl sám hospodařit co nejdéle, zdědil grunt. A muselo zbýt i na podíly a výbavu pro dvě dcery. Když v devadesátém roce předal otec grunt Vendovi, postavil Jendovi na návsi v Lípě, pod lípou u rybníka, novou kovárnu, která dostala domovní číslo 38. K ní převedl od Vendovi svěřené usedlosti č. 22 i část polí. Ale tou dobou se už jeho druhorozený, Matěj, dávno oháněl kladivem v Kalhově.

Tak nepředbíhejme a vraťme se k popeleční středě sedmnáctistého osmdesátého šestého roku, kdy kráčí staříčkový pláteník Novák za svojí dcerou, která jako vdova po bývalém kovářském mistrovi Matěje zaměstnává. Tkadlec zamířil do světnice, kde jeho nešťastnou Ančku s čtyřměsíčním pohrobkem obklopují její dcery. Nejstarší, patnáctiletá Majdalenka chodí od tatínkovy smrti jako tělo bez duše. Bůh ji ukrutně zradil, že si ho povolal. Zlost vůči Hospodinovi si však nedovolí a projevuje ji vůči všemu okolo. Prázdné místo v jejím srdci i v chalupě se nikdy nezacelí. A ten sedmadvacetiletý přivandrovalec odněkud z Lípy má být v kovárně za tatínka náhradou? Nikdy! A jak je nafoukaný. Hned by zaváděl novoty. Co si myslí? (Majdalenka netuší, že je Matěj v novém prostředí nejistý a tu nejistotu zakrývá odstupem.) Nemůže ho ani vystát! A trochu z něj má strach, i když neví proč. Její pohled je ledový, jako vítr ženoucí sních po okolních kopcích, jako nohy dědečkovy, které míří rovnou ke kovářčině peci. Tady pookřeje.

Na svatého Řehoře čáp letí přes moře, žába hubu otevře, šelma sedlák, který neoře. Pravda, dole v kraji, kde už konec února unoří

část sněhu do země, bývá dvanáctý březen k započetí polních prací často příhodný, ale tady na horách, kolem Kalhova, ještě velkou část rolí pokrývá sníh. Ale i místní rolníky už pálí paty, svá políčka v měkkém sněhu obcházejí, náradí a osivo chystají, plány sprádkají. Letos navíc vyšla přesně na svátek svatého Řehoře druhá postní neděle, zvaná pražná, kdy se tradičně sousedé scházejí nad kaší a polévkou z opražených naklíčených obilných zrn a s rozzářenýma očima o orbě a setí rokují.

Staroušek Nováků si ale letos na ječném pražmu nepochutnal. Zub ho stále bolí, otok narůstá. Nepomohlo potírání dásní česnekem a cibulí, ani nátěstek se solí vložený do díry v zubu. Tak hned v pondělí po pražné neděli vyrazil na radu za dcerou, která se kdysi od své tchyně, staré Procházkové, dej jí pámbů lehké odpočinutí, naučila mnoho léčitelských kejklí. Ančka nezklamala. Dala mu prášek ze sušených růží a ježčích kůží a kázala mu hned, jak od příští neděle začne měsíc ubývat, dát směs na žhavé uhlí, hlavu tím nakuřovat a červíka zub vrtajícího zařikávat slovy: „Měsíček schází, od nás odchází, červíčku, jdi pryč a neškod' mně víc.“ Pak ho poslala do kovárny za Matějem nabrat trochu mrtvé vody, v které kovář kalil železo, čímž získávala kouzelné účinky.

Věděli, že pracuje. Pod údery jeho kladiva se otrásalo nádobí v misníku a ze stropu světnice se s každým úderem pomalu k zemi snášel poprašek usušené mazanice. Tak Majdalenka nemohla zapomenout. „Kdyby ten netvor aspoň chvíli přestal,“ četl dědeček v očích své vnučky. Ale netvor nemohl přestat, ani kdyby chtěl, protože včerejší těšení a plánování dnes přivádí nedočkavé sedláky ke kováři. Opravit oradla, okovat voly. A on ani nechtěl. U Procházků se cítil cizí a práce rozptylovala. Když cítil hoře, koval. Zřídka hořekoval. Navíc si poctivou prací získával mezi kalhovskými pantáty nové přátele.

Martin vyšel ze světnice a přes síň vstoupil do kovářské dílny, z kamene sklenuté. Čpěla kouřem a sírou. U pravé stěny zívala pod širokým dýmníkem výheň, do níž ze strany vdechoval vzduch dřevo-kožený měch. Před ní stál, do hliněné podlahy zapuštěný, dubový špalek stažený obručemi. V něm byla zaražená kovadlina s kuželovým nosem a otvorem pro vkládání vlčka, utínky či babky. Napravo od něj kamenné korýtko s vodou ke kalení. Na stěnách kolem ohniště visely různé kleště, hřebovnice, kladiva, sekáče, průbojníky a jiné náradí, které

tkadlec ani neznal. Na zemi v koutě leželo staré železo. Za ním nádoba s dřevěným uhlím nakoupeným od uhlířů a pár nových železných prutů a plochých šínů z hamru. V dřevěném uhlí, jen ostřím vnořená, chladla nově vykovaná sekyra, aby její ostří z uhlí přejalo uhlík a ještě více ztvrdlo.

Pláteník prošel dílnou k otevřeným protějším dveřím, za nimiž pod prodlouženou střechou chalupy podpíranou dvěma sloupy kováři obouvali vola. Hovězí dobytek na třech nohách nepostojí, tak ho chlapi museli zavést do trámové kostry, hlavu mu ukotvit mezi dvě vyříznuté desky, pod břicho podvléknout široké popruhy a navíjením jejich konců na válec tura na řemenech mírně nadzvednout. Starý tovaryš, z celoživotní kovařiny dočista hluchý, ho neslyšel přijít, ale Matěj ho přátelsky pozdravil. Právě přitloukal podkováky do hranatých dírek v drážce nové podkůvky, položené na rašplí zarovnaný pravý pazneht uvázané pravé přední nohy dobytčete. Špičky hřebíků vystupující z boku paznehtu ohnul do protisměru, odštípl, zabrousil a rohovinu naolejoval. Volci se kovají vždy na jaře, před sezónou, aby se jim při tahání vozů na kamenných cestách paznehty příliš neobrousily a netřepily, takže boj s upoutáním zvířat byl teď na násvi častým obecním divadlem. (Ve srovnání s koňmi se volci tolik nepropadají do mokré a měkké půdy, náklady na jejich ustájení, krmivo a postroje jsou výrazně nižší a jejich maso je žádané, tak jsou v téměř každém statku.)

Kovář osvobodil hovádko, otřel si pot a vrátil se do dílny. „To vy se, strejčku, nezapotíte, což?“ A zanotoval: „Žádnému tak není, jako tomu tkalci, člunek sám se votočí, cívku bere k tanci.“ Nabral do džbánu půjčeného od Ančky trochu kovářské vody a tkalce obešla nevolnost. Kováři opravdu kalili v kalu, vodě kalné jako bažina, jako mysl Majdalenčina. Nikdy ji nevylévali, jen občas trochu doplnili, protože opakovaným užíváním se z vody odstraňují plyny, kalení je tak mírnější a zchlazené železo není tak křehké. Tenhle pestrobarevný močál má dát do úst? Pfuj! Kovář neviděl starcův škleb, neb se hned pustil do práce na opravě radlice pluhu, přerušené podkováním bulíka.

Už před přivedením tura naprasklý a opotřebovaný konec radlice, zahřátím ve výhni změkčený, odsekl. Znovu zahřál a údery z boku na odseknutý konec napěchoval materiál více do sebe a po dalším zahřátí odstředivými údery znovu vytáhnul do ostré hrany. Pak vzal

kousek železného odpadu, zahřál ho, položil na břit do kovadliny vsazené utínky a několika údery kladiva odsekl potřebnou velikost. Tu po nahřátí mocnými ranami rozkoval na plátek, jehož konec také pěchoval a pak zaostřil.

Teď Matěj zkrácenou radlici i vyrobený plátek, který má nahradit useknutou část, očistil a kleštěmi vložil do dřevěného uhlí výhně, do které pomocník usilovně dmýchal vzduch, aby dosáhl co nejvyšší možné teploty plamene. Za průběžného otáčení rozpálil oba díly do běla a údery o kovadlinu je zbavil roztavených okují, které srší jako létavice do všech stran. A už střídavými, přesnými, rychlými a silnými údery dvou kladiv kováři spojují hmotu obou dílů v jednotlý celek. Černé tváře Héfaistů v ošoupaných kožených zástěrách se lesknou potem, ruce se míhají, kladiva sviští, železo svítí, jiskry létají a kovadlina zvoní do syčení ohně.

Martin nemohl od toho koncertu pro čtyři ruce a roj povětroňů odvrátit oči. Nikam nespěchal a v dílně bylo příjemné teplo. Leč z řízné kanonády kladiv ho po chvíli rozbolela hlava a zub škubal víc a víc. Tak s hlasitým „Zůstávejte tu s Pánem Bohem“ vyrazil k domovu. Těsně předtím, než kováři přestali bušit a do prokovaného spoje opravené radlice tiše vtírali hadříkem lněný olej.

Po svatém Řehoři se zase ochladilo a až svatý Josef svým teplým dechem obnažil hřbety mezí z bílého rubáše a rozběhnuté stružky hledaly pod těžkým sněhem nejbližší potok. Sluncem ztenčený příkrov na hraně lesa prorážely hlavičky sněženek, u potoka neslyšně cinkaly zvonečky bledulí a skřivan si mohl hrdlo vyzpívat.

Sít se mělo co nejdříve. „Na podzim v košili, z jara v kožichu“, takže na níže položených místech jeníkovského panství už zahájili orbu, ale v Kalhově byla na Josefa stále pole bílá a riziko, že by zaseté obilí pomrzlo, tíživé. Tak museli nedočkaví rolníci dočkat. Ale jen chvíli. Rozbředlý sníh se odevdaně propadal do země a ta svižně vysychala. Však víme: „Na podzim ze lžice vody putna bláta, z jara z putny vody lžice bláta“.

Kýchavná neděle prošla ještě obcí ve vysokých botách, ale v týdně po ní, na svátek Zvěstování Panny Marie, dvacátého pátého března, kdy příchod jara definitivně stvrzují svým příletem vlaštovky, konečně mohli Kalhovští s pluhu do polí. Děje se tu tak často, že přesně ve chvíli,

kdy vlaštovky počnou z hlíny slepovat misky svých hnízd ve stájích, stodolách a průjezdech hospodářů, tito začnou rozlepovat hlínu svých parcel krojidly pluhů. Přesně devět měsíců před Vánoce tak obtěžká nejenom Panna Marie, ale i po dvaceti měsících odpočinku zase panenská půda gruntovníků, jejich největší bohatství.

Tak se i místní osedlí dočkali toho nejdůležitějšího svátku jara, kdy s jiskřícíma očima a rozvernou melodií na rtech jařmí pár strakatých volků do společného dřevěného jha. Kdy je zapráhnou do vozu vezoucího pluh na vzdálenější pozemky, nebo přímo do pluhu na úzkých pásech políček začínajících hned za humny statků a jako paprsky se táhnoucích k lesu. Selský synek oběma rukama pevně sevře kleče, přislápne plaz pluhu, pohůnek pobídne voly a pluh se s obrovskou chutí zahryzne do tvrdé prsti rok a půl odpočatého úhoru. Nejprve ji jeho svislé, velkému noži podobné, krojidlo rozkrojí a za ním vodorovná radlice podřízne, trochu nadzvedne a dřevěná odhrnovačka překlopí stranou v brázdou. Její přímost udržuje synek zvýšeným tlakem tu na levou, tu na pravou kleč pluhu. Občas se ozve „hůj“ a do řinčení řetězů na šjíích skotu tence zazvoní otka, jak jí statkář seškrabuje nalepenou zeminu ze zastavené radlice. Pak zasviští bič pohůnkův, „vje“ a dál sedláček jítí po otcích děděná jitra plužiny a chladným jitem stoupá vzhůru svahem. Před koncem pole zvedne pluh, položí jej na bok, otočí voly, čímž vznikne nezoraný okraj role zvaný úvrať a rozrývá sousední brázdou svahem dolů. Sprážení bulíci vypadají, jako by oba prostrčili hlavy otvory jednoho žebříku. Od loňska rychle vyčáhlí kluci poprvé za pluhem svádí zkoušku dospělosti. Radlice probleskuje těžkým zvířeným prachem.

Kde je pole příliš vlhké nebo ornice příliš mělká, nechávají vždy po šesti či osmi brázdách široké a hluboké rozvory, které odvádějí přebytečnou vodu a hlína z nich zvyšuje okolní záhony. Za synkem kráčí starý sedlák s plachtou plnou zrní zavěšenou přes prsa a z jeho zkušené pravice rozlétá se nad brázdami zlatý déšť ova nebo ječmene. Ten však sejí jen na místa, kde ho neseli ani před třemi ani před šesti léty. Když je celý úhor zorán, šátky mokré od potu, kabátce odložené a svaly v bílých košilích a hrubých nohavicích oráčů bolavé a vysílené, objede ještě potah okraje polí, na nichž se obracel, a kolmo k ostatním brázdám zorá i tyto ouvratě, aby využili celou plochu rolí a zamezili odplavování půdy. Vyseté zrno pak jen s jedním volkem zaorají

rádlem, které ornici jen na povrchu rozryje a promísí, načež se celá zjara setá třetina hospodářova pole od souvrati k souvrati a od jedné zídky z vysbíraných kamenů ke druhé uvláčí dřevěnými, kameny zatěžkanými bránami, které svými hroty rozmělní zbylé hroudy.

Ale Martin nedokáže sdílet s celou vesnicí její radost. Z horkosti od bolavého zubu se mu osnova na stavu vlní jako rozbourěná hladina, na níž se potácí útkový člunek, tak se rozhodl pro konečné řešení. Vykročil odvážně, přehlédl zalidněná pole a zamířil ke kováři, jehož podkovy, radlice a hřeby napomohly té slávě. Usedl na stoličku v kovárně a měsíční trápení bylo ve vteřině ukončeno. Kleště opsaly letmou křivku a ústa starcova zaplavila krev.

Se zakrvaveným věchýtkem slámy v rukách přešel Martin za dcerou do světnice, aby mu dala lektvar k vyplachování. Díra v dásni stále bolela, ale i tak pocítil v místnosti nějakou změnu. Dusná atmosféra posledních měsíců jako by nikdy nebyla. Panoval tu zvláštní poklid. Dědeček netušil, že dnes ráno se pro další malichernost jeho vnučka Majdalena zase na Matěje rozlítla. Slzy jí vyhrkly a počala do mohutného kováře bušit pěstičkami. Tak ji v sebeobraně chytil, přitáhnul k sobě, přitisknul a držel. Zmítala se v jeho pevném sevření, bojovné ruce uvězněné mezi jejich těly. Lapaná do ocelových tenat, přestala sténat. Lapaná do osidel, v nichž cítí jen klid, oporu a bezbřehé bezpečí. Položila si hlavu na jeho prsa a pokojně, zlehka oddychovala. Zaplavila ji vlna zmateného štěstí. Dlouho ji držel, předlouho. Až vychladla, jako chladlo železo v kouzelné kovářské vodě. Jeho síla, která dává tvar železu, teď tvarovala dívčino srdce. Okuje nenávisti z něj odlétly, ale ohnivé jiskření zůstalo, jen to bylo už úplně jiné jiskření.

Dnes končící březen na své pouti krajem sel požehnání. Tající sníh vyčistil kalné potoky, slunce zhojilo jarní choroby, Martina nebolí zub a Ančka se raduje z proměny své dcery. Pozitří, o smrtné neděli, vynesou děvčátka ze vsi zimu v podobě slaměné smrtky, a do svatého Isidora, patrona rolníků, Kalhovští zorají i ty nejzasněženější zbytky polí stíněné lesem. Z „netvora“ se stane Matýsek, ona mu bude Madlenkou, a jelikož kovárna potřebuje mistra, Matěj se místním zamlouvá a lid praví, že „raného setí a ženění ještě nikdo nikdy nelitoval“, jakmile bude Majdalence osmnáct, bude svatba.

SLZY SVATÉHO VAVŘINCE

1804

Noc je vlídná. Srpen klouže do své druhé třetiny po bledém srpku měsíce. Kolem něj svatý Vavřinec prolévá své stříbrné slzy v podobě létavic. V moři téměř dvoumetrových žitných stébel, rozvlněných teplým vánkem, si láskou znavení milenci našli každý svoji padající hvězdu a něco si tajně přejí. Jemu je dvacet pět, jí dvacet let. Režné moře díky žencům mizí jako při odlivu, ale kolem nich ještě šumí a šustí.

Verunka Ollerová si přeje být až do konce života s ním, mít s ním veselku, kopu dětí, společné radosti i starosti. Přeje si, aby její krása, která ho k ní poutá, nikdy nepohasla a jejich lásku neodvál podzimní vítr. Když před dvěma a půl lety, na Nový rok osmnáctistý druhý, nastoupila službu pokojské na bělském zámku a pan správce Schaufler ji provázal po jeho komnatách, věděla, že takhle nějak to musí vypadat v nebi. Nevídaně velkými okny vstupovala do místností spousta světla a ještě hořely svíčky v těžkých svícnech a odněkud doléhal sametový zvuk hoboje, který po chvíli vystřídaly housle. Ale ani ty nesvíral sprostý houdek z krčmy. Tenhle chlapík znal housi melodie vznešené a podmanivé. A když jí pak správce představil vyšňořeného, elegantního mladého hudce, navoněného a čistého jako kvinty jeho houslí, věděla, po čem touží. Ruměncem jí zakryl letní pihy a od té doby nábožně naslouchala hře lokaje, lokajíc každý tón jako doušek nektaru, vibrující kapku ambrózie. Milovala hudbu. A zbožňovala i vůni. Teď v poli cítí jeho parfém na svém těle.

Veronika, jejíž otec byl jirchář, který zpracovával jemné kůže, byla velmi citlivá na pachy. Rozeznala zápach čerstvých kůží přivezených od řezníka, které začínaly pod závojem muších křídel zahnívat a bylo třeba z nich po namočení rychle oškrábat zbytky vaziva, tuku a blán. Rozeznala zápach louhu z vody, popela a shnilé moči, v kterém se kůže několik týdnů močily, aby se uvolnily chlupy a šly kosou na koželužském špalku snadněji odstranit. Rozeznala zápach roztoku otrub, zkysaného mléka a psiho trusu, v němž oškrabanou holinu měkčili. Rozeznala i zápach roztoku kamence, soli, žloutků a mouky, v němž se holiny činily na useň. Celý život ji obklopoval nějaký puch. Nesnášela to! Zvracela však jenom jednou, a nebylo to v otcově dílně.

Když jí bylo deset, vzal ji tatínek na trakaři do Borové. Pravidelně tam docházel kupovat od místních řezníků kůže a lůj, kterým mazal své jirchy. Aby si panstvo zajistilo řádné odevzdávání dávek a předešlo nepravostem a podvodům při prodeji masa, pronajímalo třem borovským řezníkům masné krámy na náměstí, kde vedle sebe, pod vzájemnou kontrolou, zabíjeli i prodávali. Dřevěná budova, padesát stop dlouhá a patnáct stěviců široká, měla čtyři místnosti. Ve třech byly dřevěné lavice, kde bylo zákazníkům předkládáno ke koupi rozporcované maso, vzadu na policích a v bednách byly uloženy kůže, lůj a paznehty. Čtvrtá místnost byla společná šlachtata, ne větší než jeden krám, kde všichni tři řezníci střídavě poráželi. Fasádou směřovaly masné krámy do náměstí, stejně jako vedle stojící domek pekařův. Z druhé strany přes ulici kolmo k nim byla hospoda s domovním číslem sedm. Krámy nebyly podsklepené, tak v létě nemohli zabíjet víc, než prodají za den, za dva. Tedy každé ráno přivazovali ke kůlům na náměstí nové kusy určené na porážku. Aby se děvče zabavilo, než otec uzavře se všemi řezníky obchod, než si na jeho zpečetění plácnou dlaní o dlaň a připijí litkupem, přičuplo si před krámy a rozhlíželo se kolem.

Dveře do kutlofu byly teď v létě kvůli větrání otevřené, tak se mezi jejich veřejemi, jako na jevišti maňáskového divadla, v rychlém sledu střídala dějství a rekvizity. Sekyra, kterou dobytče omráčili. Nůž, kterým mu, nad připravenou nádobou na krev, prořízli hrdlo. Kladka, kterou odkrvené tělo zavěšené za zadní nohy zvedali, aby z něj stáhli kůži a vyvrhli vnitřnosti. Širočina, kterou sekali kusy tak přesně, že vážení přezmenem už bylo jen zbytečnou kontrolou. Scénu doplňoval

omračující zápach krve, vypláchnuté po každém představení do stružky před budovou, a trusu a moči zvířat u kůlů. Bzučení nesčetného hmyzu zanikalo v řevu zabíjených kusů a v bučení uvázaných krav, záměrně ponechaných hladý, aby se jejich prázdná střeva lépe proplachovala horkou vodou.

Ještě neskončilo jedno představení v zárubních šlachtaty, ještě si herci příští truchlohry nezačali brousit sekery a nože, když ryk skotu a ovcí u kůlů zesílil a Verunka změnila směr svého pohledu. Místní kluci bodali zašpičatělým klackem krávy do vemen, uší a řitních otvorů. Zoufalé volání dobytka bylo srdceryvné, vedro a puch dusivé a Veronika ze sebe prudce vypudila pocit hnusu a zlosti v přílivu žaludečních šťáv. Řev neustával. Mladší řezníci ani okem nemrkli. Jen osmdesátiletý Matěj Janáček, který, když jeho syn objížděl místní sedláky nabízející brav, pomáhal vnukovi prodávat, vyběhl z krámu, aby tyranu zahnal. Schytral spršku kamení a posměch provinilců i ostatních dětí, které trýznění obdivně přihlížely, ale dalšímu mučení zamezil. V jirchářově dceři však to spojení bolesti, zápachu a lidské hrubosti už zůstalo navždy. Touží žít v zářivém světle velkých oken, obklopena vůní parfémů, jemným vystupováním a mámvou hudbou.

Jozífek Čejka si přeje úspěch, být někdo, usilovnou prací dojít uznání a váženého postavení. Nedočká se touží všemu naučit a vyrovnat se panu Pušovi, prvnímu lokaji pana hraběte Šporka, nyní Jozífkovu spolubydlícímu, učiteli a tak trochu náhradnímu otci.

Jeho ctižádost má na čem stavět. Je schopen tvrdě pracovat, je vytrvalý, má důvěru ve vlastní síly. Je obezřetný, disciplinovaný a zodpovědný. Ve společenském styku je zdvořilý, nepostrádá půvab a diplomatickou obratnost. Čistota a pořádek jsou jeho prvním příkázáním. Jeho pohled na svět je konzervativní a dobrovolně se podvoluje panujícím pořádkům. Ale tahle pro lokaje dokonalá sbírka vlastností nebyla jediným důvodem, proč si ho milostpán vybral. Rozhodoval i jeho hudební talent a krásně zabarvený hlas.

Když zemřel baron Langendorf, starý pán na Bělé, jeho čtyřiačtyřicetiletý zeť, Václav hrabě Špork, se přestěhoval z chrudimského bytu se svojí rozrůstající se rodinou na bělský zámek a velmi rychle doplnil a vyměnil baronovo nečetné služebnictvo pocházející z Bělé za zkušené služebníky ze šporkovských panství, kteří byli hudby znalí a mohl

z nich vytvořit, jak bylo běžné, zámeckou muziku, kterou doplňovali okolní kantoři. A to dalo Josefovi šanci.

V šalandě Boudova mlýna, kde Jozífek vyrůstal, se vždycky zpívalo, a on hltal každíčkou notu. Pan učitel Doležálek, který si všiml jeho talentu, počal chlapce učit hře na housle, a jeho následovník Václav Otradovský, učitel, skladatel kantát a cenný člen Šporkovy dvorní muziky, ho Jeho Jasnosti vřele doporučil do služby. Byl přijat a ubytován na zámku v pokoji šedesátiletého Georga Johanna Pusche, aby se u něj rychle zaškolil. Pušovi nemohli mít děti, tak měl Johan Jozífka, kterému ve třinácti letech zemřel otec, trochu jako vlastního syna.

Nejprve se Josef odnaučil škrábat se pod paží a pak si čichat k ruce či při pucování hlučně plivat na hraběcí botky. Naučil se správně si oblékat lokajskou livrej a bělostnou paruku s copem, kterou už panstvo přestalo nosit, ale lokajům zůstala jako symbol jejich postavení. Johan mu ukazoval, jak pomáhat hraběti s osobní hygienou a oblékáním, jak správně prostírat tabuli, nosit tácy a obsluhovat panstvo při jídle. Jak skládat schůdky a otvírat dveře kočárů, vítat hosty a kde vyzvedávat a předávat hraběcí poštu. Časem si zvykl na nevolnost z houpání na řemenech zavěšeného kočáru i na průvan na jeho kozlíku či zadních stupátkách.

Naprosto zásadní je, že Puš mluví na Josefa pouze německy. Hochova němčina je prostá, mdlé bezzubá, až chabá. Navíc Johan se obecně vyjadřuje dost neobratně, nesrozumitelně a občas sarkasticky, takže mu Jozífek často nerozumí. Tak to pan Puš opakuje znovu a znovu, až to v Joskově kebuli pevně zakoření. Časem žáčka čekají i šlechtou nejčastěji používané francouzské a poslední léta módní anglické fráze. Na příkladech ho Johan postupně zasvěcuje do dvorského ceremoniálu, ukazuje nuance v síle hlasu, výrazu obličeje, způsobu oslovení, hloubce úklony či pokleknutí. Joska nevědomky nasává i Pušův jemný způsob vystupování, vtípkování a rozprávění, který starší lokaj za svůj život odkoukal od šlechty. Johan byl důvěrníkem Jeho Milosti. Doprovázel ho na mše, procházky, vyjížďky, na lov. Na cestách i na plesy, koncerty a divadelní představení. V tom všem ho mohl Josef někdy zastupovat. Mohl také dočasně nahradit komorníka, kterého si nějaký cizí šlechtic nechal s sebou při návštěvě Bělé.

V neposlední řadě se zdokonaloval ve znalosti not a učil hře na nové nástroje. Teď cvičí především na klavír, aby mohl v případě

potřeby nahradit pana učitele, protože další klavírista, pan Puš, hrál jeho pánem oblíbené klavírní sonáty Ludwiga van Beethovena s hlubokým odporem a jen špatně skrývaným vzdorem. Loni z Vídně dovezená sonáta s názvem Bouře vyvolala v bělské hofmusice vyslovené bouři. To už snad ani nebyla hudba. Puš nechápal, co se na ní hraběti líbí. Takový chaos! Ostatně nic nemůže překonat krásu komorních skladeb Salieriho, Rejchových či Mozartových. Jaké splašené noty asi dovezou z Vídně teď. Pan Puš totiž v pondělí odjel s pánem na čtrnáct dní do Vídně, navštívit jeho sestry a bratrance Rudolfa.

A jelikož před třemi týdny zesnula paní Pušová, zůstal Josef v pokoji sám. To nelze nevyužít. Nutno však přiznat, že to byla po uši zamilovaná Veronika, která aktivněji, bez rozumu a strachu, až ztřeštěně, vyhledávala každou příležitost lokaje vidět a notně nahlodala jeho vrozenou poslušnost a zodpovědnost. Spala v komůrce spolu s druhou pokojskou a s kuchtičkou a ty nic neřeknou. Jejich pokoj byl hned u vstupní haly v pravé části přízemí zámku, kde byla i kuchyně, spižírna, prádelna a pokoje rodin kuchaře a kočího. Tak snadno vyklouzla z budovy, stejně jako Jozífek z lokajského pokoje, který byl také hned u vestibulu, v levé části přízemí, kde byla ještě vrchnostenská kancelář, šatlava, byt správce a komůrka opatrovnice dětí. Oba tedy jen proběhli pod schodištěm vedoucím do horního Piano nobile – patra, kde žila hraběcí rodina a německá společnice paní hraběnky – a spolklo je temno dvora.

V ranním přitímní pokoje služek svítí bílá zadnice. Anička z ní vyndává jehlou Veruně osiny. Za poslední dny už v tom získala praxi. Jen žitné vousy vystřídaly ty ovesné a ruměnc Verunčin je každým dnem bledší. Leč každou noc se vrací s úlovkem.

Musela si s jehlou pospíšit. Jejich spolunocležnice už vyrazila zatopit do kuchyně, aby mohla s kuchařem pomalu připravovat snídaní pro pány i personál a ony dvě pečlivě oděné do černých šatů, bílé zástěry a bílého čepce musí ohřát a nanosit dost horké vody pro ranní očistu fraucimoru a začít s úklidem chodeb a pokojů sloužících, kteří vstávají dříve než panstvo. V létě se nevymetají a nezapalují kamna, tak je to snazší.

Než se nadějí, služebnictvo bude po snídaní, kočí v modrošedé premované livrée bude mít zapřažené koně a bude přijímat instrukce

od kuchaře, kde a co nakoupit. Horká voda seběhne ze džbánu v ruce společnice Charlotte do cínového umývadla milostpaní, schodiště se rozehraje cupitáním hraběcích dětí pronásledovaných tichou vychovatelkou. Kuchař s manželkou a lokajem počnou stoupat týmiž schody do panské jídelny za velkým sálem s tácy plnými opulentní snídaně. Rozkazy panstva třesknou a odezní v hlubokém úklonu sloužících. Pokojské zanotují a vyzvou k tanci pometla, rýžáky a prachovky z jemného peří.

Srpen sálá sluncem. Když je první lokaj pryč, Jozífek musí celý den stát v předpokoji panských komnat, kdyby hraběnka potřebovala něco, co nemůže udělat dvorní dáma, chůva nebo pokojské. Začíná mu být teplo i v letní livreji, kterou tvoří vesta, dlouhé sako, soukenné kalhoty pod kolena, bílé punčochy a bílé rukavičky. Modrá barva saka a vesty, šedá barva nohavic a cínových knoflíků i zlaté krajkové porty a vyšívání prýmků lemující livrej připomínají rodové barvy Šporků. Parno, nečinnost a dlouhotrvající nedostatek spánku mu klíží oči a podlamují nohy. Musí se soustředit. Otevřeným oknem zní ptačí trylky z francouzské zahrady a z dále zpěv ženců. Ostře zaklinkaly kostelní zvony, na náměstí zakokrhal kohout. Josef naslouchá všem těm zvukům a před očima se mu objevují noty.

Srpen zvoní srpy. Na panských polích za zámek, která se táhnou od bělského dvora až ke dvoru krátkoveskému, bezzemci, domkáři a chalupníci, nebo jejich ženy či dospělé děti, žnou ječmen. Na začátek sklizně domluvené selské děvečky a dcerky už mezi nimi nejsou, zato selští pacholci brzy počnou svážet svými potahy nejdéle se sušící žito do dvora.

Jakmile odešla rosa, drábem povolání robotníci se pokřižovali, pomodlili a v řadě, dva kroky od sebe, zařízli srpy do stvolů, jen to zachrastilo. Hbitější zence postavil zkušený šafář do předních řad, slabší pak do řad zadních. Ti tak musí pracovat maximální rychlostí, aby se neopozdili a nezůstali „na koze“, jak se posměšně říkalo. Stébla uřezávají srpem po hrstech, aby klasy nepadaly na zem a zrno z nich nevyklouzlo. Zároveň mohou poměrně dobře vybírat obilí a nežnout plevel a pcháče. Hrsti pokládají do řádků. Takto sklizené obilí, položené na provzdušněné, přes stopu vysoké strniště, rychle prosychá.

Žito, jehož hrsti hned pomocí povřísel (dvou do provázku zkroucených svazků slámy) a utahovacího dřevěného kolíku vázali

do snopů a skládali, včera všechno dožali a teď v mandelích po dva týdny dozrává a vysychá. To hrsti ječmene, který začali sklízet právě dnes, nechávají ležet v rádcích na strništi, protože ječná sláma drží více vlhkost. Denně ho budou obracet, dokud více nevyschne. Pak ho teprve shrabou do náručí, sváží a složí, klasy do středu, po patnácti snopech do mandelů. Ty ještě chvíli nechají na poli. Ječmene nepěstuje poklasný mnoho, tak brzy začnou žít oves, který nechají sušit na rádcích ještě déle a dají do mandelů až těsně před svozem do stodol.

Celé dopoledne zpívali a práce jim šla od ruky, ale k polednímu se dostavila únava a sílilo úmorné vedro. Pot se lil, předklonem překrvené hlavy se točily, div si ženci prsty neusekli. Každý myslil: „K práci jsi nás, Bože, stvořil jako ptáčky k lítání. Ale ne na cizím!“ Tak je hrubiánský šafář, zákeřný poklasný s hůlkou a ozbrojený dráb neustále poháněli, pomalým hrubě spílali a vyhrožovali. A neslibovali do větru jako křepelka svých pět peněz. I býkovec občas zasvištěl. Nejvíce křiku bylo, když se objevila černá mračna nebo podmračený správce. To si odpočali, jen když jim „brousil“ přišel kamenem nabrousit či na trojnožce naklepat srp nebo jeden ze dvojice osmiletých „vodáků“ přinesl doušek vody z pramene. Byl to takový věčný souboj. Šafář vybíral ke žňové robotě pěkné dny a když bylo špatné počasí, posílal robotníky bez zapsaného dne domů, kde také sklízet nemohli. Poddaní zase při žních, kdy byla na vlastním hospodářství potřeba každá ruka, posílali na robotu nejméně výkonnou osobu. Každý robotíř by panské úředníky nejraději uškrtil povřísem, leč žel, dál žal panský lán, by nebyl lán. Nebe je jak šmolka, srpy jako břitvy. Jako jazyky žneček: „Vy kurzdorfské žnečky, užívejte nízko, ať se vám nepíchne do zadku strnisko.“ „A vy bělské zase, pospěšte si přeci, aby vás na koze nesežrali vlci.“

Posilnění více než hodinovou polední přestávkou a erárním pecnem chleba odsekávali hodinu za hodinou. Jen když přišel déšť, práci přerušili a čekali, až obilí oschne. A to je v létě natošup. Nějaký capart utrhne modrý rozrazil a už na nebi andělíci hrají kuželky. Ale radost jim to nedělalo. Věděli, že dříve požaté hrsti budou muset obracet a mandele rozebírat a znovu skládat. O to později se dostanou na své. „Žni, srpečku, žni, za horama hřmí.“ A když už se na tu lopotu slunko nemohlo dívat a pomalu došlo k obzoru, zamířili ženci (bolavá záda, popíchané ruce a poškrábané nohy nevnímající) radostně, s písní na rtech, zpět ke dvoru. A mnozí ještě na pár hodin sklízet na své.

Ani já se za rok tolik pánům neklaním, jako se ženci naohýbají na panských polích, pomyslí si Jozífek a vzpomněl si, jak nedávno slyšel pana správce říkat hraběti zcela neuvěřitelné věci. Že prý v níže položených krajích, kde ozimé žito nevymrzá, sejí jiný druh, v jehož klasech zrno lépe drží. A tak na některých poplužních dvorech, když po orbě zatlačí uvláčené pole prý jakýmsi dřevěnými válci do roviny, mohou, považte, obilí sekat kosou a hned u země, jako trávu! Sklizeň je mnohem rychlejší, a ještě mají více slámy pro dobytek. Na co lidi nepřijdou!

Zatoulání myšlenek na obilné pole v něm vyvolalo touhu. Hladí své bílé rukavičky z nejjemnější jehnětiny, bělostné jirchy pečlivě vydělané a do jemna obroušené a vyleštěné jirchářem Ollerem, a touží hladit jinou kůži, kterou Oller přivedl na svět.

Sklizené modrozelené moře žita vyvrhlo trosečníky do žlutých dun ovesných lat. Svinutí do klubíčka oddychovali, patříce jen jeden druhému, létavicím, teplu letní noci a věčnosti. Nic je nemohlo odloučit. Náhle zaslechli praskání a rachocení slámy a viděli přicházet od kaple Čtrnácti svatých pomocníků, jako ochránce všech ctností, správce Šauflera, doprovázeného stejně svatými pomocníky, svojí služkou Annou a kočím Šnorbertem, kruté vytrženými ze snu a zamračeně mžourajícími. Jozífek neměl nejmenší tušení, že správce pojal podezření. Že předchozí noc našel lokajovo lože prázdné, tak dnes hlídal. Táhl se za ním jako stín až k poli a pak se vrátil pro svědky.

Vzav rozum do hrsti a gatě do druhé vystartoval Joska směrem na Macourov, ukrýt se v panském lese. Veronika, jak jí kázal, se přikrčila v ovesných dunách, hlavou k zemi jako pštros. Čekala, co bude. Bylo to, že správce s drábem se vydali za Josefem a služku poslali prohledat pole, odkud Joska vyrazil. Ta Verunu samozřejmě našla, ale mlčela a když zaběhli chlapi do lesa, rychle ji poslala opačným směrem zpět pod šindel mansardové střechy zámku. Správce vsadil na to, že se Josef z lesa poběží ukrýt k rodnému mlýnu a nadběhl mu. Nemýlil se a už ho vedli.

Dnes ráno ho v správcově kanceláři vyslyšali. Slibovali, vyhrožovali, ale nevyzradil. Stál na tom, že sám pozoroval hvězdy, kalhoty složené pod hlavou na způsob polštáře. Nu, co s ním? Přečetli instrukci, která zakazovala lokajům v noci opouštět zámek a dráb mu vysázal deset

ran holí. Tak tu sedí a na záda viksovaná víc než lokajský střevíc se mu nechce strojit hrubou košili. Leč musí. Povinnost volá. Hlavně, že Verunku ze služby nepropustí. Teď ho budou hlídat, tak si musejí dát pozor. Ale co, dnes robotníci dožnou poslední zbytek obilí a zítra se vrací hrabě s Johanem, takže nočnímu milování by beztak odzvonilo. A po týdnech žetí dnes málokoho záda nebolí, tak zatni zuby, brachu.

Je neděle po svátku svatého Bartoloměje. I oves už na panském uschnul a byl většinou svezen do stodol. Vrchnostenská pole kolem Vlachova i dvora v Krátké Vsi jsou holá, jen u Šibeničního vrchu teď hrábě paběrkují strniště a podávky, vidle děravé jako zuby starce vynášejí poslední snopy na opentlený žebříňák. Po chvíli i ty jsou naloženy a „baba“, snop svázaný jako poslední a oblečený do ženských šatů, trůní na voze jako bohyně úrody. Pár volů ozdobený fábory zabral a vysoko naložený vůz, provázený svátečně oděnými robotníky i stálou dvorskou čeledí, zanechává ve větvích alejí slaměnou stopu mířící k zámku. V čele průvodu kráčí zvířeným prachem šafář s obilím ozdobenou holí, pan poklasný, který teď, když je vše pod střechou, bude konečně lépe spát, a tři nejhezčí žnečky, každá s věncem z polních květin a všeho druhu obilí. Za nimi ostatní robotězi, pestrý kroj i polní náradí ozdobené kvítím, zpívají žňové písně. Dnes je nemusel dráb ani poklasný pohánět, dnes práce na panském končí a zítra pomohou ostatním se sklízni na vlastních polích či polích svých hospodářů. Průvod prošel kolem kostela, přes náměstí podél pivovaru a sýpky a zámeckou branou na nádvoří, kde se zastavil a utišil.

Už vyšlo před zámek celé dvořanstvo, už pan Puš zahrál tuš. Jedna dívka předala svůj věnec panu správci, druhá paní hraběnce a třetí hraběti. Ta jemnostpánovi a jeho rodině popřála jménem všech poddaných štěstí, zdraví a bohatství. Jeho Milost, v hnědém fraku, bílé košili s vysokým límečkem, vestě, kalhotách pod kolena, bílých punčochách a střevících všem poděkoval za dobrou práci. Jeho bílá, široká kravata, obtočená třikrát kolem krku a vpředu uvázaná na uzel, svítila novotou. Poté přesunuv vycházkovou hůl do druhé ruky, smeknul dvourohý klobouk a slavnostně sdělil přítomným čerstvou novinku přivezenou z Vídně, že jedenáctého srpna, v návaznosti na přijetí císařského titulu Napoleonem, se český král a římský císař František prohlásil i dědičným císařem rakouským. Načež mu provolal

tříkrát slávu, což shromážděný lid opakoval. Pak celý průvod zpěvem chválil milostpána a rozverně žádal občerstvení, trvaje na tom, že kolik klásků, tolik mázků a kolik zrneček, tolik čtvrteček. Nato je správce odvedl přes dvůr k pivovaru, kde na chvojím ozdobených zapůjčených stolech a provizorních lavicích budou počastováni chlebem, masem, koláči, pivem a kořalkou a na udusaném mlatu budou tančit až do rána. „To jsou dobrý, zlatý časy, tyhle bělský obžínky, máme pivo, máme maso, k tomu kousek hnětýnky.“ Úředníci tradičně vezmou do kola děvčata, která předávala věnce, a pak se rychle vytratí, než pálenka přemění zpěv, výskání a žerty u některého z poddaných ve vzdor a otevřenou zášť proti nim.

Slunce rozdalo svou záři klasům a pomalu bledne. Jak vlčí máky rudé pruhy na Josefových zádech zežloutly do barvy padajících hvězd. Slz svatého Vavřince s každou nocí ubývalo, leč před hanebným dopadením správcem viděli tu nejkrásnější, byť poslední. Ta jim posvítí na cestu společným životem. Tahle drobná „sperseida“ rozžehla ve Verunčině lůně nový život. Jako šustění strniště při podzimním hraběcím honu neslo se městečkem šeptání, šuškáni a špitání a u Ollerů rychle připravovali svatbu, aby Tončka přišla na svět v počestnosti. Po osmi letech strávených u Ollerů, kdy staříček Puš s druhou, o čtyřicet let mladší manželkou, odešel do vrchnostenské chalupy, se Čejkovi nastěhovali na prosvětlený zámek a Josef se stal prvním lokajem. Hvězdy tedy nezklamaly. Tak ať se i Tobě, milý čtenáři, splní každyčké přání.

O TICHÝCH SLZÁCH PANÍ VALBURGY

1808

Na jižním svahu Dražanské vrchoviny, nad obcí Vítovice, stála nová, z cihel vystavená a šindelem pokrytá hájovna. Její průčelí shlíželo z výšky směrem jižním, dolů do kraje úrodných polí a zelených luk, který končil až na vzdáleném horizontu masivem Ždánického lesa. Do kraje duše slunné, který však stále ležel v černém stínu hladu, epidemií a duševních otřesů způsobených průtahy stovky tisíc vojáků tří armád, které právě zde předminulou zimu svedly rozhodnou bitvu. Zády se pak opírala o hluboké lesy, kterým kam až oko dohlédne, ba i tam, kam už nedohlédne, vládl v těch dobách napoleonských její nový obyvatel, pan revírní Leopold Bartuš. Pečoval o zdárný růst stromů, o bezpečí četných divočáků, dobře živěných kobercem spadáných bukvic, plachých srn, jelenů i zajíců žijících na pasekách a remízkách při okraji lesa.

Na jednu stranu křížil pan revírní Bartuš stezky plaché lesní zvěře rád, protože s lidmi ve vesnici, nad níž měl hájenku, si prostě nerozuměl. Ne, že by byl nějaký protiva, nebo že by vítovičtí sedláci a chalupníci měli něco proti němu, ale prostě proto, že moc neuměl česky. Nedávno ho do Vítovic poslal jeho pán, kníže Lichtenstein, až ze vzdáleného města Valtic, které v té době leželo v Rakousku, a kde se tedy mluvilo německy. Ale hned na tu druhou stranu nutno říct, že lesní samota nebylo to, co by mu přinášelo příliš uspokojení. Celou svojí podstatou toužil po společnosti, uznání a obdivu. A svůj nový úřad dostal ne pro svoji lásku k přírodě, ale protože byl člověk chytrý,

pracovitý a ctižádnostivý. Jeho úkolem byla praktická a neústupná ochrana knížecího majetku. Ve Valticích mohl snadno sledovat růst svého společenského postavení ve tvářích měšťanů a získávat obdiv při vášnivých diskusích s nimi i s úředníky na místním zámku. Ale tady? Mezi prostými rolníky a nemluvnou zvěří? Většina obyvatel venkova byla negramotná, a když potřebovali sepsat nějakou žádost či smlouvu, chodili za panem učitelem z nedalekých Vážan, který byl, vedle pana faráře, jediný vzdělaný člověk v okolí. Netřeba asi příliš bystrého úsudku k pochopení, že tedy právě na faru a do školy často mířily i kroky pana Leopolda.

Škola stála naproti kostelu a při prvním číslování domů před třiceti lety na ni císařští úředníci napsali číslo 15. Byla to už staříčká, téměř rozpadlá, došková chaloupka o dvou světnicích. V jedné byla malá kachlová kamna, černá tabule na stojanu, počítadlo a dvě řady prostých dřevěných lavic, na kterých žáčci od šesti do dvanácti let psali křídou na břidlicové tabulky kostrbatá písmenka, naslouchali biblickým příběhům a zpívali množství církevních i světských písní. Ve druhé bydlel řídicí učitel František Vojáček, jeho žena Anna Valburga, jejich synové Augustýn, Jan a Antonín, kteří se všichni také stanou učiteli, a dvě dcery, čtrnáctiletá Anna Magdalena a dvacetiletá Korona.

Že jste takové křestní jméno ještě neslyšeli? No tím méně vítovičtí rolníci. Ale paní učitelová, dcera bývalého vážanského kantora a sama nositelka jména u nás neznámé abatyše, byla duše osobitá, milující pestrost života a pan učitel se, pomáhaje faráři, něco napsal do místních matrik Janů, Jakubů, Ann a Marií. Tak jméno jejich druhorozené budilo ve tvářích vesničanů údiv, stejně jako jména předčasně zemřelých sourozenců, Peregrína a Jenovéfy. Ale o těchto dvou dětech věděl pan revírní jenom proto, že když se během jedné z mnoha jeho návštěv v prosté učitelově světničce společně pohoršovali nad tehdejší pověrčivostí vesničanů, vyprávěl mu pan učitel, že Jenovéfa se narodila 1. ledna. Takové datum narození, jak známo, zaručeně přináší šťastný osud. A ona zatím od narození stonala a v šestém měsíci života zemřela.

Leč nepředbíhejme a vraťme se k jeho první návštěvě v hnízdě učitelově. Brzy po svém loňském příjezdu do Vítovic se pan Bartuš rozhodl navštívit nedělní mši svatou ve vážanském kostele sv. Filipa a Jakuba a po mši se zajít představit na faru. Cítil se od svého příjezdu

jako vykořeněný, jako by snad jeho přítomnost v tomto Bohem zapomenutém kraji negramotných rolníků byla jenom mlhavým snem, jako by jeho život náhle zešednul a zploštl. Jakým pohlažením tedy pro něj byla chvíle, když z kůru kostela zazněl barvitý zvuk nových varhan, které nedávno vystřídaly staříčkový pozitiv, a čistý zpěv odpovídající při zpívaných obřadech knězi. A tak po mši, ještě než zašel na faru, počkal před kostelem, až kantor, oděn v dlouhý plášť a staromódní klobouk, vše sklídí a odešle své žáčky domů, aby se mu představil a srdečně pochválil jeho výkon. Pan Vojáček hned poznal ve svém novém známém osobu blízkou mu celým svým založením a s radostí ho pozval na příští neděli do své světničky ve škole.

Pokud udělal pan revírní dobrý dojem na pana učitele, jeho manželku přímo oslnil. Ač byl jen o tři roky mladší než její muž, překypoval pan Leopold energií, nápady a jeho vzhled i vystupování byly plné šarmu a oslnivé elegance. Přestože byl přímo ztělesněním mužnosti, jeho oči vyzařovaly něhu a vstřícnost.

Panu revírnímu při jeho bystré inteligenci trvalo jen několik minut, než ze skromného vybavení učitelské světničky a prostého šatu přítomných pochopil, jak těžké je pro venkovského učitele vydobýt naturální i peněžní plat, vybíraný přímo od rodičů svých svěřenců. Paní učitelové při její nadměrné citlivosti trvalo několik vteřin, než se vroucně, až bezhlavě, zamilovala do pana revírního.

Během dalších setkání ve škole i v hájovně potvrdil pan Vojáček, že přes běžné vyučování, sobotní opakovací kurzy pro dospívající, hraní na kůru, funkci zvoníka a kostelníka, vodění dětí na procesí, koledování o svátcích a výuku hry na hudební nástroje u nejtalentovanějších dětí získá kromě minimálních prostředků nezbytných na uživení rodiny snad jen jistou úctu všech žáků, které za posledních dvacet dva let naučil zpěvu, katechismu a trochu číst, psát a počítat. A již šestačtyřicetileté srdce paní Anny během těchto dalších setkání potvrdilo, že je stále živá a že nejde jen o chvilkové poblouznění. Pochopitelně se úzkostlivě střezila, aby nedala nic najevo, aby hlasem, gesty ani pohledy nezavdala nikomu příčinu bytí jen pomyslet, že by něco takového bylo možné. V Leopoldově společnosti jakoby zářila každým pórem kůže, ale zároveň byla celá zmražená strachem, že by její tajemství bylo vyzraženo a ona do smrti zesměšněna. S čepcem na hlavě, padesátkou na krku a láska? No prosím Vás! Přesto sbírala

toho podzimu, většinou i s mladšími dětmi, jitrocel, kostival a šípky co nejbliže hájence a snila o náhodném setkání, při kterém se stane něco, co si sama nedovedla představit, o čem raději ani nepřemýšlela, co ji však naplňovalo nevýslovným štěstím. A u snění také zůstalo.

Navíc už během prvních rodinných setkání si nemohla nepovšimnout, že pan Leopold našel zalíbení v její dvacetileté dceři. Korona se tenkrát zdálo být jméno velmi příhodné, protože jeho nositelka opravdu zářila jako sluníčko, byla ke všem milá, přívětivá a přátelská. Milovala zábavu a společnost. Toužila po obdivu, výjimečnosti a luxusu. Mnoho místních chlapců o ni již projevilo zájem, ale intelektuální zázemí rodiny a obdiv, který chovala ke svému otci, nedávaly těmto selským mladíkům příliš šanci. Naopak pan Bartuš byl stejně mužný, chytrý, vtipný a svými uměleckými sklony zajímavý jako její otec, a navíc vyzařoval až panskou důstojnost a noblesu. Jeho přízeň jí lichotila a ještě více posilovala její pocit výjimečnosti.

Pan revírní i všichni členové učitelovy rodiny byli zvědaví, přečetli vše, co se jen dalo sehnat, a měli hudební talent. A tak naplňovali svá častá setkání nejen diskusemi o získaných poznacích, myšlenkách a novinkách z blízkého i širšího okolí, ale i společným muzicírováním, které pan Vojáček občas proložil některou ze svých básní. Verše psala i nejpoetičtější a nejromantičtější duše z přítomných, paní Anna, ale ta svá díla celý život ukrývala, stejně jako teď své city. Naštěstí aspoň neskrývala svůj krásný hlas a její zpěv byl největší ozdobou společných večerů.

Velice důležitým polem disputací pak byl mladistvý pohled na svět a v mnohém moderní názory Korony a jejího o dva roky staršího bratra Augustýna. Ten před čtyřmi roky absolvoval v pražské normální škole tak zvanou preparandii, což byl tříměsíční kurz pro učitele triviálních škol, složil zkoušky u krajského školního komisaře a od jeho následného schválení vrchností na místo pomocného učitele usilovně pomáhal svému otci s vyučováním. Nyní, po čtyřech letech získávání zkušeností, už se pomalu poohlížel v širším okolí po nějakém uvolněném místě samostatného učitele.

Ale i Anna Valburga se ráda a úspěšně účastnila literárních a filozofických debat, a dokonce i když Leopold vzpomínal na život ve Valticích a její muž na to, jak ho stařícký kantor v rodných Drahanech učil hrát na varhany, i ona přidala několik vzpomínek.

Nejčastěji na svého tatínka, který zemřel dva měsíce poté, co k němu nastoupila do první třídy. V dětství vzpomínky na tatínka pravidelně zalévala slzami, a tak vyrostly do krásy a dnes již rodily spíše pocity radosti a sladké melancholie než smutku. Ale sdílela i některé zážitky z pozdějších let. Například jak krátce po svých osmých narozeninách, v srpnu šedesátého devátého roku, s maminkou přihlížela v davu vesničanů návštěvě císaře Josefa II., který symbolickým vyoráním jedné brázdy na poli u nedalekých Slavíkovíc vzdal poctu rolnickému stavu, a tím si ještě více získal srdce všeho prostého lidu, který ho již tenkrát upřímně miloval a sliboval si od jeho vlády mnoho změn k lepšímu. Ale i tehdy, uprostřed všeobecného nadšení, jí přišlo líto, že tohle už tatínek nemůže vidět a oči se jí zalily.

S příchodem pana revírního ale nepřibyl do učitelské rodiny jen jeden hlas navíc pro nekonečné debaty a společné zpívání a hraní. Izolovaný ostrov učitelovy rodiny dostal nyní spojení se světem. Leopold rád jezdil za rodinou do Valtic, ale občas zajížděl služebně i do Brna a zpět přivázel nejen odraz lesku lepší společnosti, ale také notové zápisy a knihy. Z Valtic vozil i skvělé víno, ale k jeho překvapení to nebylo nezbytné, protože díky jižní orientaci prudkého svahu se i u Vítovic, tady vysoko na severu, nacházely vinice. Začínaly hned u západního okraje obce a patřily hospodářům sousedních Šumic, které díky nim později dostaly přízvisko Viničné. Nejlepší víno šlo jako mešní kostelu, ale hned to druhé na pomyslném žebříčku kvality prý vždy dostával pan učitel a nyní i pan revírní. Rozumí se, že i sami majitelé vinohradů a jejich nejbližší příbuzní si dopřávali vždy nejlepší část úrody, ale loni postihly Šumice tři požáry, při nichž vyhořela celá obec, a tak se snažili prodat, co jen šlo, aby měli na stavební materiál. Tak vedle příspěvku na skromnou sbírku, která na pomoc šumickým proběhla i ve Vítovicích, se Leopold snažil pomoci sousedům i placením vyšší ceny za víno, než bývalo obvyklé. No a to víte, odmítněte dárek od svých valtických příbuzných a nepomozte pohořelým sousedům. Tak po celou dobu trvání besed ve škole i v hájovně, kam ovšem občas přicházeli i učitel a úředníci z Pozořic nebo revírníci z Olšan či Jezer, byly vinné sklenky a džbánky stále plné.

Tyto schůzky byly světlými momenty, ke kterým se všichni upínali, ale jedna z nich přeci jen svým významem nad ostatními vynikla. V těch dobách se věřilo, že všechny neobvyklosti a zdánlivé náhody mají svůj

význam. Za více než půl roku scházení už společnost zjistila, že pan učitel Vojáček, pan revírní Bartuš i jeho otec si všichni tři připomínali výročí svého narození a křtu ve stejný den a přešla to jako drobnou zajímavost. Ale že vloni, kdy se tato společnost ještě neznala, vyšlo toto datum, 27. března, zrovna na Velký pátek, den smutku a truchlení, zatímco letos, kdy se rozhodli slavit tato výročí společně, vyšlo toto datum přesně na družebnou neděli, tj. den v roce vyhrazený námluvám, kdy nápadníci chodili s družbou do rodiny nevěsty domlouvát svatbu, to už jim přišlo přímo osudové. Zvláště když všichni věděli, jaký je vztah mezi panem Leopoldem a Koronou.

O vhodnosti takového spojení neměl nikdo pochybnosti. Vždyť výjimečné pozici pana revírního odpovídala výrazně mladší žena, nad poměry vzdělaná a ctěná. A vážený knížecí úředník přinášel mladé dívce významné postavení, finanční jistotu, ale v té době i jedinou možnost uplatnění svého vzdělání a talentu.

Termín sňatku byl domluven na svatou Annu, tedy 26. července. Svatou se v to ráno zdála i naše Anna, která pečlivě oblékala svoji dceru do bílých rukávců, tmavého fěrtochu, a temně zelené sametové kordulky pestře vyšité květinovými motivy a přesně nevěděla, zda pláče štěstím nad svojí rozzářenou dcerou, nebo lítostí nad marností svého citu, který jako vnitřní krvácení zaplavoval její nitro a tlakem deformoval její životně důležité orgány. Citu, v kterém se topila sama, sama, sama.

Svatebních hostů byla spousta, stoly byly zatěžkány jídlem tak, že s nimi nepohnula ani vlna desítek hlasů radostně pějících „Rostó rostó rostó konopě za cestó“ a jiné oblíbené písňe, ani dusot podrážek tančících holána, šlápáka, řeznickou či trnaveček. Jelikož v té době už měli kantoři zakázáno hrát v hospodách, na svatbu byli pozváni ošumělí šumaři ze Šumic. Ale nakonec pan řídící stejně neodolal a zahrál na své otlučené housle snoubencům svoji zamilovanou píseň „Co to máš, děvečko, co to máš za krásu“.

Hned po veselce se Korona odstěhovala do hájovny a zbytek Vojáčkovíc rodiny se začal těšit do nové školy, kterou majitel královopolského panství začal stavět za kostelem. Až do narození prvního malého Bartušátka se frekvence vzájemných setkání snížila a paní učitelová počala pomalu získávat na duševním klidu. Ale nebylo jí ho přáno. Nyní v období válek potřebovala rakouská armáda stále

víc vojáků, a tak i její syn Augustýn, jsa svobodný a nemajetný, byl na dlouhých deset let odveden. Vyhlídka nekonečných roků strachování se o syna připadala Anně snad horší, než kdyby o něj přišla úplně, ale rychle takovou rouhavou myšlenku zahнала, otřela si opět vlhké oči a započala dlouhé modlitby za jeho život. Augustýn nebyl tak rázný jako jeho otec, netrestal žáčky tak často rákoskou, dokonce ani neposílal tolik provinilce a nepamětlivé na hanbu do oslovské lavice, ale byl velmi odvážný a matku, seč mohl, utěšoval.

Z malého Vojáčka se tedy stal velký voják. Bohužel však větší, než by si kdo přál, protože už po krátké několikaměsíční přípravě byl jeho pluk poslán k rozvodněnému Dunaji vstříc dosud nepřemožitelnému nepříteli. Zde u městečka Aspern, v bílé, ale rychle černající uniformě, vybaven jen mušketou a krátkou pěchotní šavlí, bojoval v nesnesitelném horku a ohlušujícím rachotu na Svatodušní neděli léta páně osmnáctistého devátého proti Napoleonově vojsku. Bojoval spíše intuitivně než cíleně. Nejen pro svoji nulovou zkušenost, ale především pro clonu dýmu z děl, pušek a požárů, přes kterou neviděl nepřitele než na pár metrů. Stejně jako tisíce jiných zde byl raněn, po delší léčbě z armády propuštěn a odeslán domů do Vázan. Vrátil se už do zcela jiné, krásnější světničky a na stupínek prostornější katedry ve zbrusu nové a lépe vybavené škole, jejíž kulisy už ale nejsou dějištěm našeho příběhu.

Důsledky událostí těchto svatodušních svátků, stejně jako důsledky loňské postní neděle či dávná návštěva císařova, jen utvrdily Annu Valburgu v přesvědčení, že štěstí i smutek chodí po světě společně, že to jsou dvě strany téže mince. A zvednutý koutek úst že často překříží tichá slza.

VŮŇ KOPŘIV

1815

Závan větrný Jeníkovi zavoněl rozkvetlými stromy. Dme se pýchou, div se nevznese. Jako by mu čtyřmetrová výška nestačila. Inu, má proč se čepýřit. Všechny číslice stejné výšky, obě jedničky podobné si jako vejce vejci, osmička i pětka krásně zaoblené. Tu poctu, vytesat na stropní trám právě dostavěné stodoly vročení, mu, ač ještě učedníkovi, umožnil jeho dětský kamarád ze sousední kovárny a nyní tesařský tovaryš Martin Lacek. Starý mistr Krpálek, pro něhož oba pracovali, před dvěma týdny opustil tento svět, a tak dočasně, než se v neděli stane mistrem jeho syn, řídí sjednanou práci, z pověření pozůstalé mistrovy ženy, jeho tovaryši.

Za dva roky učení už si Honzík Houferák osvojil mnohé. V lese pořezat dvoumužnou pilou břichatkou poražené stromy na vhodnou délku, aby je mohli po úzkých a strmých cestách dopravit. V dílně a na dvoře mistrovy chalupy číslo 17 otesávat kmeny, skobami připevněné na tesařské kozy. (Nejprve si na kmenu předznačit obrys příštího trámu šňůrkou namočenou v rozmočené červené hlince, udělat záseky, dřevo mezi nimi odsekat úzkou a dlouhou sekyrou hlavatkou a pak plochu zarovnat širokou a mírně prohnutou širočinou.) U zákazníků vyměnit uhnilé trámy ve stěnách roubenek, osekat konce nových trámů do lichoběžníkových plátů připomínajících rybí ocas a v rohu stavení je spojit s rybinami trámů kolmo napojené stěny. Uměl už i správně na stropní trámy pokládat kuláče či prkna, aby vytvořily nový strop světnice.

A tady ve výškách právě dokončili krov nové stodoly. Do dolního konce šikmé krokve tvořící sklon sedlové střechy vysekali výčnělek, zvaný čep, a zapustili ho do otvoru, zvaného dlab, vytvořeného drobnou sekyrou dlabatkou do nejvyššího trámu roubené stěny. Na horním konci odsekli polovinu profilu krokve, vložili tento zub do opačného plátu protilehlé krokve a vytvořili tak hřeben budoucí střechy. Vrcholový spoj ještě zajistili vložním dubového kolíku skrz obě spojené krokve. Předtím ještě do dlabů ve dvou třetinách výšky obou krokví zapustili šikmé čepy vodorovného trámu, zvaného hambálek, který krokve propojoval a krov zpevňoval. Zhruba metr od sebe vzdálené dvojice spojených krokví teď propojili hustou mřížkou z latí, na které si později hospodář přitluče vlastnoručně vystrouhané šindele. Krov je tak dokončen a hej rup!, už na jeho vrchol tahají opentlený stromeček. Glajchu, symbol úspěšně dokončeného díla. Je čtvrtek po svatodušní neděli, tak to stihli tak tak a glajchu ještě dnes mohou oslavit pohoštěním od majitele nové stodoly. (Tento pátek a sobota už jsou církví vyhlášené suché dny, kdy se nejí maso a nemastí, a to by bylo smutné slavení.)

Jen ke stavbě lomenic se zatím nedostal. Na zdobné prkenné štíty domů dělené vodorovnými římsami a svislými sloupky nebyl správný čas. V Jeníkově už mnoho let kněz nevysvětlil žádný nově postavený dům. Právě končící dekáda napoleonských válek rozesela nejistotu a strach z budoucnosti. Státní bankrot v jedenáctém roce během jednoho dne snížil dlouho strádané úspory na pětinu. Kdo by se pouštěl do novostavby? A pouhé opravy roubenek, ohlodaných tesaříkem, dřevomorkou a zubem času, mnoho tesařů neuživí. Navíc leckterý domkář v nouzi si na některé opravy a drobné stavby troufne sám.

Ale peníze neměli ani sedláci, kteří Honzu najímali za čeledína, a tak toužil po řemesle. Mistr Krpálek mu, se svolením vrchnosti, dal šanci se vyučit místo Honzova staršího bratra Matěje, který se u něho před léty začal učit tesařině, ale po pár měsících byl odveden na čtrnáct let na vojnu. Šestadvacetiletý Honzík nebyl žádný rozčepýřený učedníček s nečistou pleť, ale v šestitýdenní zkušební lhůtě se projevil jako chápavý a šikovný pracant a na kalnokalnou pověst jeho rodiny zkušený mistr nehleděl. Tak u něj zůstal. Cechu dal dvě zlaté a mistrovi dvě léta oddanosti a obětavosti. Vůně dřeva se mu za ten čas dostala hluboko pod kůži a už bez ní nedokáže žít.

Tři dny po dokončení stodoly, tedy na svátek Nejsvětější Trojice, se na městečku, v náročná hospodě s číslem 60 konají pravidelné kvartály – cechovní shromáždění, držená každou nedělí po suchých dnech, tedy čtyřikrát do roka. Hospodští se tu střídají jako aprílové počasí, ale cechovní schůze se tu vytrvale drží spousty let, jako ta sladká vůně piva a páleného, kterou přichozí chlapi tak milují. Jedna hodina odpolední je vyhrazena spojenému cechu tesařů, zedníků, hrnčírů a kameníků. Jsou tu všichni mistři, tovaryši i učni, stejně jako na nedávném Krpálkově funusu. Kdo by stál o pokutu za absenci?

Cechovní schůze je událost nejvyšší vážnosti. A ta panuje i během jednání. Zvláště od chvíle, kdy cechmistr otevře z jeho domu sem přinesenou zdobenou cechovní truhlici. Od té doby vše řečené je naprosto závazné. Každý slib, každé prohlášení, každý rozsudek. Matka pokladnice, jak slove, je hlavním symbolem cechu i ochranitelkou jeho pečetidla, všech peněz a listin. Dnes pohltní pět a půl zlatky od Martina Lacka, který složil mistrovskou zkoušku a na dnešním kvartálu bude přijat za nového mistra.

Honzík Houferák je jako na trní. Jako by jen napůl vnímal, jak starší cechmistr předložil cechovní účty k vrchnostenské kontrole cechovnímu komisaři. Nevnímá zvuk pera písařova a souzené spory mezi příslušníky cechu i prohrěšky vůči cechovním řádům jako by byly jen kulisou pro jeho vlastní myšlenky. Tady byl před dvěma roky přijat za učně a dnes mu kromě pěti krejcarů kvartálního členského poplatku cinkají v kapse i tři zlatky na povýšení do tovaryšského stavu. Učeň přijímaný za tovaryše už nebývá vyplácen za vyučenou vyřezávanou cechovní ferulí a nemusí přítomné honosně hostit, takže obřad je prostý. Cechmistr mu přečetl z cechovních statut všechna mravní, technická a provozní pravidla cechu, přidal pár rad do života a odevzdal mu kopii výučního listu. Podáním ruky mu pak popřáli všichni mistři a originál listiny uložili do matky pokladnice. Teď je samostatným tovaryšem! To nezpochybní ani ti, co na něj hledí přes prsty.

Uběhly další čtyři dny. Svěží vůně lístků čerstvě natrhaných květin obestírá Barušku Sobotkovou jako aura. Jaro rozpíná své dny vstříc zářivému létu. Včera ji ještě rozrazila zima a zítra už rozrazil pokvete. Barunce je sedmnáct. Je panna. Čistá jako lilium. Proto kráčí i letos ve skupince neposkvrněných dudínských děvčátek do Větrného

Jeníkova na božítelové procesí. Je to stejná skupinka čistých panen, které, kvítím okrášlené, před deseti dny v Dudíně postupně obcházely lesní a luční studánky, u každé svlékly svrchní šat a za živého veselí z ní do tří světových stran vodu vylévaly, dno vyčistily, zelený věnec z brusinek a hrst kvítí do ní vložily. Pak, s malou bíle oděnou a bosou královničkou obešly hospodyně, které ze studní vodu braly, a za vejce a máslo od nich pak utržily dost peněz na uspořádání muziky „za studně“. Ještě dnes Barku z tancování nohy bolí. Nic tak nemiluje jako společnost a veselý život uprostřed chasy.

Tak i dnes je šťastná. Za úsvitu natrhala s ostatními dudínskými dívkami na loukách spoustu kvítí. Bílé kopretiny, žluté kozí brady a štírovníky i růžové kohoutky a prstnatce. (Dívky ze statků a chalup se zahrádkou přidaly pivoňky. Letos je Boží tělo brzy, tak musely poupata nad ohněm nahřívát, aby se rozvila.) Z části uvila věnečky k posvěcení a ze zbytku oddělila jen okvětní lístky a hustě jimi napěchovala proutěný košíček i kapsář. Májové louky jsou tak krásné. A teď patří jim, děvčatům. Než přijde Svátek ranního rozbřesku a mezi orosenými stébly trav se vycházející slunce odrazí na čepelích zvonících kos kosců. To už budou louky královstvím svalnatých sekáčů, kteří bohatou senosečí zajistí, aby dobytek přežil příští zimu.

Dvouhodinová cesta do městečka utekla jako nic. Samý zpěv a smích. Z první části cesty zná Baruška každičky kámen. Vždyť do Branišova tudy chodí do kostela každou neděli. Ale úsek z Branišova do Jeníkova je jí vzácnější. Tím se ubírá jen párkrát do roka. Na jarmark, jeníkovské posvícení či jako dnes na procesí.

První budovy jeníkovské vidí už zdálky. Vpravo od cesty, po které přichází, stojí rozlehlý panský dvůr otevřený do polí, vlevo od ní krásný zámek. Při tom pohledu si vzpomněla na tatínka. Jak chodila do Jeníkova s ním. Jako by to bylo v jiném životě. Všechno se zlomilo před třemi roky, když jim po smrti její maminky triapadesátiletý otec přivedl domů čtyřiadvacetiletou macechu, starou jako Barunčina starší sestra Maruška, a stal se z něj úplně jiný člověk. Než aby myslela na současné vztahy v rodině, raději vzpomínala.

Ač Sobotkovi bydlí v Dudíně a tatínek pracoval u mistra z Ústí, znal téměř každý jeníkovský grunt z gruntu. Zedníkem je už téměř třicet let a stejně tak dlouho platí nařízení o zděných komínech, takže nejvíce boural dřevěné či proutěné, hlínou omazané dymníky a stavěl místo

nich v mnoha staveních po celém panství komíny kamenné. Ale nejen to. Tuhle přistavěl klenutý chlév, onde oblouk a schůdky sklepa, který teď po rozšíření pěstování brambor byl potřeba. U nových roubených chalup budoval základy a černou kuchyni a před válkou už stavěl i pár celozděných stavení. A těch historek, co měl. O krávkě, která porazila kozové lešení ve dvoře, o zavaleném sklepe, o nějak šikmo visící olovnici při práci ve vinopalně, o naříznutých pokštelích, na které tatínek jen chvilku kladl kamennou klenbu. Co kout obce, to barvitý příběh.

Když prošla mezi školou a požárním rybníčkem ke kostelu, vzpomněla si, co tatínek vyprávěl předloni u nedělního oběda. Jak měl na tesaři opravený strop kostela položit rákos a omítku. Byl náhle nad vším, co bylo v chrámu posvátné. Dosahovala k němu jen tam ulpělá vůně kadidla. Kouřová, temná, hluboká. Tady byl každý pohyb zbožností. Máchnutí lžící tichou modlitbou, hlazení rajblíkem chraptivým díkůvzdáním. Mladá choť se uchichtávala, ale děti hltaly to tajemno a přebíraly jas a vážnost jeho tváře.

Vstoupila do chrámu. Slunce krájí kostelní prostor na úzké hranoly a těžká vůně pryskyřic se nad ní zavřela. Pohlédla do čtvrté lavice vlevo, u níž stál šarlatově červený cechovní prapor s vyřezávaným křížem na vrcholu žerdě a vyšitým děleným znakem cechu tesařů, zedníků a kameníků, jehož členům byla lavice vyhrazena. Tatínek sedí na svém místě ve svátečním kroji. Jeho skráně lehce prosivělé prosí o střih, oči vyzářují účast a vlhké rty převalují věty nekonečného monologu veterána. Stokrát opakované obšírné výjevy lítých bojů v revoluční Francii prokládá obrazy vlastní chrabrosti, surovosti mužstva i noblesy jeho velitelů. Jména barona z Warnsdorf i hraběte z Wartensleben vypouští jako duhové bublinky.

Po mši vychází z kostela průvod věřících. V čele nese ministrant kříž, za ním jdou pod vlajíci cechovními korouhvemi řemeslníci vedení cechmistry, sousedé vedení rychtářem a čtyři nezvedení muzikanti. Za kutálkou děvčátka rozhazují z božítělových košíčků na cestu okvětní lístky. Po těch klátivě našlapuje pod baldachýnem neseným nejváženějšími sedláky pan farář s monstrancí, v níž je vložena velká posvěcená hostie, reálné tělo Páně. Vynášením eucharistie z kostela připomíná, že Kristus není přítomný jen v chrámě, ale že přichází i mezi ně, do jejich životů. Procesí uzavírají ženy, chlapci a četní návštěvníci z okolí. Tesaři a zedníci nejsou prvními v ustáleném pořadí cechů

v průvodu, ale toho neželí. Znají svoji cenu. Ve chvíli nejdůležitější, při ohni, jdou vždy první. Jako zkušeni vzdušní akrobati na přinesené žebříky kvapí, sekýrami dělí a háky strhávají k zemi hořící střechy a stavení, aby se oheň nemohl šířit do okolí.

Celé městečko voní čistotou, zelení a květy. Okna domů lemujících předem zametenou cestu monstrance zdobí obrazy svatých, hořící svíčky a květiny, vrata březové větve a zelené věnce. Cesta to není dlouhá. Jen obkrouží náměstíčko kolem čtyř oltářků, stolů pokrytých vyšívanou plachtou, svatými obrázky, větvíčkami bříz, lip a kvítím. Tradičně stojí tyto kostelíčky v průjezdu Truplova statku číslo 56, před Dáňovým statkem číslo 23, před zámkem a ve vratech Palánova gruntu číslo 61. Oltáře a právo je vystavovat se v těchto rodinách dědí jako velká pocta. Navíc ratolesti z nich ochrání dům před bleskem a pole před krupobitím, pokud jim je přihlízející všechny nerozeberou.

U každého oltáře se živá řeka zastaví, velebníček na něj postaví monstranci, hořkou vůni pivoněk zahustí kadidlem a myrhou, přečte úryvek jednoho z evangelií. Po sborovém „od hromobití, krupobití a záhuby bouře, od metly zemětřesení, od moru, hladu a války – ochraňuj nás, Pane“ žehná obci a celému okolí s Nejsvětější Svátostí, zatímco družičky toužící dál rozhazovat květiny nedočkavě přeshlapují. Barunka se už navenek tváří nad věcí, ale uvnitř to kouzlo stále působí. Po čtyřech zastaveních došel zástup prohrátý slunkem a spoluprožívanou vírou zpět do chladu kostela k závěrečnému požehnání.

Poslední amen propustilo z mysli zbožnost a prázdné žaludky vyvolávají chuť a vůni blízkého božítelového oběda. I tovaryši cechu tesařů a zedníků se spolu rychle loučí a spěchají k manželkám. Zedník Sobotka ke své příliš mladé choti a tesař Houferák ke své příliš staré manželce. K Sobotkům do Dudína je dlouhá cesta, tak raději doprovodíme Honzíka k nedaleké chalupě jeho otce, kde žije.

Třináctku, kterou na ni napsali před léty při číslování domů komisaři, vítali mnozí jeníkovští sousedé se škodolibým úšklebkem. Tento symbol neštěstí připomněl nesmazatelný cejch vypálený do samých základů stavení, a tedy i do kůže všech, kteří v něm žili, žijí a žít budou. Stigma bezectnosti. Skvrnu hanby.

Bude to téměř sto let, co stála Magdalena Houferáková s čepcem ze špinavých hadrů naraženým do čela a horkými voskovými slzami stékajícími z černé svíčky na její sepjaté ruce u pranýře na rozbláceném

jeníkovském tržišti mezi staveništěm nového kostela a staveništěm nového zámku. Dráb zvedal ruku s karabáčem, kluci s hrstičkou bláta a zmrzlého březnového sněhu. Nadávky pršely, kdekdo si odplivnul. Magdalena se nezachovala. Nosí pod srdcem pancharta, dítě narozené v kopřivách, jak říkají. Celý rod byl potřísněn bahnem veřejného zostuzení.

Staří měli toto divadlo ještě v paměti, když půl století poté poutali na pranýř před kostelem jinou Magdalenu Houferákovou. Další zmrhalku s ouhončetem. Ostříhaná hlava v čepci se uklání sousedům přicházejícím na mši a na její přikázané „Vítám vás do kostela, já jsem se dopustila“ zaburácí škodolibý smích. Černá svíce pálí do dlaní, ale bláta a mrskání už byla ušetřena.

Tato Magdalena porodila v chalupě svého bratra Václava tři nemanželské děti. Kateřina zemřela ve třech měsících, ale František a Jan vyrůstali v malém domku spolu s Václavovými dětmi. Pranýř během pár let z městečka zmizel, ale stigma zůstalo. Kdo si nezvyšoval vlastní sebevědomí jejím ponižováním, alespoň ji dával dětem jako odstrašující příklad. Nikdo nebral jako rovnou ani ji, ani její děti.

Dnes již tesařský tovaryš Honza Houferák s jejími kopřivčaty vyrůstal a jeho přespříliš citlivá duše vnímala jejich ponižení a utrpení, život méněcenných lidí bez budoucnosti, bez možnosti se vyučit, mít vlastní domácnost, slušně se oženit. Jejich pocity do sebe vsakoval jako houba. Cítil krutost takového odsudku a nesouhlasil s ním.

V jeho dvaceti letech o adventu dorazila do jejich chaloupky na kost promrzlá, hladová a k smrti vysílená dívka. Jmenovala se Ančka, byla v devátém měsíci a měla za sebou sedmdesát kilometrů chůze z Běstvin, kde ji otec, když přišla s outěžkem, surově ztloukl a vyhnal z domu. Ve Větrném Jeníkově na ni přišla její hodinka a místní ji poslali k Houferákům, pro jejich pověst i toleranci. Honzík pomáhal jak mohl, a přítel Lacka přesvědčil, aby šel jejímu bočkovi za kmotra. Její zoufalý stav a srdcervoucí příběh s Jeníkem otrásl ještě víc než osud jeho bratranců, pratety a tety.

Apolénka Rychetská byla svobodná, hezká, milá, přátelská, ochotná se pro jiné obětovat. Nesnášela různice a neshody. Raději nechávala věcem volný průběh, než by s někým bojovala. Uměla zavřít oči před nedostatky těch, kterým dala svoji lásku a důvěru. Když otěhotněla,

došlo jí, že někdy je lepší vzdorovat. Leč pohříchu až po hříchu. Zavrhla řimbabu, chvojku i saturejku, skákání, šlapání na břicho i jehlice. Nebude se ani hanbou na hambálku věšet. Dítě vychová. Bylo jí tehdy už třicet čtyři a po dítěti vždycky toužila. Když kdysi osiřela, odešla z Opatova sloužit na Hodačův statek v Bukové a nebyly to jen lišky, kdo jí tam dával dobrou noc. Jak říkali, „šla dřív do kostela, než zvonili“. Tak jí na vrata Hodačova statku zavěsili slaměný věnec jako znamení hanby, při mši stála v koutě a každé páterovo káravé slovo bylo hrotem kopí. Jako dopustilka nebude patřit ani mezi svobodné, ani mezi vdané a každý se o ni otře. Nevadí! Pankhart, byť s temnými vyhlídkami, bude žít!

A když zodpovědnost pociťující sedlák Hodač zavítal k Houferákům, Honzík váhal jenom chvíli. Kousek pole pronajatý od obce a příležitostné námezdní práce stěží stačily zaplnit věčně hladová břicha jejich rodiny, a tak Honza i jeho bratři a sestry vstupovali do dospělosti bez krejcaru. Dědický podíl sirotka Apoleny tedy pro něj znamenal jedinou možnost založit rodinu a ještě, pokud se přihlásí za otce jejího novorozeněte, vrátí jí i tomu panenčeti čest a právo. Zachrání alespoň jedno dítě od osudu, který tak bolestně znal. Co na tom, že ji nikdy neviděl a je o jedenáct let starší než on.

Tak se v listopadu konala svatba. Apolénce převezli peřiny do přeplněné chalupy číslo 13 a její peníze umožnily Jeníkovi vstoupit do učení a mladé rodině přežít ty dva roky, než se stal tovaryšem a začal brát u čerstvého mistra Martina Lacka, který mezitím k vyžehněné roubené chalupě číslo 75 přistavěl tesařskou dílnu, normální plat.

Za šest let se konala u Houferáků další svatba, Honzův bratr Matěj, pobývající právě doma na dovolené od svého regimentu, si bral do hanby padlou Nanyнку Dolejší s tříletým uhnancem. Jako by slovní základ hofen v původu jejich příjmení neznamenal někoho, kdo byl přijat do cizího domu, ale spíše někoho, kdo poskytuje přístřeší jiným.

Za další čtyři roky porodila levobočka u Houferáků Honzova a Matějova sestra Magdaléna (říkejme jí III.) a za další dva roky si připálila fěrtoch jejich sestra Anna. K oběma dívkám z potupené rodiny se chovali mládenci zcela jinak než k ostatním, ctnostným děvčatům. Ostatně celá vesnice utopená v předsudcích ani nečekala, že dcerky z takové rodiny zůstanou počestné. Otec Václav dělal, co mohl, ale, jak říkají, spíše uhlídáš pytel blech než mladou holku.

Pokud se tradice stejného řemesla dědila z otce na syna, tradice jednou překročeného společenského řádu byla silnější. Jan, syn Honzíka a Apolénky, narozený týden po onom Božím těle v patnáctém roce, se nestane po otci tesařem, protože protipožární zákaz stavění dřevěných budov sníží potřebu tesařské práce, ale vyučí se zedníkem, kterých bude více potřeba. Ale čert mě vem, nevezme-li si i on jednou svobodnou matku s třemi levými dětmi. Truchlivá vůně kopřiv je v chalupě hluboko zažraná.

ČERVENÁ KARTA

1821

Teče voda teče od potoka k řece. Namluvil si mladej rajneráček „modrovoký děvče. Mordyje, to byla dívčina, ta s těma modrejma očima, co sem s ní chodíval na špacír do háje zelenýho,“ zpívá se v české národní písničce. Zkusme být ale konkrétnější.

Teče voda klokotavě od Lomnice ku Otavě. Měsíc září láme se vedví a kalendářům s láskou opatrovaným v šuplatch a za trámy mirotických světnic vévodí písmena MDCCCXXI. Po ukončení dlouhého a devastujícího období napoleonských válek je už několik let mír a hospodářská prosperita monarchie míří do nebes. Všeho je potřeba. Pole i řemesla dobře vynášejí a lid obrací vydělaný peníz v krásu. V mirotických příbytcích kvete *biedermeier*, šijí se nové kroje, kupuje cizokrajné zboží. Dědové a babky lají, že tolik marnivosti svět neviděl. I dnes se utrácí. Je totiž čtvrtý den mirotického výročního trhu a náměstí je stále plné stánků, mezi nimiž se hemží mračna marnivců místních i sedláků a chalupníků z širokého okolí.

Jak je krásné to naše náměstíčko! Zásahu na tom má kmán i pán. Čeledín, který jednu dubnovou neděli před deseti lety ve stáji Prostředního mlýna vykuřoval stonavé koně, nechal hrnec s rozžhaveným uhlím stát na slámě a odešel k muzice. Kůň hrnek převalil, chytila sláma, maštal, stodola, až nakonec silný západní vítr počastoval hladovým plamenem všechny domy severní strany náměstí, jejichž fasády tak dnes září novotou. A Alexandr, pán veliké Rusi, který před šesti lety oznámil, že bude projíždět po císařské silnici Miroticemi,

pomohl místním získat příspěvek krajského úřadu na první vydláždění dosud hliněného a častými přívaly vod rozrytého svahovitého rynku a uličky vedoucí vzhůru ke kostelu.

Dlažba zvýšila čistotu, magistrát zavedl pořádek. Dolní část náměstí určil jako dobytčí trh, horní polovinu rozparceloval dle řemesel a ulice K Písku přiřčena byla Židům a handlířům. Zboží je vystaveno na vozech, kárách, policích, bidlech, stolech, pultech, v koších nebo jen tak na zemi. Uprostřed toho mraveniště, mezi kašnou a hospodou, hrouží se drobné stánky punčochářů. Převážně ze Strakonice a Bavorova, ale své dílo tu má rozložené i Janek Fiala, mirotický mistr z roubené chalupy číslo 62 nad zátokou. Nabízí tu stále ještě ručně pletené punčochy, rezné, barvené, s pletenými vzory barevnými, plastickými i vyšívané. Po jeho boku se střídá manželka Veronika s mladším synem Martinem, již vyučeným punčochářem. Nedaleko od nich, jen za kotci jirchářů a kožených kalhotářů, na malém plácku mezi hospodami u Rohlíčků a u Winklerů, dnes jako o každém jarmarku hraje místní kejklíř a komediant Matěj Kopecký loutkové divadlo. Krokem rozvážným razí si cestu davem mirotičtí radní. Vybírají poplatky za prodejní místo, kontrolují dodržování protipožárních opatření, jakost zboží, spravedlnost v mírách a váhách, vykazují z města podomní obchodníky, tuláky a pobudy. Rynek bzučí jako úl a čas plyne.

Teď ručičky radničních hodin omdlely a splihle visí vedle sebe kolmo dolů. Obzorem přisávané slunce vodorovně ozařuje tisíce barevných záplat v korunách stromů i sváteční kroj Marušky Fialové, dcery punčochářovy, která kráčí středem náměstí k dolejší hospodě. Stihla dnes všechny domácí práce, prošla stánky s parádou, zobla kandovanou pomerančovou kůru, pistáciové oříšky i svatojánský chléb, žasla nad žonglérem a kouzelníkem, vyslechla kramářské písně a smíchem odměnila Kopeckého metrové dřevěné hrdiny. Však bylo zač. Čelisti ji bolí od smíchu a ještě teď jí jiskří v hlavě vtípky Pimperleho, který maje pod čepicí, sypal svá moudra z rukávu i před samotným králem Admedusem. Jak jen se ho to ten král ptal? „Kdo jsi? Odkud? Řekni bystře.“ „Od nás, prosím, pane mistře.“ „Taškařina s tebou hraje, ptám se, z kterého jsi kraje?“ „Ze žádného kraje. Pokud vím, z prostředka já pocházím.“ Maruška se při vzpomínce usmívá, u srdce je jí krásně. Však nejen kvůli komédii. Jde přece právě k muzice. Hospoda bude plná a všichni uvidí její nový fěrtůšek. Květovaný, vyšíty. Hezčí zástěru

žádná mít nebude. Každá dívka je nejkrásnější při tanci. Když se spodničky a sukně houpají a točí, nadýchané rukávy košile vzdouvají a mašle vlají všemi směry, jako by oslavovaly život sám. Joj, tancovala by nejraději už tady na dlažbě.

Vešla do krčmy. Staří u kamen, chasa v šenkovně. Jako vždycky. Ale kde se mezi nimi vzal Mates Brousilouc z Kopanin? Měl být na vojně. Matěj je urostlý a vždycky se uměl obléct. I když se vyučil krejčím, u něj úsloví „kovářova kobyly chodí bosa“ neplatilo. Ale nic mu neslušelo tak jako to černé čáko se stuhou a tahle uniforma. Bělost kalhot a kabátku zdobily jen drobné červené výložky. Ten proužek ji přitahoval. Ta červená zdála se osudovou. Mates byl pohublý, bledý a netančil, i když před nástupem na vojnu byl skvělý tanečník. Ale právě to ho dělá jiným, vážnějším, dospělejším, žádoucím. A bude mít snad i příležitost zjistit od něj, jak to na vojně chodí. Před pár lety oblékl vojenské sukno její starší bratr a ona na něj myslela každým dnem. A nemýlila se. Když se asi po hodině jejich šlápěje střetly ve stejném bodě, Matěj měl co říci. Jeho příjemně zabarvený hlas oživil před Maruščiným zrakem svět kasárenský, slavné město pražské, a došlo i na pár střípků z Matějova života. Tak na chvílku opustme hospodu a také se na něj podívejme.

Začal slibně. Mates se narodil druhé manželce statkáře Jakuba Brousila v Lučkovících číslo 22, milován a zajištěn. Leč v roce a půl mu otec zemřel a grunt převzal čerstvý manžel otcovy nejstarší dcery z prvního manželství Barbory, jistý Matěj Volf, syn polního mistra. Barbora se tak stala ve dvaadvaceti paňmámou, hrdou selkou, vládkyní statku a její macecha se svými třemi dětmi jí náhle byla na obtíž. A tak když vdova dostatečně oplakala svého muže a dohazovač odvedl svou práci, konala se svatba. A hned dvojité. Padesátiletý chalupník Jan Žižka si bral vdovu Brousilovou a jeho osmnáctiletý syn zároveň její teprve třináctiletou dceru Rézinku, Matějovu milovanou sestřičku a společníci jeho dětských výprav a her. (Ale nelekejte se. Slib daný starým Žižkou farářovi, v chalupě stejně pořád plné lidí, splnili, a tak Tereška poprvé rodila až ve dvaceti.) Tak v devíti letech odešel i Mates s patnáctiletým bratrem Vojtou k Žižkům na samotu Na Vartě uprostřed lesů, pod kopcem Paračovem. U chalupy byl rybníček, ovocný sad a políčka vyrvaná lesu patřícímu píseckým pánům. Odsud z Kopanin byly Mirovice jako na dlani. Každé ráno scházel, nejprve do školy a pak

do učení, přes Kučerovu chalupu na Brabčulce z kopce dolů k Lomnici. Škola byla jen dvoutrídni, a tak, byť o rok starší, Marušku Fialovou vídal denně ve škamnách. Ale co s holkou? Všiml si jí víc, až když přišla do školy s červeným náramkem vlastnoručně upleteným z červené vlnky. Ten proužek ho přitahoval. Ta červená zdála se osudovou.

V sedmnácti letech, po zaplacení poplatku, dostal na cechovní schůzi v hospodě výuční list a stal se krejčovským tovaryšem. Vystrídal pár mirotických mistrů, ale všude to bylo stejné. Uprostřed sedadla konstruovaného do kruhu seděli učeň a tovaryši spolu s mistrem pod společným zdrojem světla a pod jeho přísným dohledem. Učeň, vždy otloukánek, měl ruce vytahané od neustálého nošení osmikilových žehliček z kamen do kruhu k rozžehlení švů a po pár minutách zpět na kamna. Koženým náprstkem chráněné prostředníčky tovaryšů kroužily celý den nad sukny, brokáty, damašky a šerkami, kouzlice z nich tu lajblík, tu krátký kabátek zvaný špencr. Vše se složitě zdobilo a každá součást sešívala z několika materiálů. Plochy, které byly kryté jinou součástí kroje, z toho nejlevnějšího, ty viditelné z honosného. Lemy, cípy, okolky a krejzlíky byly z výšivek. Rukávy košil a kabátků se vyztužovaly či skládaly. Na boky šněrovaček přišívaly se koudelí vycpané polštářky, aby na nich zavěšené sukne pěkně odstávaly. Tak se jehly tovaryšů nikdy nezastavily. Mistr krejčíř kreslil návrhy, stříhal, dohlížel a přišel-li zákazník, bral v rohu za plachtou míru. A často těm nejhezčím děvčatům v městečku. To mu Mates záviděl. No, musel vystačit s představitostí. Když bral do rukou hebkou hedvábnou šněrovačku, zdálo se mu, že jeho chladem dílny zkřehlé ruce z ní cítí žár mladé krve proudící pavučinou modrých žilek dávajících sluncem nedotčeným ňadrům ještě bělostnější nádech. ňadrům, které bude tak pevně svírat (šněrovačka, ne Mates!). V krejčovské dílně byl i rám na vyšívání a jehly s větším uchem, ale pro nedostatek času dílo většinou nosili vyšívačkám do Kasejovic.

Leč krátce Mates Brousil nůžky brousil a nitky trousil. Pár dní před jeho šestnáctými narozeninami ho v píseckých kasárnách 25. pěšího pluku vyšetřil pověřený felčar. Předepsanou výšku splňoval, zuby, nutné k trhání papírových nábojů před nasypáním obsahu do hlavně, měl v pořádku, tak byl odveden. Jaké štráchy? Složil přísahu, byl vystrojen a dostal závdavek tři zlaté na předměty denní potřeby. A jakmile mu bylo šestnáct let a jeden den, tedy započal sedmnáctý rok svého

života a mohl se tak dle zákona stát vojákem, byl převelen do Prahy k 11. pěšímu pluku arciknížete Rainera. Řady „rajneráků“, jako i jiných pluků, tvořili většinou podruhové a nadbyteční řemeslníci různých profesí i životních údělů. Přetřásali, co se dalo, leč opravdovým zájmem vždy plálo jen srdce hovořícího. Ostatní těkali očima a jazykem postě přepočítávali zkažené zuby. Avšak našli i jedno téma tmelící, z lenory probouzející a kůži elektrizující. To bylo příhod, to bylo báchorek. Počty svedených panen se přebíjeli jako trumfy při hře karetní. Obscenní detaily patřeny vždy větší a větší lupou. Mates cítil, jaký je jeliman, přihlouplé ucho, které nic nezažilo.

Teď stál v šenku, po letech nový, neokoukaný, v uniformě dokazující jeho mužnost. Oči většiny dívek klouzaly po bílém suknu a spočinuly na vojenském kníru. Mohl si vybírat. Netančil, dáváje najevo vážnost, ale pohovořil s tou, s onou a odhadoval, která by ho měla nejvíc ráda. Ráda až tak, že vynechá ciráty, zkrátí cavyky a bez okolků bude jeho. Když dujec zaplival klarinet, pijáci odpadli, tanec zvolňoval a ráno klepalo na vrata, měl jasno. Maruška Fijalůvc zdála se nejoddanější, nejzamilovanější. Teď ji chlácholí, že jejímu bratrovi nic nehrozí, že vojna je vlastně kojná.

Celé čtyři týdny po jarmareční tancovačce se scházeli. Na lavičce poseděli, u Lomnice postáli, do obecního hájku zabloudili. Ale to víte jen vy. Oni nevnímali, kde jsou, vnímali jen jeden druhého. Jejich oči se propojily, srdce bila divoce. Matěj hovořil vlahým hlasem, Maruška se uchichtávala a nábožně naslouchala. A byl nejenom skvělý vypravěč, ale i vnímavý posluchač. Tak i ona mu mohla předat rodinné stříbro, historky věčně omílané její matkou.

Vyprávěla mu o prastrýci svého otce, který byl mnichem, zpěvákem a představeným noviců ve Zlaté Koruně. Řeholní jméno tam dostal po irském biskupovi Malachiasovi, který podle legendy ve dvanáctém století navštívil v Římě papeže a měl vidění všech budoucích papežů, jež zaznamenal ve formě zakódovaných frází. Prastrýc zemřel v klášteře mlád a na jeho počest dal jeho bratr toto podivné jméno svému synovi jako křestní. No uvažte, Malachiášek Fiala.

Vyprávěla o tom, že se dědeček její matky, mirotický kovář Pavel Bláha, ty bláho, narodil prvního ledna, což od pradávna věštilo šťastný život. A opravdu byl šťastný. Přesto, že černé řemeslo je dřina. Přesto, že se mohl oženit až ve dvaatřiceti letech se čtyřicetiletou vdovou,

takže stihli mít jen dvě děti. Přesto, že syn umřel dva dny po narození a dcera Zuzana v sedmadvaceti. Jeho optimistická povaha a naprosté smíření s osudem mu to umožnily. Po smrti dcery žil se ženou v dnešní Fialovské chalupě v poklidu a harmonii se zetěm, jeho druhou manželkou a vlastními i nevlastními vnoučaty.

A nevynechala ani pověst o tom, že babička její matky, Anna rozená Sedmíhradská, je potomkem šlechtice ze Sedmíhradska, který tam byl v lité bitvě zabit, a jeho choť sledující bitvu z vysokého stromu z něj úlekem spadla a zranění podlehla. A jelikož nepřítel těchto šlechticů chtěl kvůli jejich majetku zabít i jejich děti, utekl věrný služebník se sirotky z vlasti a došli až do Čech.

Měsíc po mirotickém jarmarku byl svátek svatého Havla. Týden před ním byl z celého roku nejsložitější, protože se konaly v okolí hned dva výroční trhy. A Fialovi nechtěli přijít ani o jeden. Otec Fiala tedy vyrazil sám, jen s pytlek plným punčoch na zádech a malým skládacím pultíkem na hrudi, do Horažďovic a jeho choť Veronika s devatenáctiletým synem Martinem tlačili trakař s pytli punčoch, bidly na jejich zavěšení, jednoduchou prutovou konstrukcí s háčky a plátěnou plachtou do Blatné. Doma zůstala jen Maruška. Dala kravkám, poklidila, navařila na další den a u kolovratu přemýšlela o Matýskovi. Venku prohání vítr myriády šedivých kapek, tak zůstanou ve Fijalouc chalupě. Vždyť to nikdo nemusí vědět.

Tak Mates poprvé vkročil do světnice punčochářovy. Byl pozorný, byl chápavý. Byl zvědavý, byl něžný. Byl přemožený touhou, byl nezadržitelný. Se spuštěným padacím mostem svých poctivic vystoupal schodištěm spodniček až k vrcholu. Jako by se měl roztržít na tisíc kousků. A pak to náhlé absolutní uvolnění. Soulad s vesmírem, tichá všeobjímající spokojenost. Maruška se otočila na bok a na vnitřní straně vnitřní spodničky se na chvíli zaleskla vlhká krvavě rudá skvrna. Ta červená zdála se osudovou. Matěj se překulil na záda, těžce dýchal, z vyčerpání se silně rozkašlal a na bledé dlani se objevila vykašlaná krvavě rudá skvrna. Ta červená zdála se osudovou.

Den po svaté Kateřině se Matějovy souchotě, kterými se nakazil v kasárnách a kvůli kterým byl po pouhých čtyřech odsloužených letech na pokraji vysílení převezen do pražské invalidovny a letos z armády jako invalida propuštěn, s přicházející zimou zhoršily. Bolest na hrudi

zesílala, chuť k jídlu ta tam, svaly trvale rozpáleného těla se prudce stahovaly v silný třes. Jeho lůžko v chalupě Na Vartě čpělo potem, jeho matka vztahovala ruce ke kříži. Čas jako by se zastavil.

To v chalupě punčochářově bylo plno práce. Je třeba zpracovat novou vlnu z říjnové stříže ovcí, kterou ani tentokrát nemohli koupit přímo ve velkostatku, ale jen s přírážkou od překupníka Ezechiela Markuse Blocha. Byl to šizunk jako jeho děd, od něhož přebral živnost. Inu, „Žid je Žid, aby šidil lid.“ Omezování počtu Židů povolováním sňatku jen nejstaršímu synovi, a pouze nepřekročil-li by se tím povolený počet rodin v místě, a zákaz provozování řemesla sice Židy velmi omezovalo, ale na druhou stranu nabytý majetek netříštili rozdělením mezi spoustu dětí jako u křesťanů, a obchod a lichva, které jim zbyly, byly mnohem výnosnější než řemeslo. Tak židovský majetek a jeho vliv rostly.

Tuto vlnu už stihli vyprat a roztřídit, větší chomáče rozcupovat a napustit olejem. Část vlny určenou na režné punčochy už Fijalouc ženské rozčesaly na kramplích a teď je předou na kolovratu a stáčí dvě nitky v jednu silnější, kterou Jan s Martinem budou plést. Druhou část už chlapi obarvili na červeno a teď se barví na zahradě v kotlíku část další v usušeném, rozemletém a zkvašeném boritu barvířském na modro.

Kromě toho, teď před zimou jdou teplé punčochy nejvíc na odbyt a zboží prodané na včera zakončeném trhu v Soběslavi musí chlapi rychle doplnit pilným štrikováním ze starší vlny. Oba měli plné ruce jehlic. Čtyři propojené do rámečku byly plné oček, pátou ta očka proplétali. Už by potřebovali mechanický stávek, který plete šestkrát rychleji než ruce a sraží ceny konkurence, ale těžko jim bylo opouštět tradici otců a stavovskou čest, tak jeho koupi stále odkládali. Punčochy už dříve upletené, pak zvalchované a učesané teď už nemohou sušit na sluníčku na zahradě, a tak kolem ohnutých zad pracantů ve světnici visí snad všude. A ve všech barvách. To je pohled: červená, modrá, Fiala, Fiala.

Marie si u práce vesele zpívá. Chystá se totiž na zítřejší tradičně poslední muziku před nadcházejícím adventním půstem. Těší se na svižné tóny kutálky i další setkání s Matýskem. Svatokateřinskou zábavu pořádají vždy ženské a platí celý večer dámská volenka, ale když Matěj nemůže, ani ona tančit nebude.

A skutečně netančila. Leč důvod byl jiný. Následující ráno pocítila silnou nevolnost. Již pár dní měla trochu oteklá ěadra a cítila se unavená, ale to přejde. A věru, za pár týdnů tyto příznaky opravdu vymizely, ale to už všichni doma věděli, že je těhotná. Po pár dnech sledování si dala její matka dvě a dvě dohromady, udeřila s přímým dotazem a nastalo slzavé údolí. Jak to řeknou otci? No, museli. Zrudnul, zbrunátněl, až do Fialova, a pouštěl páru. Ani tisíc kladiv, jaká bušívají do namočených punčoch v cechovní valše, by nestačilo, aby té šelmě Brousilouc zvalchovaly hřbet, jak by zasloužil.

„Když bylo po roce, přišla dcera k matce, přinesla malého Rajneráčka, v strakatý peřince.“ – Rok uplynul, je opět půlka září a s ní mirotický podzimní jarmark, stromy zase samá barevná záplata, na rynku zase starý Kopečák hraje Šnofoniuse a Mordulínu. Maruška překonala šestinedělí a s Terezkou na zádech vyrazila ke stánku otcovu s obědem a odtud na chvíli zase zhlédnout její oblíbenou hru. Tentokrát však neslyší žerty Pimprlovy, ale stále se jí vrací slova závěrečné písně této komédie: „Varujte se chtíčů zlých a všech hříchů smrtelných, záletů a milkování, alkoholu, trdlování!“ Inu, vnímáme jen to, na co jsme zrovna nastaveni, a svobodným matkám málokdy bývá do smíchu.

No tak, nesudte příkře! Mates by se byl ženil hned, ale k svatbě musel mít potvrzení z armády, že ukončil službu. K tomu potvrzení potřeboval lékařské vysvědčení od pověřeného lékaře pluku v Praze, potvrzení civilních úřadů o situaci rodiny, potvrzení cechu o vyučení, potvrzení to a potvrzení tamto. Každý z úřadů měl na vyřízení spoustu času a i Matěj musel často čekat, až se mu udělá lépe, aby mohl vyrazit do Prahy za lékařem, do Písku na kancelář, zas do Prahy na velitelství. Když konečně byla všechna povolení pohromadě, Maruška byla v osmém měsíci s druhým dítětem. Pak čekali, až jí skončí šestinedělí, pak advent, v kterém se svatby konat nemohly. Jako svobodní bydleli každý u svých rodičů a navštěvovali se tam, anebo tam, podle Matesova momentálního stavu.

Další osudy M + M už raději podrobně nebudeme sledovat, neb byly neradostné. Souchotináře žádný mistr ostré jehly dlouhodobě nezaměstná a jeho domácí paběrkování moc peněz nepřinese. Děti bude přibývat jako hub po dešti a na prosté živobytí – byt jen na chleba od pekaře Alše (děda slavného Mikoláše) – a na léčení – za sádlo, bylinky,

zřídka i baňkování a pouštění žilou ranhojičem Stroupežnickým (dědem slavného Ladislava) – se postupně rozpustí všechno zděděné jmění, takže si Brousilovi nikdy nepostaví na zděděné části Fialovy zahrady vlastní domek, jak bylo plánováno, a pozemek budou muset prodat. Tři z jejich dětí se od otce nakazí a zemřou na prahu dospělosti. Marie mu bude oddanou ošetřovatelkou, chápající jeho zoufalství z toho, že nemůže zabezpečit rodinu, a nevynechá žádnou možnost, jak by sama vydělala nějaký ten krejcar navíc. Mordyje, to byla dívčina.

Ale ponechme na čtenáři, zda byl Matesův úděl o tolik horší než osud Maruščina bratra Františka, který když se vrátil ze čtrnáctileté vojenské služby, už řídil otcovu živnost jeho mladší bratr Martin. A než se František jinde osamostatnil a našel si nevěstu z branže, byla už tato po čtyřicítce, a tak se vytoužených dětí nikdy nedočkali. Nebo osud Maruščiných tří sester, které se nikdy nevdaly a nepoznaly sílu lásky milenecké ani mateřské. Kdo z nich byl více vyloučen ze hry?

NA VÝCHOD OD RÁJE

1841

Odkudsi přiletěl suchý list javoru a ztratil se ve žluti doškové střechy pazderny. Chaloupky malé, že by ji kloboukem přikryl. Sešlá věkem, krčí se u rozcestí, na louce patřící heráleckému statku číslo 83. Podzimní mlhy sytí vlhkost hrubě roubených stěn. Za nimi zpívá Anička svým dvěma synáčkům. „Spi, synáčku, spi, zavři očka svý! Pán Bůh bude s tebou spáti, andělícci kolébati, spi, miláčku, spi.“ Zpívá snad až příliš tiše a po tváři jí stékají drobné slzy. Myslí na svoji maminku. Ale nevidí tu právě na souchotě umírající stařenku, vtěsnanou s mužem a rodinou mladší dcery do pronajaté titěrné světničky. Vidí svou maminku mladou a krásnou, jak zpívala jí, Aničce, ve velké světnici vlastního statku. „Spi, děťátko, spi, zamhuř očka svý, až se vzbudíš za chvíličku, dá ti maminka kašičku, spi, andílku, spi.“

Všechny její nejstarší vzpomínky jsou z podzimu roku osmnáct set čtyřicet jedna, kdy svět byl o sedmadvacet let mladší, jí bylo tři a čtvrt roku, a život byl krásný. Muselo to být také začátkem října, kdy obilí už bylo dávno sklizené, a na dětmí do posledního zrníčka vykláskovaných strništích její o tři roky starší bratr Josef s kamarády pásl husy. Kromě nich měl na starost i ji. Dodnes vidí vodorovně natažený krk syčících hus, cítí strach a obdiv k bratrovi, který je vždy nesmlouvavým klackem zahnal. Tatínek měl už jistě posečené otavy, zasetý ozim a vykopával někde tuřín a zemáky. Maminka zřejmě třela len a děti v režném pytli měly svůj vlastní kouřem vonící svět. Úroda už byla sklizená, proto

nemusely tolik hlídat, aby drůbež a dobytek nevešly do škody, a byl čas na hry. Ve vysokém strništi dělaly bludiště vytrháváním stébel, která pak spolu s bramborovou natí živila ohýnek. S křikem probíhaly valícím se kouřem a nakonec klackem z popela vyhrabávaly pár nalezených krumplí. Horké jsou nejlepší, tak je s výskotem přehazovaly z ruky do ruky. Také po jedné toužila a dostala ji. Majetnický ji sevřela v dlaních. Sykla, zaúpěla, křičela, jako by ji na nože brali, ale nepustila. Starší děti se za břicha popadaly a smíchem slzely.

Doma jí na dlaně maminka přiložila kysané zelí ze soudku a ovázala šátkem. Vlastně si trochu pamatuje i to, jak maminka nedlouho předtím v dřevěné kadečce nakrouhané zelí šlapala, aby pustilo šťávu a mohlo začít kvasit. Anička chtěla také pomáhat, ale do ledové vody ji maminka nepustila. (Až později zaslechla, že některé ženy do zelí čurají, aby nohy tolik nezábly.) Tak děvenka alespoň usilovně podupávala na zemi před kádí.

Tyhle nejstarší vzpomínky na maminku jsou nejkrásnější. Vyzařovala tehdy nakažlivé štěstí. Hřejivé, oslnivé. Měla spoustu práce, ale s tou byla spojena radost. Že může zpracovávat vlastní úrodu, že bude mít o posvícení čím hostit. Dokonce ani nedala Aničce přes prsty, když si nabrala na lavici u kamen z krajáče přes noc zkyslého mléka trochu usazené smetany. Tu přeci musí maminka, až ji nasbírá do smetaníku dost, nalít, s kapkou svěcené vody, do dřevěné válcovité máselnice a v ní tloukem s děrovaným kruhem na dolním konci stlouci na máslo. I Anička chvílku tahala tyčku tlouku procházející víkem máselnice nahoru a dolů. A když po hodině tlučení maminka tyčku otevřela a z podmáslí na dně vybrala hrudky másla, směla Anička i do něj zabořit svůj malý prstík. Ještě než maminka máslo důkladně proprala studenou vodou a tvarováním do válečků z něj odstranila zbytky podmáslí, vody a vzduchu, aby příliš rychle nežluklo.

Jé! A mák! (Vzpomínky naskakují jako puchýřky na bramborových plackách na plotně.) V hliněné pernici, míse, jejíž vnitřní povrch byl zdrsněn rýhami, tancovalo nemotorné trdlo, jak mamčiná ruka zrovna zavelela. Vší silou tlačila touhle tyčkou v mléce uvařený mák do drsného dna pernice, drtila a vytrvale třela až do pěny. Anička byla při tom, ale mák ochutnala až v koláčích o posvícení.

Na příkaz císaře Josefa II. kdysi přestali v Herálci slavit původní svatoludmilské a oblíbili si jím nařízené posvícení, konané v neděli

po svatém Havlu a zvané císařské. Havel má svátek přesně měsíc po Ludmile, a tak je i pro hodování příhodnější. Husy jsou už pěkně vykrmené, mouka z nové úrody semletá, zelí zkysané, mák utřený, švestky sklizené a rozvařené na povidla a vlašské ořechy dozralé a vylouskané. Tak jsou posvícenské koláče mnohobarevné jako podzimní listí. Nepamatuje si, kolik jich jako pozvánku na nedělní oběd pacholek v sobotu roznesl kmotrům a příbuzným, zda ji vzali rodiče toho roku na nedělní dopolední posvícenskou mši, jak se po ní při pozdním obědě každý ládoval, až mu za ušima vrzalo, co se při něm probralo či jací přišli hosté. (Beztak zbinožští. Tam měla Anička příbuzné z obou stran. Její maminka se sice narodila v Pavlově, ale když jí bylo šest neděl, dědeček zemřel a babička se znovu vdala – do Zbinoh číslo 21, kde maminka ve společnosti pěti nevlastních sourozenců žila do dvaceti let. V sousedním zbinožském statku měl zase Aniččin tatínek příbuzné, tak to místní starosvat domluvil a maminka si stěhovala peřiny do Herálce.) Neví, kolik při odpolední a večerní tancovače tatínek vypil a jak moc maminka litovala, že nemůže tancovat. Jen ty písničky a maminčiny zářící oči při přípravách té velké slavnosti úrody jí utkvěly.

Po svatém Kryšpínovi, patronovi ševců, místo pleskání maminčiných bosých nohou začaly na zápraží cvakat dřeváky vycpané řezanou slámou, ale za pár dní ustalo i to. (Snad proto, že čápi již odletěli na jih), dva dny před svátkem Všech svatých odkudsi přiletěla vrána a ztratila se ve stínu koutní plachty. Když přišly děti z pastvy, v kolébce spalo novorozeně. Anička nechápala, proč nesmí za maminkou, a pár dní se proto trápila. Pak už byly Dušičky. Jablka byla uložena v omamně vonícím seně na půdě, švestkami obsypaná větev visela těsně nad hladinou ve studni a na stole ležela miska se studeným mlékem, aby si v něm duše zvěčnělých předků mohly zchladit popáleniny z očiště. I když někteří z nich snad museli jít rovnou do nebe.

Děd jejího tatínka se jmenoval Václav a pocházel ze Zbinoh. Byl dost zámožný na to, aby si koupil v Herálci velký, lánový statek a dost plodný na to, aby, ač mu tři děti brzy zemřely, odchoval do dospělosti osm synů a jednu dceru. Leč ty všechny musel ze svého majetku pro další život zaopatřit. Tři měsíce před smrtí předal grunt třetímu nejstaršímu, Jakubovi. Ten, jako vyvolený, zdědil vážené postavení, ale rozhodně ne snadný život. Po celý rok musel dva a půl dne v týdnu postrádat

svého pacholka, vůz a své jediné voly a posílat je zadarmo pracovat na panské. Ale voly krmil, vůz opravoval a pacholka živil a platil on. A když i tak díky nekonečné dřině na svých polích vypěstovali slušnou úrodu, rozlétla se jako pápěří. Nejprve ze sklizeného obilí musel odsypat povinné dávky. Z každé úrody odsypal matce šest měr žita, míru ječmene, pět měr ovsu, čtyři míry brambor, věrtýlek lněného semene a něco zelí jako smluvený výměnek. O svatém Jíří a o svatém Havlu dohromady na rychtě odsypal pro vrchnost tři míry ovsu jako součást ouroku. O svatém Martinovi něco odsypal obecnímu pastýři a v prosinci na faře naplnil do dubové odměřovací nádoby rovnou míru žita a vrchovatou míru ovsu jako povinný desátek faráři (spolu s máslem, tvarohem a lnem) a něco málo učiteli. Nakonec odsypal pro sebe. Jen tolik, aby měl co zasít a čím nuzně nasytit svou rodinu a čeleď do příští sklizně. Nechal si co nejméně, aby co nejvíce mohl prodat a dokázal tak nejenom každý rok zaplatit, vždy přednostně hrazené, peněžní ouroky vrchnosti a daň státu, potvrzovanou do kontribuční knížky, ale ještě aby během svého života našetřil devět desetin hodnoty zděděného gruntu, které musel v ročních splátkách vyplatit svým osmi sourozencům a matce. Závratných tisíc dvě stě třicet zlatých. Což bylo mnohem víc než dědičný podíl, který do hospodářství přinesla jeho žena.

Pravda, něco si přivydělal povoznictvím s vlastním potahem. Řemeslníkům místo platu se svými volky políčko zoral, pohnojil či úrodu do stodůlky svezl. Sem tam obilí výhodně nakoupil a prodal. A když byl ve svých čtyřiačtyřiceti letech vážený a rozšafný Jakub, s letitými zkušenostmi konšela, vybrán vrchností za rychtáře, dělal práce s touto funkcí spojené navíc k těm rolnickým. Ale aspoň ty dva funkční roky nemusel konat robotu. Ani tak ale nic nezbylo, a pokud některý rok slabší úroda neumožnila vše odsypat a zaplatit, narůstal mu dluh, zvětšující se o pětiprocentní úrok. Nezbylo peněz na údržbu budov, vozů, náradí, na obměňování stárnoucího dobytka. Grunt šel za grunt.

Sepranou košili zakasanou do odřených brslenek a v rozkroku překříženou, od slunka do slunka plahočil se Jakub na úzkém pásu svých polí a luk táhnoucích se východně od Ráje, jak se říkalo chalupě, kdysi vystavěné na louce sousedního statku číslo osmdesát sedm. Jeho rodina žila skromněji než leckterý domkář a ze všech sil se snažila

udržet hospodářství pro příští generace. Po dvaceti letech hrdinského boje předal živnost svému synovi Františkovi, Aniččině otci.

I František měl pět sourozenců, které musel vyplatit. I on musel robotovat, sypat a platit do krve. I on zasloužil svatozář, ne nepodobnou té nad kamennou hlavou Jana Nepomuckého před jejich statkem. Za každý z hlavních odvodů jednu hvězdu na gloriole. Ale byl tu jistý rozdíl.

František sice zdědil otcovu odvahu, silnou vůli, chytrost a pracovitost, ale nikoliv jeho šetrnost, disciplínu a skvělé obchodní schopnosti. František potřeboval dělat dojem, tak víc utrácel. Neměl rád rutinu, tak vymýšlel nové přístupy, čímž často jen ztrácel čas. Jeho rozhodnutí byla často impulzivní a neuvážená, zvláště ta obchodní. Zděděná chalupa hrozila sesutím, tak zaplatil opravu. Vůz s pluhem se rozpadaly a brány byly bezzubé jako ústa starce, tak zaplatil opravu. Část svých polí propachtoval bezzemkům, aby získal hotovost. Bojoval po svém, leč stejně srdnatě. Hospodářství ale strádalo a dluhy přibývaly.

To ovšem Anička tenkrát nevnímala. A jestli, tak to zůstalo ztraceno v bludišti její paměti. I na tatínka má nejstarší vzpomínky hezké. Z téhož podzimu ve čtyřicátém prvním roce. Pamatuje si, jak byl silný a krásný, když o posvícení ve svátečním kroji pobízel zdviženým džbánkem hosty k pití. Pomněnkové oči nad tupým nosem jeho kulatého obličejce svítily jako pochodně, pramínky kaštanových vlasů tančily kolem. A což teprve, jak byl šťastný, když čtyři týdny poté hrdě a důstojně odcházel na pořez.

Obecní pořázení bylo pro sedláka největším svátkem, pramenem prýštící pýchy. Pro panstvo a měšťany byl jen drnohryz a křupan, ale v obci byl pánem. Tady na výročním setkání všech sousedů mu domkáři prokazovali úctu ještě víc než jindy. Rychtář přečetl poddanský řád, předložil ke schválení roční účty a výsledky hospodaření obce a hradily se různé roční platy. Daň státu, nájem vrchnosti, splátky dědických podílů, domkáři zaplatili obci za užívání obecních polí, pastvin a pozemků, na nichž stály jejich chaloupky. Sedláci zaplatili obecnímu sluhovi peníze a obilím za to, že pásł jejich dobytek. Domkáři a pastýři zase pány sedláky na pořezu hostili jídlem. Pití se platilo z obecního účtu. V bujaré náladě se volili konšelé a slouha na příští rok, vítali noví sousedé, schvalovali noví podruzi a urovnávaly sousedské spory. To se to pilo za obecní peníze! Tak se v hospodě často vypořádávaly

obecní záležitosti od soboty až do úterý. A ještě donesli domů výslužku ženským. Ty si už brzy properou tu svoji ženskou obecní politiku o dračkách, kdy se sejdou nad hromadou peří, získaného průběžným podškubáváním těch hus, které musely prodat, i oškubáním těch zabitých posvícenských. Musí přece otrhat hebké praporky od tvrdého středu peříček. Ty ostny by v duhnách a polštářích tuze páchaly.

Nejhlouběji se jí ale do paměti vryl zážitek, který se opakoval vícekrát. Nezapomenutelná vůně chleba pečeného v mohutné peci otcova statku. Byl to vždy svátek, když maminka vytáhla z komory dřevěnou díži staženou obručemi, z jejích stěn oškrabala zbytek těsta od minule, zalila ho teplou vodou, přidala dvě tři hrsti žitné mouky, rukou rozmíchala a nechala tu omládkovou kaši pod peřinami do rána zrát. Ráno, jen co Anička vstala, v peci zapraskala borová polena a maminka chodila kolem díže a těsto z včerejšího kvásku, spousty mouky, soli, kmínu a vývaru z levandule proti plesnivění dřevěnou kopistí odpichovala a nadzvedávala, aby se provzdušnilo. Když se do hladka vymísené těsto už nelepilo na dlaň, nechala ho chvíli kynout a pak kousky odpovídající jednomu pecnu na stole rukama propracovala a uložila každý do moukou vysypané slaměnky k dalšímu kynutí. Po čtyřech hodinách vytápění vyhrabala pohřebem z pekárny všechny oharky, mokrou borovou chvojkou ji vymetla a vhodila do ní hrst mouky. Pochvalovala si, že mouka nezčernala, ale jen postupně červenala a hnědla. Teplota byla tedy správná, tak z jedné ošatky po druhé překlápěla těsto na lopatu sazečku, potřela škrobovou vodou, aby se chleba leskl, zasunula do pece a trhnutím umístila. Zavřela okovaný dubový poklop klenutého ústí pekárny. Po půlhodině si na chléb posvítla a podle potřeby uvolňovala či ucpávala koudelí průduchy pece. Zhruba po dvou hodinách vyndala jeden bochník a potukala na spodní kůrku. Krásně zvonil, tak je vyndala všechny a položila na žitnou slámu, aby se vypařily. Pak je odnesla z černé kuchyně do komory a na výšku narovнала do dřevěného šráčku, aby se minimálně dotýkaly, a tak za ty tři týdny, na kdy měly vydržet, nezplesnivěly. Do vyhřáté pece pak maminka dala sušit nakrájené ovoce. (Ale Anička musela být i při pečení koncem některého léta, kdy po vyndání pecnů putoval do horké pece hrnec s plásty medu.) Na práci s těstem bylo třeba velké síly, tak Anička přispěla jen tím kmínem, co s Jorskou v létě na louce natrhali.

Obraz ten však neuchovala jen kvůli slastné vůni chleba. Ze zbytku těsta vždy maminka upekla na kraji pece dětem křupavé placičky a tehdy o posvícení vytvarovala malé husičky. Chléb se nikdy nejedl čerstvý, ale tyhle dětské pokroutky ano. Chléb byl symbolem božího požehnání. Bylo pýchou hospodyně, když mohla ten „boží dar“ předložit hostům k ukrojení. Během jeho přípravy a pečení vždy mnohokrát těsto a bochníky křížem požehnala.

Ale není každý den posvícení! Všecko pomine, i maso v komíně. Příští podzim, v tomto století čtyřicátý druhý, už chleba nepekli. To už s krátkím se dnem jako by něco pomalu mizelo a maminka místo příprav na posvícení pomáhala tatínkovi sehnat někoho, kdo by jim ještě půjčil na ourok a kontribuci. Kde není mouky, není koláčů. Kde není koláčů, není hostů.

Už jaro toho roku bylo velmi suché, v květnu ani nekápl, svatojánské deště jevíly se pouhou karikaturou jiných let, celé léto sprchlo zřídka a hojnější vláha na konci září už nic nezměnila. Zem byla na sáh hluboko vyprahlá, výše položené studně i potoky vyschly. Voda zdálky se vozila a mlely jen mlýny na řekách. Stejně nebylo co. Ozim ještě pěkně se vymetal, ale bez dostatečné vláhy nemohla všechna zrna nasadit. Jař zcela zakrněla na stéble i na zrně. Nesklidilo se ani tolik, co se zasel, a na podzimní i jarní setí si sedláci půjčovali z rezerv obecní sýpky. Ta hrstka zemáků, co vyrostla, byla nechutná, a i tak se jejich cena zmnohonásobila. Nedostatek píce nutil rolníky velkou část dobytka na podzim prodat, a když neměli komu, museli ho zabít. I František přišel o kravku, i do jeho dveří vstoupil, bez zaklepání, hlad. Jeho věřitelé trvali na okamžitém splacení dluhů a nikdo jiný už jim nepůjčil ani krejcar. U Dvořáků šlo tlustý do tenkých. Na východ od Ráje ležela bezvýchodnost. Toho přesuchého srpna osmnáct set čtyřicet dva došel František do Kristových let. Vstříc nepříteli osudu kráčel ztěžka, jako do příkrého kopce, a zdálo se mu, že svůj kříž už neunes ani vteřinu.

Kdo mu ho pomůže nést? Co mu to starý Doucha do ucha našeptává? Že existuje cesta? Douchův syn Josef, majitel půllánového statku číslo 11, touží být celoláníkem, pravým sedlákem, a Dvořákovi za grunt dobře zaplatí. Manžel Douchovy dcery Metal, jako řezník, nemůže prodávat ve svém současném sešlém a na okraji obce utopeném

půlstatku číslo 77. Koupil by švagrův výstavný půlgrunt číslo 11 na rynku a Dvořákům by výhodně prodal své číslo 77. Co on jako na to?

Během zimy mu František stokrát odpověděl, že z živnosti svých otců ho vynesou až nohama napřed, ale v jedné slabé chvílce podlehl. Plácl si s Douchovým synem i zetěm a trojvýměna se udála. Truhly, truhly, hejbejte se. Vrchnosti musel zaplatit za povolení převodu statku šedesát zlatých laudemia a za vtělení smlouvy do gruntovní knihy dvacet zlatých akcidence, na což si musel půjčit. Za to by měl dvě krávy. Doucha mu složil při podpisu závdavek osm set zlatých, ale Metal, znaje Dvořákovu situaci, trval na okamžitém uhrazení téměř celé hodnoty svého gruntu, tedy tisíc čtyřicet zlatých. Na rozdíl si tedy musel František také půjčit. Jeho matka zůstala dál v prodaném statku s Douchovými a smlouvou jí byl od nich do smrti zajištěn sypaný výminek a strava.

Od března čtyřicátého třetího roku bydleli všichni tři rolníci v novém. Na Františka těžce doléhal pocit selhání. Neunesl svůj kříž. Ale cítil, že zase hned vstane a o polovinu lehčí břemeno snáže ponese vstříc dalším generacím. Zemi právě míjející vlasatice mu přinese štěstí. Leč když Bůh rozdává strasti oběma rukama, nemá čím žehnat. Celá zima byla suchá a od začátku dubna až do poloviny května nepadla jediná kapka, proto zaseté obilí vzešlo velmi řídké. Nato přišel prudký obrat a celé léto, za žalostného kvílení větru, propršelo. Sklizeň byla hojnější na mandele než na zrno, brambory uhnily. Pole rodilo bídu a dluhy. Hlad roztáhnul své prsty od chudiny do spížek drobných rolníků. Zemčata a ovoce jedli nedozrálé, vařili lebedu. Jediným dobrodiním byla přehršle hub v promočených lesích.

Následující léto v roce 1844 bylo opět nadmíru studené a mokré, a proto méně úrodné. Zejména na brambory přišla zase nákaza a v zemi pod usychajícím keřem nahnívaly. V září a říjnu ustavičně přšelo, že nebylo ani lze všechna pole oset, načež udeřily silné mrazy. Ceny rostly a peníze chyběly. Není tedy divu, že věřitelé, především Židé Theiner a Preisler, Františkovi hrozili exekucí. Opět pod křížem klesl a již nevstal. Když je mamčin strýc (jehož sestře dlužili sto šedesát zlatých a který tedy znal jejich situaci) pozval o havelském posvícení k sobě do Pavlova a navrhnul jim, že Františkův půllánový grunt koupí

pro svého dvanáctiletého syna, neměl sílu ani zaváhat. Co by zahřival starou posadu. Plechýho se už nic nevylihne. Vyjednali podmínky, cenu a nechali sepsat smlouvu. Tu panský správce na zámecké kanceláři v pondělí, na svátek svatého Martina, schválil k zaknihování a v neděli byl strýc Charvát na požezu přijat mezi herálecké sousedy.

A tak se František během dvou let stal z velkého sedláka bezzemkem. Po odečtení dluhů mu z prodejní ceny zbylo tři sta sedmdesát zlatých, které bude mít jako přilepšení k bědné nádenické mzdě, za kterou teď bude živit svoji početnou rodinu. Dva roky, do úplného zaplacení této částky, žili ještě v prodaném statku, i když jen ve spížce za síní, ale pak už šli od domu k domu, od jedné cizí komory k druhé. Žili ze dne na den. Osud je krmil zemáky, chudoba sytila řepou. Děti byly malé, tak jim to stěhování přišlo normální. Anička jen nechápala, proč už nemůže mít ty dvě husy, které jí za vínkový dvacetník, vložený jí kmotrem do peřinky, koupila maminka pro štěstí.

Tatínek přišel o úctu obce, ale ne svých nejbližších. Manželka mu nic nevyčítala. Ani nemohla. Vždyť v každém rozhodnutí, které v životě udělal, ho vždy podpořila. Nikdy neřekla, že s něčím nesouhlasí. Ctila ho jako pána domu a byla mu zcela oddaná. A že se občas napil? Věděla, jak trpí tím, že není schopen řádně zabezpečit svoji rodinu. Chápala, že nechtěl, aby ho doma viděli zlomeného, tak chodil do hospody. To její lásku nemůže oslabit. A stála při něm i později, kdy patřila, že patřila mezi lůzu. Když už pil skoro každý den a kdy sousedé říkali, že by se Dvořák sám neuživil, kdyby ho do pecnu chleba zapekli. Vždyť to nebyla pravda. Uměl vzít za práci. A kdo by v jeho situaci obstál lépe. Jeho bratr Josef kvůli Františkově neschopnosti zaplatit mu dědický podíl a vrátit peníze, které mu Josef půjčil, čekal deset let, než si mohl vzít matku svých dětí. Ale i on mu odpustil, stejně jako ostatní dlouho nevyplacení sourozenci.

Do pazderny, kde Anička dnes bydlí, a která jim kdysi dávno patřila, se vrátila až po deseti letech, kdy se po mamčině boku směla zařadit mezi třelky. Byl zase podzim a každá selka už měla stonky lnu i s kořínky vytrhané, na poli usušené a protahováním kovovým hřebenem drhlnu zbavené semenných tobolek. Tři týdny ležel len za statky, až rosou a dešti namnožené plísně a bakterie rozložily jeho obal a oddělily ho od vnitřních vláken.

Tehdejší obyvatel pazderny už vystěhoval svůj nábytek do statku a den a noc pařezy vytápěl světnici, v které se vyrosený len v několika patrech na kozách a žebřinách sušil. Brzy ráno tak mohly nastoupit domkářky a podruhyně, které za mzdu třely len sedláků. Pazderka přestal topit a nosil v plachtě zabalené hrsti usušeného lnu třelkám do kolny, aby ho ještě horký polámaly na trdlících. Mezi dvě vodorovné lišty, na které třelka příčně kladla svazek lněných vláken, pohybem rukojeti spouštěla dlouhý dřevěný nůž. Posouváním stonků je postupně zlámala po celé délce a úlomky zdřevnatělého obalu, zvané pazdeří, propadávaly otevřeným žlábkem na zem.

Od páky trdlíce měly i silné ženské namožené ruce, tak Anička jenom vylámaný len potěrala a vochlovala. Tedy, přejížděním svazku vláken na rovné podložce ostrou hranou klacíku oddělovala zacuchaná a potrhaná vlákna, zvaná koudel, a tak vzniklou hladoučkou lenku pročešávala mezi hroty různých hustých železných kartáčů, čímž se vlákna od sebe oddělila a srovnala. Dvě hrstě vázala do jedné žemně, aby se lépe věšely ve statku k proschnutí.

Čerta starého pomáhá, že v světnici pazderny je horko jako v pekle, když od Ráje fíčí skrz prkennou kůlnu ledový víchr, víří závěje prachu a halí jim dělnice od hlavy k patě. Ač jsou zachumlány do oděvu, seč mohou, pichlavé pazdeří jim proniká pod košili i pod sukně. Oči namáhané v přítmi kolny a nezměrný hluk trdlíc nesou bolehlav. Ale něco si vydělaly. Anička sice dostala za den práce místo třiceti krejcarů deset a místo dvou žemní lnu jen jednu, ale na závěr všech třecích dnů, o dotěrku, třelky přinesly k bývalému Dvořákovici statku věnec vytřenému lnu a byly všechny pozvány dovnitř a pohoštěny. Oči se jí zaleskly. Byl to zvláštní pocit být v jejich světnici hostem. (Když navštěvovali babičku, která tam po prodeji zůstala, chodili jen do přístěnku.)

Desátá komůrka, kterou jim tatínek pronajal, byla u cajkaře Bartáka v Ráji. Už se ani neví, proč se té louce při cestě do Pavlova tak říká. Byl na ní rybníček, domek číslo osmdesát osm a u něj jabloňová a švestková štěpnice. A bylo to právě tady v Ráji, v zahradě, kde Anička poprvé nabídla své červené jablíčko muži. Odkudsi přilétl, ochutnal a ztratil se v noční tmě. Jablko poznání, sladké a šťavnaté, brzy Aničce zhořklo a v mrazivé lednové noci roku třiadesátého v Ráji porodila nemanželského syna. Hned po porodu se z černa nočního sadu vynořil

Honza Kučera, přihlásil se u pana pátera za otce a v Ráji se konala rychlá svatba.

Chvilí žili s rodiči a sourozenci u cajkaře. Jako máky v makovici, ale spokojení. Jak se říká: „Dva mladí se vohřejou na ledě a srovnaj na šindeli.“ Pak zabrali postel mezi spoustou jiných v ratejně panského dvora, rozdělené na byty jen nakreslenými čárami na zemi, a když už čekali třetí dítě, radostně sáhli po právě uvolněné pazderně Aniččina rodného statku. Pro ni to je trochu bolestná upomínka na šťastné dětství, ale pro Honzu je vlastní rodina a domov v pazderně rajskou hudbou, vrcholem štěstí, boží milostí.

Jeho maminka se narodila ve Větrném Jeníkově v chalupě číslo jedenáct. Nejprve jí zemřelo šest sourozenců a v šestnácti přišla o oba rodiče. Od té doby žila v rodném domku s o tři roky mladším bratrem a rodinou její starší sestry. Když se jí v osmadvaceti, bez veselky, narodil Honzík, švagr je vyhodil a od té doby se potloukali po jeníkovském panství s jediným cílem. Aspoň občas zaplnit hladové žaludky. K sedmým narozeninám dostal Honzík sestřičku, ale ta v zoufalých podmínkách žila jen měsíc. Neoplakával ji však tak dlouho jako maminku, která mu zemřela pět let poté. To už dvanáctiletý sirotek pracoval ve službě u sedláka a od té doby střídal jednu cizí rodinu za druhou. Všude byl otloukánek. Všude byl levnou pracovní silou, která si nemohla vybírat. Ale nemaje srovnání s lepším, nebral svůj osud úkorně. Ostatně, nebyl to špatný život. Zvláště když odrostl. Něco teplého do břicha se většinou našlo, letní večery na návších mezi chasou byly rozjásané a přes zimu v ratejně jen za zpěvu přítomných protančil nejedny punčochy.

A teď v pazderně s Aničkou žijí tuze spokojeně. V půstu krumple a zelí, ve svátek zelí a krumple, ale dokud budou zdraví, své děti nějak užijí. „Spi andílku, spi.“

S posledními suchými listy odkudsi přilétlo hejno třelek klapající zobáky svých trdlíc a Kučerovi se museli z pazderny na dva měsíce vystěhovat na půdu a do chléva Aniččina rodného statku. (Před pár lety vypukla za oceánem válka Severu proti Jihu a zastavila dovoz levné bavlny, tak se ještě jednou naposledy v létě rozvodnila hladina modrých lněných lánů, na horizontu splývající s modrou oblohou. Kvůli nebezpečí požáru osaměle stojící pazderna na ní vyhlížela víc jako koráb než jako záchranný člun, jímž byla.) A právě té noci, kdy

Anička spala znovu v rodném statku, zemřela v panském domku u Tvrzného rybníka, obklopeného panskými lány, její maminka. Život jí ušetřil víc ran než Lníčku v trdlici, ale odešla smířená s lidmi i s Bohem. A po jejím odchodu odešli i Kučerovi. Z Herálce harcovali do Heroltic. A s nimi zmizel v Herálci i Ráj. Pár dní po jejich odchodu z městečka místo jejich námluv a svatby vyhořelo. Chvilí domek ještě stál, obýván potulnými nádeníky, ale nakonec byl zbořen a zdivo odvezeno.

VE FRANTIŠČINĚ HUTI

1850

Rodily jste někdy sedmnáctého srpna? Pak víte své. Období nejtěžších veder vrcholí. Hic, že obilí je líno dál stát a ptákům utrousit trylek. Vládne všeobecná únava, upocenost a malátnost. Ale práce nepočká. Natož na svět se deroucí potomek. A právě v tento den v roce osmnáctistém padesátém v obytném stavení krčícím se v prostoru Františtiny huti vyklouzlo z mohutným břichem vyosené postavy paní Uxové její čtvrté dítě. Šlo to rychle. Ani nemuseli pro usnadnění porodu rituálně rozvazovat uzly či otvírat dveře a skříně. Vyslaný učeň doběhl z Babic s porodní bábou Blažíkovou právě včas, aby přestříhla pupeční šňůru, děťátko umyla, prohlídla a pevně zavinula. Matčino lůžko oddělili rudě vyšívanou koutní plachtou, do které, co ochranu před zlými silami, zapíchli překřížené železné jehlice a pod lůžko položili nabroušenou sekýru. Kout byl nedotknutelný a ani vlastní muž se k ženě nesměl přiblížit.

Těžký vzduch rozžhavené huti zvednul proud čiré svěžesti. Upocení slévači u vysoké pece i kováři u kujnicích výhní v panujících vedrech žíznivě pili ještě víc pozořických piv než v chladnějších obdobích roku, a tak se novorozeně zapíjelo vpravdě bez ustání. Zpráva o zrození nového života se šířila do okolí jako tlaková vlna a všechny naplňovala známou, ale vždy trochu povznášející radostí. Ale pozor! Uprostřed vší té veselosti nikdo netušil, že kolem obchází smrtelné nebezpečí. V (dojetí zakrývajícím) křiku tvrdých chlapů, dunění hamernických

kladiv, vrzání vodních kol pohánějících měchy a hučení padající vody ho nikdo neslyší. O to hůř. O to hůř.

Kdysi dávno v lesním tichu Moravského krasu žily s divokou zvěří také nesčetné jeskyňky a hojní hejkalové. Lidé tehdy, ze strachu z nich, chodili pro dříví jen na kraj lesa a ani později sporadický loupežník či osamělý poustevník, oba užívající nějakou přístupnější jeskyni k naplnění svých krajních životních postojů, je nerušili. Stejně jako vzácní hledači pokladů, kteří stejně nikdy nic nenašli, snad s výjimkou kostí jeskynního medvěda, které považovali za zbytky bájného jednorožce a mleté na prášek je hlučně nabízeli na trzích jako všelék.

Klid se rozplynul až s rozkvětem výroby železa. Místo drobných kusových pícek hloubených do svahů postavili před dvěma sty lety dole u Svitavy vysokou pec a tu před sto lety nahradila tady v úzkém a hlubokém údolí Křtinského potoka pec nová. Ve vysoké peci bylo možno roztavit železnou rudu do tekutého stavu, a tak ji z pece průběžně vypouštět a nahore neustále doplňovat suroviny. Ale nepřetržitý provoz tak obří pece spolykal kvanta dřevěného uhlí! Navíc roztavením se železo příliš nauhličilo a bylo by moc křehké, tak ho museli znovu nahřívát v kujnicích pecích, spálíce tak další spousty dřevěného uhlí. Aby ho bylo dostatek, rozptýlilo se v lesích kolem údolí mnoho uhlířů, kteří mohutně káceli dříve husté jedlobukové lesy a dnem i nocí udržovali silně doutnající milíře.

Hejkalové se rozprchli, divoženek, ukrytých čím dál hlouběji v podzemí, ubývalo. A když před padesáti lety pan kníže upravil nedaleký Nový hrad na lovecké sídlo, v Adamově postavil nový lovecký zámeček a v místních lesích pořádal hlučné hony, kterých se účastnilo spousta jezdců a protivných, všude čmuchajících psů, uprchly i ty poslední zbylé jeskyňky.

Jen jedna zůstala. Tak staříčká, že už se jí putovat jinam nechtělo, a tak maličká, že mohla prolézt skulinkami, do kterých se ani psi nedostali. (Byla tak tenká, že by bylo snad nepatřičné říkat jí ještě Jeskyňka, tak jí říkejme třeba Nika.) Sice setrvala, ale bylo jí samotné v jeskyních moc smutno. Co dělat? V Adamově už se jí v minulosti podařilo ukrást dvě čerstvá novorozeňátka, ale ač se o ně starala, seč mohla, obě v jeskyni brzy zemřela hladem a zimou, nebo se udusila kapradím a kořínky, kterými je krmila. Tak dál sledovala místní těhotné ženy a čekala na další příležitost. Tedy přesně věděla, že i paní Marii nastal čas porodní.

Ale žár a hluk obklopující železnou huť Niku, uvyklou na chlad a ticho jeskyní, přímo děsil, a tak si udržovala bezpečnou vzdálenost a přemýšlela, jak se k dítěti dostat.

Příležitost dostala hned druhý den, kdy se Jan Uxa, hrdý otec dítěte, vydal, v doprovodu kováře Petra Pikharta a jeho manželky Anny, co kmotrů, do babického farního kostela nechat synka pokřtít. Jan, narozený ve Strašicích, se strašidel nebál. Však prošel už kus světa! Jen zašmátrejte prstem po mapě. Z brdských hutí ve Strašicích a Králově Huti provandroval jako slévačský tovaryš od huti k huti celou zemi. Cestou se stačil oženit s dívkou z Jičina a s ní se usadili až ve Slezsku. Po osmi letech v tamních slévárnách ve Wegierské Górcce a Ustroni doharcoval před rokem do Adamova, kde dostal od správce knížete Lichtensteina funkci placmistra právě tady, v čerstvě zmodernizované Františčině huti. Ale odvaha někdy nestačí!

Cesta z huti do Babic vede do kopce úzkým žlebem zvaným Vaječník. Ten dostal prý své jméno za třicetileté války, kdy po vyrabování několika zdejších vesnic tábořila švédská armáda se svými povozy na horní hraně údolí. V noci prý hladoví Babičtí pronikli nepozorovaně do tábora a shodili poslední vůz v koloně do údolí. Když Švédové odtáhli, zjistili vesničané, že povoz byl naložen vejci, která se pádem do kaňonu všechna rozbila.

Ve Vaječníku byly jeskyňky už dávno jako doma, protože právě tudy vozili nešťastní babičtí poddaní na vlastních vozech tažených vlastním spřežením z dolu před Babicemi dolů do huti železnou rudu. Cesta byla prudká, úzká a kamenitá, a tak není divu, že když ještě jeskyňky, mstící se lidem za neustálé rušení, házely pod kola vozů další kameny, koně klopýtali, plně naloženým vozům praskala kola a ruda z převržených vozů se sypala dolů žlebem. (Ve srovnání s pohodlnou cestou z dolů na rudu a písky u obce Olomučany, zvanou tedy olomučanskou, bychom této cestě mohli říkat kolo-mučanská.)

Ale vraťme se k Janovi. V dolní části rokle vede cesta kolem skal a drobných jeskyní. Nika, která je celou cestu sledovala, tajně vplula do jedné z nich a rychle napodobila hlas vyděšeného tetřeva. Chlapi už cítili v ústech štavnatou pečinku a vydali se za ním, doufajíce, že zůstal v jeskyňce uvězněn. Kmotra Pikhartová zůstala na cestě obdivujíc krásu výšivek zdobících povijan, kterým byla omotána chlapcova peřinka, i slavnostní karkulku, kterou měl na hlavičce. Nika vylezla druhým

vchodem z jeskyňky, příkradla se nepozorovaně k Anně a prudce na ni vyštěkla. Ta leknutím zkoprněla, ale jak byla hrůzou ztuhlá, dítě neupustila, jak Nika očekávala, ale svírala ho tak křečovitě, že jí ho jeskyňka nemohla vytrhnout. Chlapi naštěstí zaslechli Ančin výkřik a rychle běželi k ní. Divoženka nečekala, až ji lapí a vzala do zaječích.

Vyděšená skupinka pokračovala v cestě a brzy bezpečně dorazila k babickému farnímu kostelu. Nic do nich nebylo. Ani překrásný výhled do širého kraje a na slavné město Brno z lavičky před kostelem, kde čekali na porodní bábu Blažíkovou, je netěšil jako jindy. Pak společně vstoupili do chrámu, kde pan lokátor Zatloukal chlapečka pokřtil. Podle rodinné tradice dostal tři křestní jména, Josef Petr Ludovít. Kmotr mu vložil do vínku stříbrňák, rozžehnali se s knězem i bábou a vyrazili zpět do huti. Cestou zpět už potkali jen poslední sekáče s hrabicemi a odběračky se srpy, spokojeně si zpívající místním nářečím: „A jož sme to dožale, dostaneme gořale. O, te pane, pane náš, brzo-le nás zavoláš? O, te pane, pane náš, svačine nám nedáváš. Večeřo nám mosíš dat, debes jí měl vežebrat.“ Tak dítě donesli bezpečně k matčině chráněnému lůžku.

Ta ho políbením obrádně přijala, zbožné sousedky ho obložily obrázky jezulátka a ovinuly dlouhou páskou s modlitbami. Kmochácci donesli vařeného kohouta, jako symbol vítání nového dne, příbuzní vajíčka, co symbol nového života. Poseděli, pojedli a vzruch divokého dne i mastnou krmi spláchli lahví kořalky. Hovor se neustále stácel k děsivé příhodě, kterou toho dne otec a kmotři zažili. Svíce při křtu sice nezhasla, ale moc je to neuklidnilo. I do huti se kdysi dostaly zprávy o neobjasněných zmizeních oněch dvou adamovských dětí, tak si dali pět a pět dohromady. A když si později chlapi, chytající v potoce pod hutí pstruhy, všimli, že Nika mlsně obchází huť, přemýšleli, jak ji chytit. Nápad byl ryze slévačský a dost nejistý, ale za pokus to stálo.

Za dlouhým ostrohem a dvěma prudkými zatáčkami směrem k Adamovu, ještě před Kotasovým mlýnem na výrobu střelného prachu, tedy tam, kam už Ničin zrak nedohlédl, tajně stloukli tři široká a dlouhá prkna a položili je k převisu skály. Většina pracovníků huti bydlela v pronájmech v Adamově a cestou z práce vždy tajně vynášeli v kapsách žáruvzdornou hlínu a písek a sypali na ta stlučená prkna. Tak nenápadně rostla na prknech u skály hromada tvárného materiálu.

Když dorostla, zkušený modeláři, jejichž každodenním chlebem bylo modelovat formy různých tvarů, do nichž se pak lilo železo, v ní vytvořili malou jeskyňku. Díky jejich umění byla od skutečné k nerozeznání.

Marie se zatím strchovala na lůžku. Další dny jí kromě kmotry nosívaly jídlo do kouta i jiné příbuzné a známé. Aby jí ušetřily práci, ale hlavně aby zesílila a aby jí mandlovou, pivní či slepičí polévkou, červeným vínem a rosolkou zajistily dostatek mléka. A jelikož paní placmistrová měla vždycky skvělý apetit, nové olomučanské mísy a talíře, krásně malované lidovými motivy, se rychle prázdnily a ona nabírala na síle, jako proud ponorného potoka propadající se do hlubin.

Osmého září, ve svátek Narození Panny Marie, sousedé společně vyrazili do Adamova, aby se tam přidali k poutnímu procesí do Vranova. Poutníků bylo nemálo, neboť v Adamově už nebydli jen zaměstnanci železáren jako před sto lety, ale i jiní řemeslníci, provozovatelé železitých lázní a zaměstnanci loni otevřené železnice. Strejcové kráčeli v dlouhých kabátech a s holí, ženské v kroji s bílou výšivkou, svobodná děvčata cupitala prostovlasá, vlasy spletené do copů, v ruce šáteček, voničku či modlitební knížku. Jak ráda by se k nim Marie přidala! V máji, v šestém měsíci těhotenství, ještě podnikla pouť do Křtin, aby se poklonila slavné dřevěné madoně, poslechla si krásnou zvonkohru a při mši svaté si vyprosila Boží požehnání pro sebe i svou rodinu, ale dnes ve vranovském kostele prosit Bohorodičku o přímluvu ještě nemohla. Od porodu již uplynuly tři týdny, už se cítila při síle, a ač to bylo zapovězeno, v chalupě již zastala dost práce, ale z domu ještě vyjít nesměla. Tak se ke své mocné patronce alespoň usilovně modlila ve světnici.

Následující středu, hned co chlapi dokončili vymodelování písكو-jílové jeskyňky, vycpaly ženské Jozífkovu sváteční peřinku jeho nevypraným prádlem, zavinuly a vytvarovaly tak, že zavinovačka vypadala, jako by v ní bylo spící děťátko. S ní a náležitým hlukem vyšla pomalu kmotra s další sousedkou k Adamovu. Jak doufaly, jeskyňka si falešného děťátka všimla a následovala je. Měla oči jen pro ten uzlíček. Když přišly k umělé jeskyni, kolem ní už byli schováni zamaskovaní hutníci, zastavily se, položily dítě na zem a začaly trhat sedmikvítek, lomikámen a horskou růži. Nika nezaváhala a zamířila

k ležící peřince. Když byla ve správné vzdálenosti, obě ženy i schovaní chlapi vyrazili tryskem po ní.

Zmatená divoženka se rychle rozhlédla a postřehnouc koutkem oka umělou sluj, zajela do ní jako blesk. Chlapi hned zakryli vchod těžkým kamenem. Popadli sbitá prkna, na nichž hromada stála, a naložili je na vůz, který, jak bylo domluveno, právě přijížděl. Dovezli je do huti a složili vedle odpichových dvířek vysoké pece ve velké kryté hale slévárny. Uvězněná a vyděšená jeskyňka takový žár nikdy nezažila. Dusila se a pekla současně.

Modeláři překryli vchod hustou sítí a odsunuli kámen. Nika vystřelila jako raketa do sítě. Tu chlapi rychle stáhli a svázali, že se ani hnout nemohla. Takto spoutanou jeskyňku vložili do písečných jam, v kterých běžně modelovali formy na potrubí, součásti strojů a jiné odlitky. Nejprve ji vmáčkli do písku čelem a vytvarovali přední polovinu formy, pak zády a vytvořili druhou. Obě části formy spojili a nahoře vytvořeným otvorem dovnitř vlili rozzhavené železo. Tak vznikla kovová socha osíťované divoženky.

Sít s Nikou mezitím donesl pomocník nahoru na rampu nad vysokou pecí do skladu vápna, železné rudy a dřevěného uhlí, kde chuděra čekala, až bude vhozena do pece s nejbližší vsázkou. Ale nemělo se tak stát.

Osmiletý Honzík, Jozífkův nejstarší sourozenec, celou dobu sledoval přípravy odchytu, neuniklo mu ani slovo, které mezi dospělými padlo a, jak už to u dětí bývá, chtěl jeskyňku pro sebe na hraní. A tu ho máme. Vkradl se tajně do skladu a přípravný vsázky nad jícnem desetimetrové pece. Leze, leze po železe, hledá a našel. Rychle odnesl sít s Nikou do skrýše z větví, kterou měl za potokem. Přitáhnul jí dovnitř i sladkou buchtu a polínko, aby měla na čem sedět, rozříznul sít a vysušenou a zmučenou jeskyňku vytáhl. Ta si na velkého chlapce netroufla, ale na nic nečekala, fiiiiiíííí a byla tatam. Od té doby už ji nikdy nikdo neviděl. A tak jediné, co Jeník loupeží získal, byl ukrutánský výprask, který za ni doma stržil. Odlitá socha chvíli stála před slévárnou jako výstraha případným dalším jeskyňkám, ale časem se také někam ztratila.

Ve čtvrtek devatenáctého už se Marie cítila jako ryba a doma už neměla stání. Tak k polednímu vyrazila do babického kostela na úvod, církevní obřad k jejímu očištění, který ji zase měl vrátit do běžného

života. Doprovázely ji kmotra, tchyně a pár dalších příbuzných a spřátelených žen. Všechny obešly oltář, nesouce k ofěře svíčku. Marie se modlila a děkovala Bohu za sebe i dítě, načež jí kněz požehnal. V neděli pak, jak bývalo zvykem, vykonaný úvod už společně s muži a dětmi slavili v zahrádce u potoka řádnou hostinou.

K večeru, když už hladina alkoholu dosáhla značných výšek, zahlédl jeden z hodujících, že značných výšek dosáhl i v oblacích nad údolím se pohybující kruh. Ne větší než klobouk, jaký tu nosí. Ale přisuzoval vidění přemíře alkoholu a brzy na celou věc zapomněl. Neměl tušení, že to Henry Coxwell právě koná první let balonu s lidskou posádkou v našich zemích. A ani on, ani Coxwell netušili, jaký poprask způsobí přistání anglického větroplavce po dvouhodinovém letu v Babicích. „Čert letí! Čert letí!“ křičely báby a na kolena padající zkroušeně se modlily: „Bože, rač být s námi a netrestej nás, že polepšiti se nechceme. Běda té osadě, kde čarodějník strašlivý padne.“ A když ze skrýší svých vylezly a zvěděly, čeho jsou svědky, kroutily přec hlavami a stály na tom, že to nejde s dobrým a že svět nebude již dlouho stát. „Jest to něco neslýchaného, jaká vítězství duch lidský nyní slaví! Kéž by i v životu společenském tak rychle kráčel kupředu! Pak bychom zajisté ráj z nebe brzy na zem přesadili, a poslední den v tomto slzavém údolí nebyl by již daleký, jak prorokováno!“

A co bylo dál? S odchodem poslední jeskyňky se lidé přestali bát a začali usilovně zkoumat hlubiny podzemí. Tak jako kdysi pokrok v podobě dřevouhelné pece odsunul poustevníky, hejkalý a divoženky, tak za následujících pár let používání levnějšího koku v konkurenčních železárnách vyčistilo místní zubožené lesy od uhlířů, hutníků a hamerníků a ty se znovu nadechly k životu. Do Moravského krasu se pomalu vrátila zeleň, ale jeskyňka, poslední oběť lidské rozpínavosti, už ne. Kdo ví, kde je jí konec. Neusadila se právě u Vás? Jen se rozhlédněte, dokud je čas.

OBSAH

Kilidž a duha	3
<i>(1595, Větrný Jeníkov, Studený, hejtman, tvrz, svobodník, mustruňk)</i>	
Vzkříšení	13
<i>(1650, Polná, kloboučník, soukeník, valchář, literáti, Velikonoce)</i>	
Krátký den, dlouhá nit	24
<i>(1695, Veverská Bítýška, Vánoce, kožešník, farář, chasa, přástky)</i>	
Nebe a dudy	33
<i>(1715, Buřenice, ovce, hudba, blechy, mor, podvody)</i>	
Cesty k Bohu	41
<i>(1730, Pohled, posel, sládek, klášter, víra, jazyk, jídlo)</i>	
Tři poklady	50
<i>(1740, Borovský potok, mlynář, dětské hry)</i>	
Odvaha	58
<i>(1754, Poříčko, sklárna, podnikání, pověry)</i>	
Prameny hladu	69
<i>(1770, Komín, hrobník, pohřeb, hladomor, číslování domů)</i>	
Březen	79
<i>(1786, Kalhov, tkadlec, kovář, popelec, orba)</i>	
Slzy svatého Vavřince	89
<i>(1804, Česká Bělá, zámek, služebnictvo, jirchář, řezník, dožínky)</i>	
O tichých slzách paní Valburgy	99
<i>(1808, Vítovice, Vážany, revírní, učitel, svatba, válka)</i>	
Vůně kopřiv	106
<i>(1815, Větrný Jeníkov, tesař, zedník, cech, letnice, předsudky)</i>	
Červená karta	115
<i>(1821, Mirovice, krejčí, punčochář, trh, kroj, Židé, tbc)</i>	
Na východ od Ráje	124
<i>(1841, Herálec, sedlák, posvěcení, pořez, chléb, tření lnu)</i>	
Ve Františčině huti	136
<i>(1850, Adamov, slévárna, narození, šestinedělí, úvod, pouť)</i>	

OBRAZY SVÁZANÉ PAVUČINOU

Libor Kučera

Vydal Libor Kučera, Havlíčkova 103, 586 01 Jihlava

Vytiskl Jiprint s.r.o., Kosovská 26, 586 01 Jihlava

Obálka dle kresby Jaroslava Malečka

Sazba, grafická úprava: Dana Kučerová

obrazysvazane@seznam.cz

Vydání první

Autor této knížky Libor Kučera (*1964, Jihlava) se pokusil na co nejmenší ploše předat čtenářům ty nejzajímavější a nejpodstatnější informace o každodenním životě svých (i obecně našich) předků, které za dvanáct let usilovné práce našel v archivech, muzeích a knihovnách.

Objevené a z několika zdrojů prověřené skutečnosti propojil jednoduchými fiktivními příběhy do tvaru povídek.

Každá z nich je detailním obrazem jiné doby, jiného prostředí, jiného místa, jak je patrné z témat vypsanych v obsahu na konci knihy. Sděluje tedy všechno, co jste kdy chtěli vědět o našich předcích, a netušili, kde se zeptat.